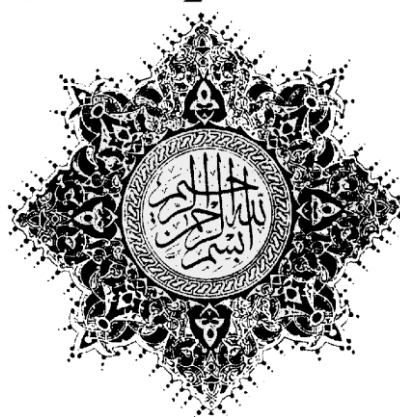

TUMS

صاحب امتیاز و سر دبیر (ایمیتاز ییه سی و باش یازار): وحید بابایی
مدیر مسئول (سوروملومؤدور): جلیل کاردان
ویراستار: محمد حسن امینی، وحید بابایی
طراحی و صفحه آرایی: بهزاد حمزه ئی
همکاران این شماره: ابراهیم علی نژاد، ائلمان موغانلی، حسن
م.جعفرزاده، س. داغلی، سونیا بازرگان، سیامک ایمانی، قاسم جبرائیل
زاده، فاطمه رحمانی، محمود ابراهیمی سعید، مجید عنایتی، محمد
علی زالی، مریم بیگ زاده
ارتباط با نشریه:

ایمیل: shahriyar.tums@gmail.com

وبلاگ: <http://shahriar.arzublog.com>

تلفن: ۰۹۳۸۶۵۲۷۵۵۷

آدرس: تهران- خیابان قدس- کوچه شاهد- خوبگاه دانشجویی قدس
(شیلات)، اتاق ۳۷۷

با تشکر از مدیریت و کارکنان معاونت دانشجویی

بو ساید اوخویوروق (در این شماره می خوانیم)

صفحه	عنوان
۲	آنا دیلی حاققیندا
۴	تورکجه فارسجا سؤزلوک
۶	نگاهی بر برخی حوادث و آکت‌های مشترک قصص آذربایجان
۱۴	آنا دیلی
۱۶	تقویم آذربایجان
۲۰	دریاچه اورمیه
۲۲	بزرگترین بنای آجری و سومین گنبد بزرگ جهان
۲۴	سؤیوموزون تمه لی بایاتی دیر
۳۱	صنعت گردشگری در اردبیل
۳۴	عدم تدریس زبان مادری، «قتل عام فرهنگی»
۳۷	شعر
۳۸	کیتاب تانیتیمی
۴۴	عید نوروز در میان خلق های آذربایجان
۴۷	استاد میر حبیب ساهیر
۵۴	کاریکاتور
۵۵	اوزان و اوزان بویلاری

و ايمكان دىر، نئجه كى بو بىزىم كولتورل چىشىتلى لىك لىرىمىزى تىجىم ائدىر و بىزىم باخىشلارىمىزىن ده بىشىلمە سىنى آقىشلایىر و خلاقىت پتانسىل لىرىمىزى گىنىشلندىرىر. دىل و كولتور چىشىتلى لىگى، دونىالىق دىرلىرى گۇستىر و توپلوملارین بىرلىك و برابرلىگىن گوجلندىرىر.

اىندىسە دونىادا ۶۰۰۰ دىل دانىشىلىر و عالم لىرىن دىدىگىنە گۇرە بىر قرن سونرا دىل لىرىن يوزده دوقسانى (۹۰٪) آردان گندە جكدىر. تىكنولوژى ترقى سى، الكىرونىك مطبوعات، مدرنىزاسىون، شىرلشمە و گلوباللاشما (جهانى شدن) آزلىق دىل لىرى تهدىد ائله بىر. نئجه كى هر اىل، ۱۰ دىل آردان گندىر. بودىل لىرى قوروماق اوچون نئجه چالىشمالار و استراتژى لىرى تۇكولوب او جمله دن؛ دىل لىرىن آراسىندا برابرلىك و بىرگە ياشايشىن آقىشلاماسى و گوجلندىرىلمە سى، اولوسلار آراسى اىكى و نئجه دىل لىك اۇىرە تىمىن امكداشلىغى و دىل چىشىتلى لىگىن قوروماسىنى آد اپارماق اولار. آراشدىرمالار گۇستىر لىرى كى اوخولدا آنا دىلىندە اۇىرە تىم آلان اوشاقلار، باشقا دىلدە اۇىرە تىم آلان اوشاقلاردان، اوخولو ياخچى باشلايىب و داوام وئىرلىر. بو آراشدىرمالار بالنىز اوشاقلار اوچون يوخ بلكه بۇيوك لره ده تطىبق تاپىر. يونسكو- دا، اۇىرنىمك قوۋە سى نىن گوجلو تمل قوروماسىندا، آنا دىلىنى ان ائنگىلى فاكىتور سايبىر و اونون تدىس اولماسىنى اۇزلىكلە اىلك اىلردە تاكىد ائله بىر. بو اساسدا يونسكو اىكى دىللى و نئجه دىللى اۇىرە تىمى، اۇىرە تىمدە اىكى و يا اىكى دن چوخ دىللىن اىشلە دىلمە سى تعرىف ائله بىر و بو سازمان ۱۹۹۹- ونجو اىلدە ، ان آزى اوچ دىل؛ آنا دىلى، محلى يا مىلى دىل و بىن الخالق دىللىن اىشلە دىلمە سىنى؛ "نئجه دىللى اۇىرە تىم" عنوانى اىله قبول ائله دى. بو چالىشمالار و استراتژى لىرى هامىسى، مدنى كىملىك لىرى و دىل مىراث لارىنى قوروماق اوچون و آزلىق دىللىرىن آرادان گنتمه سىنىن

۲۱ فئورىە بنگلادش ده "بنگال" دىلىنە چالىشىب جانلارىندان كئچە ن اىنسانلارى خاطرلايىر؛ او زامان كى هند اۇلكە سى، اىكى مستقل هند و پاكستان اۇلكە لىرىنە پارچالاندى. پاكستانىن اىكى اىالتى وارايدى: دوغو پاكستان (بنگلادش) و باتى پاكستان (اىندىكى پاكستان). بنگلادش لى لىرى "بنگال" و پاكستانلى لىرى "اردو" دىلى اىله دانىشىرلار. ۱۹۴۸-ىنجى اىلدە پاكستانىن جمهور باشقانى اردو دىلىنى پاكستانىن رسمى دىلى آدلاندىردى. بنگلادش مىللىتى بو تصمىمىن قارشىسىندا دابانىب و "داكا بىلىم يوردونون" اۇىرنى لىرى قىيام ائله دىلر. بو قىيام ۱۹۵۲-ىنجى اىلدە لىب گوجلو يىرىنە چاتىب، اۇىرنى لىرىن ورىندن ۲۱ فئورىە، دىل حركىتى گونو آدانىب و اىندى بو قىيام "دىل حركىتى" آدىلا تانىنىر. اعتراض لار داوام تاپىب و خىاوانلارا چكىلدى. اما داكا شىرىندە كى اعتراضچى لار گوللە اىله اوز به اوز اولوب و نئجه لىرى جانلارىن الدن وئردىلر. بو جاندان كئچمە لىرىن سونونجو پاكستاندا "بنگال" دىلى نىن اىكىنجى رسمى دىل اولماسىنا سبب اولدو. يونسكو (بىرلشمىش مىللتلر تشكىلاتىنا باغلى اولان تحصىلى، علمى و فرهنگى تشكىلات) ۱۹۹۹-ونجو اىلدە آنا دىلى نىن اۇنىمى نىن تانىتىلماسى و دىل لىرىن آرادن گنتمه مه سى اساسدا ۲۱ فئورالى بىن

الخالق آنا دىلى (آنا دىلى هر اىنسانىن اوشاقلق چاغلارىندان دانىشان دىل، آنا آناسىندان مىراث قالان و اىنسانىن فىكىرلشمە دىلى تعرىف اولونور) گونو آدلاندىرماسىنا قرار وئردى. هر اىل بو گونده، دىل چىشىتلى لىگى و نئجه دىل لىك اوخولو آقىشلاماق اوچون و آنادىلىندە اوخوماغىن داها آرتىق اۇنىمى نى گۇستىرمك اوچون تۇرە نلر كئچىرلىر. چوخ دىللى لىك بىر گوج خزانه سى و اىنسانلارا بۇيوك بىر شانسى

بیلدینیز کیمی هر دیل ۴ بؤلومده تعریف اولور و اؤیره تیمین گوجلو تملین قوران و دیلین آردان گئتمه مه سینه سبب اولان، دیلین یازی (writing) فورماسی دیر؛ اما تأسوفله دونیانین چوخلو دیل لرینین یازی فورماسی یوخدور و آرادان گئتمه ده دیرلر. دیلین یازی فورماسینی ساخلايان و گلن نسیللره میراث قویان، آنا دیلینده اؤیره تیم آماق دیر. آنا دیلینده یازیب اوخوماق هر اینسانین دوغال حاققی اولورسادا، بعضی دئولت لر وریندن آلفیشلانمیر و یاساقدا قالیر. بو ایل آنا دیلی گونو بیزیم اؤلکه ده کئچن ایل لردن آرتیق دیلره دوشدو نییه کی تدبیر و امید دئولتی غیر فارس میللت لرین حاققارینی یئرینه یئتیرمه سی اوچون بیانیه لر وئردی و اونلارین دیل لرینین تدریس اولماسی، جمهور باشقانی و امکداشلاری وریندن تاکید اولوندو. اما هله لیکده ائله بیل تدبیر دئولتینین گوجو امید دئولتیندن اوستون دور و امید دئولتی وئردیک لری سؤزلر عملی اولماییب هئچ، ایسفندين یکی سی بیزیم اوچون چوخ ... آنجاق آنا دیلی گونونو قوتلو اولسون دیرکن، تئزلیکله آنا دیلینده اؤیره تیم و باشقا دوغال حاققارین آلینماسین اومورام.

ساغ قالین

یاواشلانماسی و یا قاباغین آلماسینا چالیشیر؛ نئجه کی یئرین بیولوژیک چئشیتلیگی (bio-diversity) بو دیلره باغلیدیر و بو یولدا مدیا (تلویزیون، رادیو، مطبوعات)، اوخول، بیلیم یوردو و مدنی ایلگی لر، آنا دیلی نین دیرلرینین تانیتیلماسیندا دانیلماز پایلاری وار و یونسکونو آماجینا چاتماقدا یاردیمچی اولو بیلرلر.

بورا کیمی نئجه سورون آچیقلاندی؛ نییه آنا دیلی؟ نییه آنا دیلی گونو؟ نه زامان دان؟

اما ایندی نه ایشلر گؤروله بیلر؟ اؤنری لر نه دیر؟

«اؤ» ده: ائوده آنادیلی نین ایشله دیلمه سی، اوشاقلاری آنا دیلینده راحتجا یازیب اوخوماغین آلینماسینا و سونرادا ایکینجی دیلین (ملی دیل) اؤیرنمه سینه حاضرلاییر.

«اوخول» دا: اؤیره تمن لر ائلییه بیلرلر اوشاقلارین چئشیتلی دیل و کولتورلریندن دانیشیب و اوشاقلاردان ایستییه لر کیلاسدا اؤز دوغما آنا دیل لرینده شعراوخویوب، ناغیل دئییب و یا بیر ماهنی اوخویوب و یاواش بیر بیرینین دیل و کولتورلیله تانیش اولسونلار.

«بیلیم یورد» دا: اؤیرنجی لر بیلرلر چئشیتلی دیل و کولتورلری وار اما بو قونودا آرتیق آراشدیرماغا واخت قویمورلار. اؤیرنجی لیک زامانی بو ساحه ده چالیشماغا بویوک بیر شانس دیر. اؤیرنجی لر ائلییه بیلرلر آنا دیل لرینه باغلی آراشدیرمالار و مصاحبه لر آپاریب و نتیجه لرینی ثبت و چاپ ائتسیلر.

«مدیا» دا: ملی و محلی رسانه اؤز دیل و کولتورونون تانیتدیرماسیندا چوخ ائنگی سی وار و چوخلو معلومات میللتینه وئره بیلر.

دۇنم: عصر	آك : پسوند، پيوند	آخار: جريان
دوروم : وضعیت	امه ك : زحمت	آخيچى: جارى
دوزوك: بيت	اينجه: ظريف	آراشديرماق: تحقيق كردن
دوغرولتو: راستا	ائنگى: تاثير	آرد: ادامە
ديله مك: خواستن	اولاشماق: واصل شدن ، رسيدن	آلان : عرصه
دويماق: حس كردن	باشلانغىچ: شروع، مقدمه	آنلاييش: مفهوم ، فهم
ساتقين: خائن	باغلاشماسى: پيوستگى	آورنك: مثال
سايغىلى: محترم	بكله ييش: انتظار	اؤج: انتقام
سوروكله مك: كشانيدن	بليرسىز: نامعلوم	اؤز اونونو: مشهوريت خودش را
سؤى: شعر	بوتا: سئوگىلى، معشوقه	اؤنملى: مهم
سؤى اؤلچوسو: وزن شعر	بوى: داستان	اؤنونده: در مقابل
سؤى تورلرى: قالب هاى شعرى	بوى بويلاماق:	اؤزلللىك: مخصوص ، مشخصه ،
سيرآلاماق: فهرست ائله مك	داستانسرايى	خصوصيت
سياسال: سياسى	بويوروق: فرمان	اورتاق: شريك، مشترك
سينير: مرز، حد	بئزمك: بير شئى دن	اوياق: قافيه
سيمگه: نماد	يورولماق	اوزان: آشيق(چالغى چى)
شامان / شمن: اسكى دين چى	بيرله شيك سؤز: واژه مركب	اولوشوب: تشكيل شده است
اوزان	بيچيم: درو، ريخت	اولقون: رسیده ،پخته
شنليک: شادمانى	پارلاماق: درخشش	اورونو: محصول، نتيجه
دال: قول ، شاخه	پاى: سهم	اموز اموزا : در کنار
دامغا: مھر	تارلا: مزرعه	هم، دوش به دوش هم
دئوريم: انقلاب	توپلوم : جامعه	اويدورماق: فريب دادن
دوزه نلى: منظم	توزاق: تله، دام	اويكۆ: نصيحت، پند
دوغال: طبيعى	تومارلاماق: نوازش كردن	اويغون : مناسب
دولقونلاشان: تكميل شونده	چارپماق: به چشم خوردن، بهم	اوزگور: مستقل، سربست، آزاد
ديدرگين: آواره	خوردن	اوستونلوك: برترى
قاباريق: برجسته	چئشيتلى: متنوع	ايلگى: رابطه ، ارتباط
قاتقيسى / آرتيرماسى: اضافه يا	دالماق: غوطه ور شدن	ايلاي: تاريخ
افزوده شدن	دالغالناماق: موج زدن	ايلايسال: تاريخى
قارشيلاماق: مقابله كردن	دوراقلامادؤورو: دوران ايستايى	اوغراماق: برخوردارن
قارامان: قهرمان	دؤيوشگن: مبارز	آسكى: قديم

قارقاماق: نفرین کردن	گودک/ : کوتاه، کوچک	یازین: ادبیات
قالدیرماق: از میان برداشتن	گوده	یالتاق: پست
قایناق: منبع	گؤسترگه: علامت، نشان	یانسیدیر: اشاره می کند. می فهماند.
قانیلاماق: فهمانیدن	گئرلهمه دؤورو: دوران پسرفت ، دوران بازگشت	یانیلماق: اشتباه کردن
قاباریق: برجسته	گئنیش: گسترده	یانیت: جاواب
قورادیققلاری: ادراک ائتدیقلری	گئئل: عمومی	یاییغین: منتشر، گسترده
قوشقو: شک ، شبهه	منیمسه مک: پسند کردن	یئترسیزلیگ: ناکافی
قورسان: دزدان دریایی	نه دن: علت	یئنیب: شکست داده است
قونو: موضوع	واریانت: سئچه نک	یوخویا دالیب: در خواب فرو رفتن
کسین لیک له: به طور قطع	وورغو : استرس	یؤن: جهت
کئچیت: گذر، گذرگاه، گردنه	وورغولاماق: تأکید کردن	هر شئیین اؤته سین ده: بالاتر از همه، جلوتر از همه چیز
گله نک: عنعنه، عرف، سنت	یایی: بنا، ساختار	
گرگین: آشفته	یارادیجیلیق: آفرینش	
گلیشن: پیشرفت کننده	یاریم دوزوک: مصرع	

دکتر حسن-م. جعفرزاده

... ادامه از شماره پیش

کارکرد پر کبوتر و سیمرغ

در جایی دیگر از قصه ی "تلخون" وقتی شوهرش در باغ از درخت بالا می رود یا در واریانت دیگرش "آه" وقتی پسر در باغ برای چیدن گلی بلند می شود؛ تلخون پری را در زیر بغل شوهرش دیده و دست برده پر را می کشد. بدینسان با کشیدن پر زندگی مرد متوقف می شود.

- در قصه ی "ملیک محمد" پسر سوم پادشاه هر وقت نیاز به کمک "سیمرغ" دارد پر سیمرغ را آتش می زند و سیمرغ حاضر می شود.

- در قصه ی "اذانچی" پادشاه هر وقت نیاز به کمک "سیمرغ" دارد پری از سیمرغ را آتش می زند و سیمرغ حاضر می شود.

- در قصه ی "مرد ایله نامرد" دو کبوتر دقیقاً به سان قصه ی "ناراختون" مرد را راهنمایی کرده و مرد با پر آنها چشمش را به حدقه می چسباند.

- در قصه ی "توکلوجه پادشاه" یا همان "ملیک اژدر" یکی از دو کبوتر پری به ملک اژدر می دهد که چشمان نابینای پدر و مادر "ملیک اژدر" را بینا می سازد.

در قصه ی "جادیچی و ایینه قابی" با پر افتاده از سه کبوتر دختر نابینا چشمان خود را سر جایش می گذارد.

- در کارکردی نادر از پر کبوتر در قصه ی "تیمور ایله مهربان سولطان" می بینیم که؛ وقتی تیمور بر روی تخته پاره ای در دریا سرگردان است کبوتری بر وی فرود می آید که تیمور با پر کبوتر و زرده ی تخمش نامه ای برای نجات خود نوشته توسط کبوتر پست می کند.

پر کبوتر نشان و رمزی از باز یافتن دوباره ی سلامت و زندگی در قصص آذربایجان است هم چنانکه کندن آن به مانند قصه ی "تلخون" زندگی را متوقف می کند.

پر کبوتر و پر سیمرغ در افسانه های آذربایجان نقشی سحر گونه دارد. در مواردی چند در برخی قصه ها پر کبوتر کارکردی زنده کننده و شفابخش ایفا می کند مثلاً:

- در قصه ی "ناراختین" با پر کبوترها، سر بریده شده ی بچه ی "ناراختین" به تنش چسبانده می شود. همچنین در این قصه ی "ناراختین" چشم های از حدقه در آورده شده خودش را که به دستور پادشاه صورت گرفته است با پر کبوترها به حدقه ی چشم هایش می چسباند.

- در قصه ی "تلخون" دختری در بازار برده فروشان فروخته می شود و مردی او را می خرد. "تلخون" در خانه ی مردی که او را خریده است به زن ارباب مشکوک می شود و شبی خود را به خواب می زند و یواشکی زن ارباب را زیر نظر می گیرد و می بیند که زن ارباب با شمشیر سر شوهرش را برید و بیرون رفت. تلخون زن ارباب را تعقیب کرده و از کارهای او

سر در می آورد و زودتر از زن ارباب به خانه برگشته و دو مرتبه در رختخواب خود را به خواب می زند آنگاه می بیند که زن ارباب بعد از برگشت به خانه، روغن را با "پر" به گردن مردش مالید و سر شوهرش را به گردنش چسباند.

البته اگر چه در قصه ی تلخون صرفاً به کلمه ی "پر" اشاره شده و از "پر کبوتر" صحبت نشده است. اما به جهت اینکه در قصه ی "ناراختون" و ده ها قصه ی دیگر همین عملکرد را

"پر کبوتر" ایفا می کند ما در تلخون نیز فرض را بر "پر کبوتر" گذاشتیم.

در قصص آذربایجان سیمرغ در ازای کمک قهرمان قصه به بچه هایش پری از خود کنده به قهرمان می‌دهد و از پهلوان می‌خواهد که به وقت کمک خواستن با سوزاندن پر او را خبردار کند. وقتی قهرمان قصه در جایی و بیشتر در زیر زمین به کمک احتیاج دارد پر سیمرغ را می‌سوزاند و سیمرغ برای کمک فرا می‌رسد.

در قصص آذربایجان پر سیمرغ نشانی از قدردانی و حضور سریع سیمرغ و یاری متقابل سیمرغ به قهرمان قصه است.

البته بعضاً همین نقش یعنی خبرداری برای کمک رسانی را در برخی قصص "موی اسب" نیز انجام می‌دهد. در یکی از قصص "کوپقاری" وقتی قهرمان موی اسب را به هم می‌گیرد اسب برای کمک می‌رسد. در قصه‌ی "شاهزاده‌ی چین" ۳ قاپ باز هستند که در ازای باختشان به زنی تکه‌ای از لباس خود را کنده به او می‌دهند. وقتی زن هر تکه از لباس هر یک از قاپ بازها را می‌سوزاند آن قاپ باز برای کمک به زن حاضر می‌شود.

جلد حیوان رفتن

"جلد حیوان رفتن" یکی دیگر از آکتهایی است که کم و بیش در چندین قصه‌ی از قصص آذربایجان دیده می‌شود. در این آکته‌ها پسر یا دختری در جلد حیوانات و به ندرت در قالب میوه یا صیفی‌جاتی مثل کدو هستند که بعداً در پی حادثه‌ای از جلد بیرون می‌آیند و با قهرمان قصه ازدواج می‌نمایند. اگر شخصیت مثبتی در جلد حیوانی برود آن حیوان عمدتاً کبوتر و یا حیوان ظریفی است و اگر شخصیت منفی در جلد حیوانی باشد آن حیوان عمدتاً اژدها، مار و از این دست می‌باشد.

نمونه‌هایی از جلد رفتن را در برخی

قصص مرور کنیم:

- جلد کدو حلوایی بودن دختر درزی، در قصه‌ی "دختر درزی و شاهزاده"؛ زن درزی آبستن نمی‌شد و عاقبت با

خوردن سیبی از دست درویشی آبستن می‌شود و کدو حلوایی می‌زاید. عاقبت پسر پادشاه با شمشیر کدو حلوایی را نصف می‌کند و دختر خوشگلی از جلد کدو حلوایی بیرون می‌آید...

جالب است بدانیم قبیله‌ی "کیکوپر" در "کنیا" بعضی درخت‌ها را مقدس و دارای روح می‌پندارند، برخی از اهالی این قبیله بوته‌ی "کدو" را توت‌م خود می‌شمردند و باور دارند که جد اولیه آنها از بوته‌ی کدو بیرون آمده است.

- در قصه‌ی "گل خندان" مرد ماهی‌گیری قورباغه‌ای را صید می‌کند و دوباره به دریا رها می‌نماید

ولی ۳ مرتبه همان قورباغه به تور مرد بالا می‌آید. بالاخره مرد صیاد قورباغه را برده در حیاط خانه اش رها می‌سازد. صیاد وقتی از بیرون به خانه بر می‌گردد خانه را تر و تمیز و جارو شده می‌بیند. این ماجرا چند روز مرتب تکرار می‌شود تا عاقبت روزی مرد درخانه پنهان می‌شود و می‌بیند که دختری از جلد قورباغه بیرون آمد و خانه را تر و تمیز کرد. صیاد به دختر التماس می‌کند که داخل جلدش نرود و دختر در پی التماس به جلدش نمی‌رود و زن صیاد می‌شود...

- در قصه‌ی "آه" پسر در جلد اژدها است که دختر کنیزی را در داخل کیسه‌ای نزد اژدها می‌اندازند. اژدها از دختر می‌خواهد که از جلدش (کیسه) بیرون بیاید تا او را بخورد. همچنین دختر نیز از اژدها می‌خواهد که او از جلدش بیرون بیاید. بالاخره پسر زیبا روی از جلد اژدها بیرون می‌آید که همانا پسر خانم بود که کنیز چند سال او را در زیر زمین زندانی کرده بود و به هنگام زایش خانم گفته بود که او اژدها زاییده است. آنها اژدها را نکشته بلکه او را به زیر زمین انداخته بودند...

- در قصه‌ی "دمیر عصار، دمیر باشماق" (عصای آهنی کفش آهنی) دو دختر اول پادشاه با پرتاب سیبی شوهرشان را که پسران وزیر و وکیل است انتخاب می‌کنند. اما کوچکترین دختر که سیب را پرتاب می‌کند

سیب به چاهی می‌افتد. با کندن چاه ماری پیدا می‌شود که دختر با مار ازدواج می‌کند. اما از همان جلد مار پسری خوبرویی بیرون می‌آید...

- در قصه ی "اذان چی" (اذان گو) مرد زین‌سازی هست که وقتی از بیرون به خانه بر می‌گردد خانه اش را شسته رفته و جارو شده می‌بیند. مرد برای سر در آوردن از مساله روزی در خانه پنهان می‌شود و می‌بیند کیبوتری به خانه آمد که از جلد کیبوتر دختری بیرون آمد که تمیز و مرتب کردن خانه را انجام می‌دهد. مرد زین ساز جلد کیبوتر را بر می‌دارد. بلاخره پس از کش و قوس و مباحثه دختری که از جلد کیبوتر بیرون آمده است زن مرد زین ساز می‌شود...

- تو جلد خروس، قوچ، اسب و گنجشک و دسته گل رفتن کچلی به نام ابراهیم در قصه ی "ای وای های..."

- در قصه ی "افسانه‌ی محبت" از صمد نیز- که به عقیده‌ی برخی برداشتی از قصص فولکلور

آذربایجان است- با این آکت مواجه می‌شویم. در این قصه «...روزی کیبوتری بر درخت کنار استخری- که دختر پادشاه مشغول آبتنی در آن است- می‌نشیند و از تن و بدن زیبای دختر پادشاه تعریف کرده به او اظهار عشق می‌کند. دختر از کیبوتر می‌خواهد که از جلدش بیرون بیاید تا او هم بتواند او را ببیند...» در ادامه‌ی این قصه می‌خوانیم:

«...دختر شاه این را که می‌شنود از غرور و تکبر گذشته اش اظهار پشیمانی می‌کند و کمی بعد هر دو به جلد دو کیبوتر در می‌آیند و بی‌خبر، کاخ شاه را ترک می‌کنند.»

"عادل عبدالله" اظهار می‌نماید؛ «از خصوصیات توتمیسم تبدیل انسان به حیوان توتمی و برعکس در آمدن از جلد توتم به جلد انسانی است»

کارکرد سیب: سیب در متن شماری از قصه‌های آذربایجان دیده می‌شود. در ذیل خلاصه شرح این قسمت از چند قصص را مرور می‌کنیم:

-در قصه ی "دختر درزی و شاهزاده" زن درزی (خیاط) بچه دار نمی‌شد. روزی درویشی به درب خانه ی آنها آمده و سیبی را به زن می‌دهد تا بخورد و

بچه دار شود. زن درزی با خوردن سیب آبستن می‌شود...

- در قصه ی "ناراختون" نامادری نارا وقتی می‌شنود که ناراختون بعد از گم شدنش خواهر هفت برادران شده است شوهرش یعنی پدر واقعی نارا را با سیب آغشته به سم راهی خانه‌ی هفت برادران می‌کند تا نارا با خوردن سیب آغشته به سم بمیرد...

- در قصه ی "آلتین‌توپ"، پسری که اسمش "آلتین‌توپ" است شبی به قصر پادشاه رفته و ۴۰ حرامی را می‌کشد و سرکی هم به اتاق دو دختر پادشاه کشیده، کنار تخت دختر کوچک‌تر یادداشتی با مضمون «اگر قسمتم بودی برای خودم می‌گیرم» به همراه یک سیب و یادداشت دیگری با مضمون، «اگر قسمت بود برای دایم ام می‌گیرم» همراه با سیبی دیگر کنار تخت دختر بزرگ‌تر می‌گذارد و بلاخره دایمی و خواهر زاده با عروسی با این دو خواهر داماد پادشاه می‌شوند...

- در قصه‌ی "دمیرعصا دمیر باشماق" (عصای آهنی و کفش آهنی) پادشاه برای شوهر دادن دخترانش به دست هر یک از آنها سیبی می‌دهد تا وقتی جوانان شهر از مقابل آنها رد می‌شوند دخترها با انداختن سیب پسر مورد علاقه ی خویش را نشان کنند...

- در قصه‌ی "پاسلی قیلنج" (شمشیر زنگ خورده) پادشاه برای شوهر دادن دخترانش به دست هر یک از آنها سیبی می‌دهد تا وقتی جوانان شهر از مقابل آنها رد می‌شوند دخترها با انداختن سیب پسر مورد علاقه ی خویش را نشان کنند...

- در قصه‌ی "ملیک محمد" وقتی در ته چاه دختری می‌خواهد "ملیک محمد" را از دید دیوی دور نگه دارد با افسونی ملیک محمد را به سیبی تبدیل می‌کند و روی

رف می گذارد. فردا نیز با افسونی سیب را به ملک محمد عوض می کند...

- در قصه ی "ملیک محمد" پادشاه طوطی دارد که خیلی دوستش می داشت. روزی طوطی از بیرون نزد طوطی پادشاه آمد و منقارش را به طوطی پادشاه ساییده لحظاتی دیگر پر کشیده و رفت. بعد از رفتن طوطی، پادشاه از طوطی خود پرسید «آن طوطی چه می گفت؟» طوطی پادشاه در جوابش گفت که «عروسی برادرم را خبر می داد. اگر اجازه دهی سه روز برای عروسی برادرم بروم و بازگردم.»

طوطی با اجازه ی پادشاه رفت و پس از سه روز در بازگشت تخم سیبی سوغات آورد. به دستور پادشاه تخم سیب در باغ کاشته شد. بعد از چند سال سیب بزرگ شده و چند عدد سیب طلایی (قیزیل آلمان) [۱] بار داد و...

- از دیگر کارکردهای سیب قصه ی "پخمه دئو" (دیو پخمه) است که ننه ی پیر برای این که پسر تنبلش را از خانه ی بیرون کند تا دنبال کار برود سه تا سیب یکی در دم اتاق یکی در وسط حیاط و دیگری دم در می گذارد. وقتی پسر تنبل یک به یک به دنبال سیب ها می رود و آنها را به نیش می کشد ننه او را از دم در به بیرون هل می دهد تا دنبال پیدا کردن کار برود...

- در قصه ی "اسو-قوسو" (پرنده ی آبی) پادشاهی اوجاق کور (بچه دار نشدن) است که به مانند قصه ی "دختر درزی و شاهزاده" درویشی به سراغش می آید و سیبی به او می دهد که نصف سیب را زن و نصف دیگر را مرد می خورند آنگاه با خوردن سیب بچه دار می شوند. می گویند درخت سیب طلایی که اسو- قسو از آن به دنیا آمدند تخمش را "ملیک محمد" از دنیای روشنایی آورده است...

- در قصه ی "دختر درزی و شاهزاده" درویش، سیبی را به زنی می دهد، و زن به تنهایی می خورد و بچه دار می شود.

- در قصه ی "شاهزاده ی حلوافروش" نیز عیناً به مانند قصه ی "پرنده ی آبی" پادشاهی اوجاق کور است و همان ماجرای

درویش و سیب دادنش و خوردن شاه و زنش از سیب و به دنبال آن بچه دار شدنشان حادث می شود...

- در قصه ی "ذیقم شاه" دو کبوتر بر بالای درختی نشسته اند که یکی به آن دیگری می گوید «احمد تالانی در جنگل طلسم شده به درخت سیبی می رسد که اگر از آن بخورد سنش به ۱۵ سال کاهش می یابد و جوان می شود.» بدینوسیله "احمد تالانی" صحبت کبوترهای سخنگو را می شنود و در جنگل طلسم شده از سیب خورده، جوان می شود.

- در قصه ی "ینددی دمیر چاریق ینددی دمیر چلیک" ملیک محمد برای این که ننه ی دیو صفتش معشوقه اش را نبیند وردی خوانده و به صورت دختر فوت می کند و دختر تبدیل به سیب می شود...

- خوردن سیب و جوان شدن در قصه ی بختیار...

- در قصه ی دیگر درختی در سال فقط سه سیب بار می دهد که مختص پادشاه است. باغبان، از این سیب به درویش نمی دهد. در اثر نفرین درویش

باغ و از جمله درخت سیب خشک می شود.

- قصه ی "سوت گولو" (استخرشیر) یا همان "اسو-قسو" چنین به پایان می رسد: «...او گوندن پادشاه دستور وئردی کی هر شهرده گرک قیزیل آلمان اکیله و سوت گولونون سویو هر یثره آخا نییه کی "اسو" ایله "قسو" شاه دان فقط بونو ایسته میشلر» [۲].

- در قصه ی "پادشاه اوغلو" پادشاهی از ۴۰ زنش صاحب فرزندی نمی شد. درویشی به دم درب آمده و سیبی به پادشاه می دهد. با خوردن نصف سیب توسط پادشاه و نصف دیگر توسط زنش آنها صاحب بچه می شوند...

- پادشاه قصه ی "ملک نادر" از سه زن خود هیچ بچه ای نداشت. اما عاقبت با ۳ سیبی که از درویش می گیرد و خود و همسرش می خورند صاحب ۳ بچه می شود...

- در قصه‌ی "سحرلی آرزوک" سیب اثر گلابی و گاوالی را برطرف و اثر سو آنها را از بین برده نوه قاری را نجات می‌دهد...

- سیب‌های سبز، قرمز و زرد کچل در قصه‌ی "کچلین آلمالاری" (سیب‌های کچل) نقشی سحرانگیز برای کچل ایفا می‌کنند...

- در قصه‌ی "گودول دئو" بوی سیب قهرمان قصه را زنده می‌گرداند.

- دو سیب متفاوت قصه‌ی "علی قلی الله" که با خوردن یک سیب انسان به اسب تبدیل می‌شود در عوض سیب دیگری وجود دارد که با خوردنش اسب‌ها دو مرتبه به شکل انسان در می‌آیند...

- در قصه‌ی "آلتین توپ" (واریانت کتاب فروغ خضرلو) پسر به دنبال دست آودن سیبی است که درد مادرش را درمان می‌کند...

- در قصه‌ی "آخ-وای" درویش سیبی از جیب خود در آورده سحری خوانده بر سیب فوت می‌کند و سیب تبدیل به دختری زیبا می‌شود...

- به نحوی دیگر کارکرد سیب در قصص "اؤچ باجی لار" و "فراصت سیزاوغول" نیز دیده می‌شود.

ناگفته نماند که بخشیدن سیب به کاراکتر اوجاق کور قصه در داستان‌های آذربایجان نیز دیده می‌شود. برای نمونه اینجا به داستان "نجف‌خان و پریزاد" نگاهی کوتاه داریم:

و اما نقش سیب در داستان نجف‌خان و پریزاد:

تاجر محمد و تاجر احمد که کارشان تجارت از اصفهان به استانبول و برعکس بود در یکی از مسافرت‌ها در اثنای راه استانبول و اصفهان آنها به هم رسیده و باهم آشنا می‌شوند. آنها شب هنگام در چادر یکی اشان نشسته به صحبت می‌پردازند و خیلی زود رفیق صمیمی می‌شوند. این هنگام درویشی قصیده خوان از آنجا رد می‌شد هر دو تاجر از صدای

درویش خوششان آمده و می‌خواهند به درویش سکه ای بدهند. اما این درویش از درویش‌هایی نبود که سهم بگیرد بلکه او سهم هم می‌داد. درویش سیبی نیم سفید و نیم سرخ را از وسط بریده یک قسمت را به تاجر احمد و یک قسمت را به تاجر محمد می‌دهد و از آنها می‌خواهد این

سیب را تا ۴۰ روز به اتفاق همسرانشان بخورند و آنگاه صاحب فرزند خواهند شد اما پادشان باشد که دختر و پسرشان را به عقد هم در آورند. از انجایی که سیب‌ها تا ۴۰ روز دوام نمی‌آورد تاجر محمد و تاجر احمد کالا و متاعشان را باهم موافقه کرده به ولایتشان بر می‌گردند. آنها سیب را به اتفاق همسرشان می‌خورند. از این واقعه ۹ ماه، نه روز، نه ساعت، نه دقیقه، نه ثانیه سپری می‌شود. تاجر احمد صاحب یک فرزند دختر می‌شود اما تاجر محمد صاحب یک پسر و یک دختر می‌شود چرا که مقداری از قسمت سفید سیب به قسمت سرخ سیب که سهم تاجر محمد بود مانده بود. تاجر احمد اسم دخترش را "پنهانه" (مشهور به پریزاد) گذاشته و تاجر احمد اسم پسرش را "نجف‌خان" می‌گذارد ... بعدها این دو به هم می‌رسند و عاشق و معشوق می‌شوند.

البته عین همین ماجرا را در داستان "طاهر و زهره" نیز می‌بینیم:

- سیبی که درویش به احمدوزیر و حاتم سلطان می‌دهد هر کدام از برادران نصف سیب را با همسرانشان خورده صاحب بچه می‌شوند.

میوه‌ی سیب نه تنها در متن قصه‌ها بلکه راوی قصه بعد از اتمام روایت قصه در مواردی قصه را با جملاتی به پایان می‌برد که در برخی از این قبیل جملات سیب مطرح است. برای مثال نمونه‌ی جملات اتمام‌کننده‌ی روایت که در آن سیب مطرح می‌شود عبارتند از:

- گویدن بیر آلمانا دوشدو اؤزو منیم پولوشو ائشیدنلرین...

(از آسمان سیبی افتاد که خودش مال من و

تفاله اش مال شنوندگان)

آغ آلمان، قیزیل آلمان

- گویدن اوچ (دورد، بئش، آلتی و...) آلمان دوشدو، بیری منیم،

یول بویو، دوزول آلمان

بیری و بیر ده

یا مورادیمی وئر

(از آسمان سه سیب افتاد یکی برای من، یکی برای ... و دیگری برای) که در این جمله بسته به تعداد شنونده و نظر راوی تعداد سیب می تواند فرق کند.

یا من دن اوزول آلمان

- گویدن اوچ آلمان دوشدو، بیر منیم، بیری سنین و بیر ده باجادان باخانلارین.

این همه رمز و راز سیب در قصه‌های آذربایجان چیست؟ پاسخ به این سوال خود در بطن قصص آذربایجان موجود است!

در قصه ی "بختیار" گفته می شود که «سیب میوه بهشتی است» و به این جهت است که سیب قدرت باروری داشته و بر آورنده مراد و حاجات است.

(از آسمان سه سیب افتاد که یکی مال من، یکی مال تو و دیگری هم مال آنان که از سوراخ (روشنایی و نور گیر اتاق) نگاه می کنند).

در قصص قرآنی نیز میوه‌ی سیب باعث هبوط "آدم" به زمین می‌گردد. چرا که حضرت آدم علی رغم تاکید جناب حق بر امتناع از خوردن سیب ممنوعه از آن خورده و از جنت به کره‌ی خاکی هبوط می‌کند. در قصص مصر انجیر نقش سیب را ایفا می‌کند.

- گویدن اوچ آلمان دوشدو بیری منیم، بیری

اؤزومون، بیرده ناغیل دئییه نین.

پناه بردن مرد تحت تعقیب به آسیابان و گول زدن وی در چندین قصه از قصص آذربایجان مثل قصه‌ی "بایرام عمی" و نیز داستان "کوراوغلو و کچل حمزه" و چند قصه‌ی دیگر این حادثه تکرار می‌شود. همین ماجرا را با بررسی داستان کوراوغلو مرور می‌کنیم:

(از آسمان سه سیب افتاد که یکی مال من، یکی مال خودم و دیگری هم مال قصه گو) (در حقیقت هر سه نفر عبارت از خود قصه گو می باشد) [۳].

به هر حال سیبی که زایش را ارمغان می‌آورد اغلب تحفه‌ی درویش است و تخم سیب طلایی را طوطی یا ملک محمد از دنیای روشنایی آورده‌اند.

- در داستان "کوراوغلو" وقتی کوراوغلو برای نجات اسبش "قیرآت" در تعقیب کچل است کچل به آسیابانی می‌رسد و وانمود می‌کند که کوراوغلو در پی بردن وی (مرد آسیابان) است تا...

«در بررسی ریشه اساطیری فرهنگ

و بدین وسیله جایش را با مرد آسیابان عوض می‌کند. مرد آسیابان در آبراه‌ای قایم می‌شود. به هنگام رسیدن کوراوغلو، کچل که لباس آسیابان را بر تن دارد، آبراه را نشان می‌دهد. کوراوغلو وارد آبراه می‌شود تا مرد را به چنگ آورد. کچل از فرصت استفاده کرده "قیرآت" را برداشته و در

عامه‌ی آذربایجان درکی شهودی از رمز درخت که می‌تواند ژرف‌ترین خواست‌های انسانی را منعکس سازد، زمانی بیشتر تحقق می‌یابد که درخت سیب رمز باروری می‌شود و می‌وایش سترونی را زدوده و آبستنی را ارمغان می‌آورد. حتی درخت نمادی مقدس از بشارت روشنایی و زیبایی می‌شود» (نقل از رمز و اسطوره در فرهنگ شفاهی آذربایجان-علیرضا ذیحق) در ژانری موسوم به "هاخیشتا" از ادبیات شفاهی آذربایجان درباره سیب چنین بایاتی دیده می‌شود:

می رود...

- در قصه‌ی "بایرام عمی" مردی شیاد، اسب، پول و پله‌ی مردی بازاری را با فریب دادن زن ابله اش به چنگ

آورده و در می‌رود. در اثنای راه وقتی سیاهی مردی را در تعقیب خود می‌بیند به آسیابان کچلی رسیده، وانمود می‌کند که سیاهی که به طرفشان می‌تازد سر کچلی را به عنوان دارو برای پادشاه می‌خواهد و بدین وسیله جایش را با مرد آسیابان عوض می‌کند. مرد بازاری به آسیاب رسیده

و با اشاره مردی که جایش را با آسیابان عوض کرده به آبراه وارد می‌شود. مرد شیاد از فرصت استفاده کرده پول و پله آسیابان را هم برداشته در می‌رود.

- عین همین حادثه در قصه‌ی "کنچل عیار" نیز دیده می‌شود.

سر بریدن گاو و تلخ شدن گوشت گاو

ماجرای بریده شدن سر گاو یکی دیگر از آکت‌های نسبتاً تکراری در قصص آذربایجان است. در این ماجرا گاوی به ناحق سر بریده می‌شود که هنگام خوردن، گوشتش به کام همه تلخ و غیر قابل خوردن می‌شود. البته به استثنا کسی که در این ماجرا با گاو مانوس است. کاراکتری که گوشت بر او تلخ نمی‌شود یکی از اجزا بدن گاو مثلاً استخوان‌های گاو را برداشته و در جایی دفنشان می‌کند که بعدها این استخوان‌ها به نحوی به کمک این شخص می‌آیند.

- در قصه‌ی "فاطما خانیم" گاوی که با دخترک مانوس است با ویار زن باب توسط شوهرش ذبح می‌شود. گوشت گاو ذبح شده بر همه تلخ می‌شود الا دخترک که با گاو مانوس بود. دخترک استخوان پای گاو (قبل از ذبح گاو به دخترک گفته بود که این کار را انجام دهد) را جمع و زیر آخور گاو چال می‌کند که بعدها به نحوی همین استخوان لباسی می‌شود که دخترک پوشیده و به دربار می‌رود.

- در قصه‌ی "ننه لیک" (نامادری) زن‌بابا که حامله است به گوشت پسر ناتنی‌اش ویار می‌کند. پدر پسرک با اصرار زنش

پسرش را سر می‌برد. وقت خوردن گوشت پسرک، گوشت بر زن بابا و بابا تلخ می‌شود و آنها نمی‌توانند حتی یک لقمه از گوشت پسرک را بخورند. اما گوشت برای دخترک که با برادرش مانوس بود تلخ نمی‌شود. (البته در این قصه به جای گاو، پسر ناتنی زن بابا است که قربانی می‌شود و خواهرش نیز به جای استخوان خون او را در بطری جمع می‌کند که بعد از چندین روز از بطری حاوی خون پرنده‌ای سخن‌گو به پرواز در می‌آید.)

- عین ماجرای قصه‌ی "فاطماخانیم" در قصه‌ی "اولدوز و عروسک سخنگو" از صمد و تقریباً به نحوی دیگری در داستان "گاو مشهدی حسن" از غلامحسین ساعدی نیز دیده می‌شود.

در قصه‌ای از قرآن به دستور حضرت موسی دم گاو زردی که نه لاغر نه چاق، نه پیر و نه جوان است مردی مرده را زنده می‌گرداند.

جمع کردن خون در بطری یا برداشتن و نگه داشتن استخوان و یا دندان شخصی یا حیوانی که از دست می‌رود.

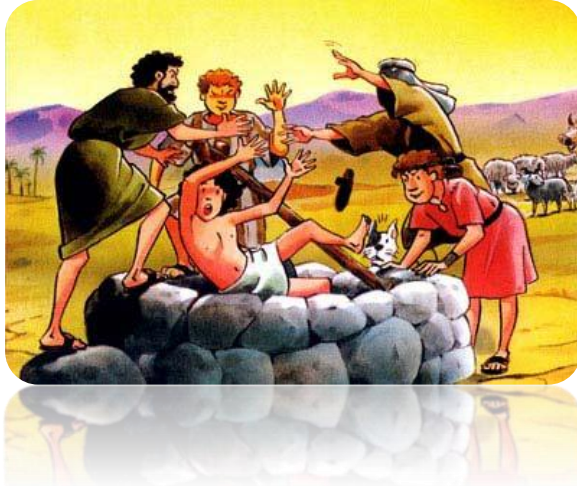
در چندین قصه از قصص آذربایجان دیده می‌شود که کاراکتری - معمولاً قهرمان قصه - در جریان حادثه‌ای که برای اعضای خانواده یا حیوانش - که او را فوق العاده دوست می‌دارد - پیش می‌آید با کشته شدنش یکی از اعضاء او مثل دندان یا استخوان قلم پای او را بر می‌دارد یا مثلاً خون او را در بطری جمع می‌نماید. این اندام یا خونی که برداشته است در ادامه‌ی قصه به کمک قهرمان می‌آید. مثلاً:

- در قصه "مرد ابله نامرد" مرد خون

"توله سگ" را در یک بطری جمع می‌کند که این خون بعدها سبب بهبودی دختری می‌شود.

و مرد با بهبود یافتن دختر به وسیله‌ی این خون به مال و منال پدر دختر که پادشاه است دست می‌یابد...

- در قصه ی "پیشه دالینجا" یکی از کاراکترها دندانانی را نگه می دارد که این دندان روزی به کارش می آید...

-در قصه ی "فاطمای خانیم" دخترک قصه "استخوان پای گاو" محبوبش را بعد از بریده شدن سرش بر می دارد و همین استخوان بعدها به کمکش می آید...

- در قصه ی "ننه لیک" دخترک خون برادرش را در بطری جمع می کند که بعدها از این بطری پرنده ای بیرون می آید و دخترک را کمک می نماید...

-عین این ماجرا در قصه ی "اولدوز و عروسک سخنگو" از صمد نیز دیده می شود. دخترکی استخوان پای گاوش را که به خواست نامادری اش سر بریده شده است برداشته در جایی پنهان می کند. بعدها این استخوان وی را کمک می کند...

در قصه ای از قرآن به دستور حضرت موسی دم گاو زردی که نه لاغر نه چاق، نه پیر و نه جوان است مردی مرده را زنده می گرداند.

انداخته شدن کاراکتر مثبت توسط کاراکترهای منفی به چاه و نجات یافتن او توسط کاروانیان

- انداخته شدن برادر کوچک توسط دو برادر بزرگ (فرزندان پادشاه) در چاه در قصه ی "سونا بولبول" و نجاتش توسط کاروان...

- در قصه ی "محمود و دیو" قهرمان قصه به چاه انداخته می شود که بعد از مدتی توسط کاروانیان از چاه نجات می یابد...

- انداخته شدن برادر کوچک توسط دو برادر بزرگ در چاه در قصه ی "ملک ارسلان" و نجاتش توسط کاروان...

- انداخته شدن احمد تالانی به چاه توسط دو برادر دختری که او را نجات بخشیده است در قصه ی "ضیق شاه"...

- در داستان "عاشیق عاباس و گولگز" عاباس توسط افراد شاه عاباس به چاه انداخته می شود که بعداً توسط مولایش از چاه نجات می یابد.

۱- این موضوع را در قصه ی قرآنی حضرت یوسف نیز داریم که حضرت یوسف توسط برادرانش در چاه انداخته می شود و بعدها توسط کاروانی از چاه نجات می یابد.

۲- عمر سیف الدین نویسنده ی ترک: قیزیل آلمانا در ترکها به خصوص در بین ترکان اوغوزها سمبل و تمثیل حاکمیت دنیا است که بعضاً نشانه ظفر و فتح هم برگزیده شده است.

۳- پادشاه دستور می دهد بنا به خواسته ی "اسو" و "قسو" در هر شهر "سیب طلایی" کاشته شود. لذا باید خواسته ی مقدسی باشد که پادشاه چنین دستوری می دهد درباره ی جملات آغازین و اختتام کننده قصص و همچنین برخی جملات ثابت متن قصص آذربایجان رجوع شود به مقاله ی "آذربایجان فولکلور ناغیلاریندا باشلانیش و بیتیریش ایفاده لری و داشیدیقلاری مقصد" و "آذربایجان فولکلور ناغیلاری نین متیننده گندن ثابت ایفاده لر و داشیدیقلاری مقصد" از همین قلم <http://rezahamraz.com>

... ادامه بحث شماره قبل

قانون هماهنگی اصوات "سس اویقونلوغو" طلایی ترین قانون زبان ترکی خصوصا ترکی آذربایجانی است که شاهد گویایی برسیستم هارمونی صوتی زبان ترکی می باشد. این قانون سبب اعجاز موسیقایی در این زبان می شود.

بدین صورت که در کلمات ترکی و در وندها و علامت اضافه شده به کلمات ، اگر در هجای اول کلمه مصوت ضخیم (قالین) موجود باشد بقیه هجاها ی کلمه و وندهای الصاقی به کلمه نیز از هجای اول پیروی نموده و در هجاهای بعدی مصوتهای ضخیم (قالین) در آنها موجود خواهد بود ، و چنانچه هجای اول کلمه داری مصوت پیشین "اینجه" باشد بقیه هجاهای کلمه تا آخرین هجا و وندها و علامت الصاقی دیگر نیز دارای مصوت اینجه خواهند بود . به عنوان مثال :

کلمات داری مصوت قالین : آغاجلار، قادینلار ، بام لار ، بالیخ چی ، یابانجی، تویوخ ، بولود لار. تمامی مصوتها جزو یک گروه. (آ)، (ای)، (او)، (اؤ)، (اؤ)

کلمات دارای مصوت اینجه: گول لر، ایتیک لر، پیشیک لر، یئمه ک لر، سؤیود، چول لر. تمامی مصوتها جزو یک گروه. (ئ)، (ای)، (ئ)، (اؤ)، (اؤ)

علاوه بر مورد بالا که اشاره گردید، هماهنگی اصوات در مصوتهای گروه راست هم نمایان است. به این صورت که مثلا اگر واژه ای در هجای اول دارای مصوت گرد (لیبی یا دوداقلانان) باشد. عموما دیگر هجاها و وند الحاقی به آن هم، مصوت گرد لیبی خواهد داشت و اگر کلمه ای در هجای اول دارای مصوت راست (دوداقلانمایان) باشد، وند الحاقی یا پسوند آن و دیگر هجا های بعدی کلمه نیز دارای مصوت راست خواهند بود.

مثال:

تویوخجو ، قوروقچو، اؤیود، سؤمؤک، سوروجو. لیبی (او، او، او، او، او، او)

یئیم جیل ، ایکینجی ، بیزیمکی لر، گئدن لر، گلن لر، آتان لار، اوتان لار. راست (آ)، (ای)، (اه)، (ای)، (ای)

شایان ذکر است که اگر بین هجاهای یک کلمه و وندهای آن تفاوتی از لحاظ گروه بندی مصوتهای به کار رفته وجود داشته باشد، هم از نظر نوشتار و از نظر تلفظ ادای کلمه با سختی همراه خواهد بود. لذا قانون هماهنگی اصوات در طول اعصار و در سیر تکامل زبان ترکی جهت تلفظ آسان و آهنگین آن پدید آمده است. در ترکی معیار و ادبی قاعده این است که مصوتهای قالین و اینجه همزمان در یک کلمه جمع نشود.

نکته مهم : علاوه بر هماهنگی مصوتهای قالین و اینجه که اشاره شد در مورد برخی صامت ها نیز رعایت قانون قالین و اینجه بین صامت و مصوت نیز لازم و موجود می باشد. بدین شرح که :

۱. صامتهای "X"، "غ"، و "Q" پسین یا قالین هستند، بنابراین در هر واژه ای که یکی از اینها دیده

(بخش اول / فصل بهار)

پژوهش و تنظیم: پرویز شاهمرسی / استاد تاریخ

فروردین (آغلارگولر):

۱ فروردین - تولد حمزه اوغلو خشکنابی (نویسنده و فعال سیاسی) در روستای خشکناب بستان آباد به سال ۱۳۰۱. تولد علی دایی (فوتبالیست) در اردبیل به سال ۱۳۴۸. تولد عاشیق حسین تبریزی در سال ۱۳۱۰. تولد ربابه مرادوا (خواننده و بازیگر نقش لیلی در اپرای لیلی و مجنون) در اردبیل به سال ۱۳۰۹. تولد موسی ماناروف (فضانورد) در باکو به سال ۱۳۳۰. تولد اسماعیل شیخلی (نویسنده) در روستای شیخلی بخش قازاق جمهوری آذربایجان به سال ۱۲۹۸. تولد غلامرضا صبری تبریزی (شاعر. ادیب) در تبریز به سال ۱۳۱۳.

۲ فروردین - تولد سلیمان رحیموف (نویسنده) در سال ۱۲۷۹. تولد علی آقا آقایی (هنرمند و بازیگر نقش مشهدی عباد) در باکو به سال ۱۲۹۲. تولد مهدی حسین (نویسنده) در بخش قازاق جمهوری آذربایجان به سال ۱۲۸۸. تولد زینال خلیل (شاعر) در گنجه به سال ۱۲۹۳.

۳ فروردین - تولد کریم مشروطه چی (شاعر با تخلص سؤنمز) در تبریز به سال ۱۳۰۷. مرگ ایرج میرزا (شاعر قاجار متولد تبریز) در تهران به سال ۱۳۰۴. تولد جمشید هاشم پور (آریا) (بازیگر سینما) در اردبیل به سال ۱۳۲۳.

۴ فروردین - تولد عاشیق علی قره داغی در سال ۱۳۳۱.

۵ فروردین - تولد محمد سعید اردوبادی (نویسنده. مترجم) در اردوباد نخجوان به سال ۱۲۵۱.

۶ فروردین - تولد عاشیق چنگیز مهدی پور در روستای شیخ حسینلی از توابع شهرستان کلبر به سال ۱۳۴۱.

۷ فروردین - مرگ عبدالرسول خیامپور (نویسنده. استاد ادبیات دانشگاه تبریز) در تهران به سال ۱۳۵۸.

۸ فروردین - تولد صدقی روح الله (بازیگر تئاتر) در باکو به سال ۱۲۶۵. مرگ سلیمان ثانی (آخوندوف) (نویسنده) در باکو به سال ۱۳۱۸.

۹ فروردین - تولد معجز شیبستری (شاعر) در شیبستر به سال ۱۲۵۲.

۱۰ فروردین - قتل عام آذربایجانیان به دست داشناکهای ارمنی در باکو و دیگر شهرهای آذربایجان در ۱۲۹۷ (فاجعه مارس). تولد عباسعلی عمید زنجانی (حقوقدان. استاد دانشگاه) در زنجان به سال ۱۳۱۶.

۱۱ فروردین - تولد جبار قاریاغدی اوغلو (خواننده) در شوشا به سال ۱۲۴۰.

۱۲ فروردین - قیام کلنل محمدتقی خان پسیان در خراسان به سال ۱۳۰۰. مرگ رسول رضا (شاعر) در باکو به سال ۱۳۶۰.

۱۳ فروردین - تولد عاشیق عبدالعلی نوری در روستای جانانلو از توابع کلبر به سال ۱۳۱۸. تولد نجف

بیگ وزیروف (نویسنده) در شوشا به سال ۱۲۳۳.

۱۴ فروردین - مرگ آیت الله سیدمحمدکاظم شریعتمداری (مرجع تقلید) در قم به سال ۱۳۶۵. اشغال شهر کلبر توسط نیروهای ارمنی در سال ۱۳۷۲.

۱۵ فروردین - تولد آتش تقی پور (بازیگر سینما و تلویزیون) در خوی به سال ۱۳۲۴.

۱۶ فروردین - مرگ پروین اعتصامی (شاعر) در تهران به سال ۱۳۲۰. تولد آصف زیناللی (آهنگساز) در شهر دربند جمهوری داغستان به سال ۱۲۸۸.

۱۷ فروردین - انتشار نخستین شماره مجله «ملانصرالدین» توسط جلیل محمدقلیزاده در تفلیس به سال ۱۲۸۵.

- آغاز قیام شیخ محمد خیابانی در تبریز در سال ۱۲۹۹. صدور قطعنامه شماره ۸۲۲ شورای امنیت سازمان ملل متحد در سال ۱۳۷۲ که در آن شورای امنیت، خواستار «تخلیه کلیه نیروهای اشغالگر از ناحیه کلبجر و دیگر نواحی اشغال شده آذربایجان» شده بود. مرگ قاجاق سلیمان (عضو و فرمانده گروه قاجاق نبی) در سال ۱۲۹۶.
- ۲۰ فروردین - انتشار روزنامه «تجدد» در تبریز به کوشش شیخ محمد خیابانی در سال ۱۲۹۶. تولد آیت الله جعفر سبحانی (مرجع تقلید و نویسنده) در تبریز به سال ۱۳۰۸. تولد تیمور مصطفی اوف (خواننده) در جلیل آباد جمهوری آذربایجان به سال ۱۳۱۸.
- ۲۲ فروردین - مرگ صمد سرداری نیا (نویسنده و مترجم) در تبریز به سال ۱۳۸۷. مرگ بولوت قارا چورلو (شاعر) در سال ۱۳۵۸. تولد بالاوغلان اشرفوف (خواننده) در روستای بدلان بخش ماسالی جمهوری آذربایجان به سال ۱۳۳۰.
- ۲۴ فروردین - مرگ غلامحسین بیگجه خانی (نوازنده) در تبریز به سال ۱۳۶۶. تولد نریمان نریمانوف (نویسنده. نمایشنامه نویس. سیاستمدار) در تفلیس به سال ۱۲۴۹.
- ۲۵ فروردین - برگزاری کنگره دهقانی آذربایجان در تبریز در سال ۱۳۲۵.
- ۲۶ فروردین - مرگ فرحبخش ستودی نمین (نویسنده و مورخ) در نمین به سال ۱۳۸۸.
- ۲۸ فروردین - تولد محمدرضا ایرانی ملک کیان (نقاش) در سال ۱۳۳۳. تولد لطیفار ایمانوف (خواننده) در صابر آباد به سال ۱۳۰۷. تولد احمد جعفر اوغلو (زبان‌شناس. نویسنده) در گنجه به سال ۱۲۷۸.
- ۲۹ فروردین - مرگ بابا پنهان (شاعر) در باکو به سال ۱۳۸۳.
- ۳۰ فروردین - مرگ هاوارد باسکرویل معلم آمریکایی در جریان مبارزات مردم تبریز در سال ۱۲۸۸. اعدام علی باکری (مبارز) در زندان حکومت پهلوی به سال ۱۳۵۱. تولد محمد راحم (شاعر) در باکو به سال ۱۲۸۶.
- ۳۱ فروردین - تولد آزاد نبی اوف (ادیب. فولکلورشناس) در شهر قبیای جمهوری آذربایجان به سال ۱۳۲۴. مرگ جبار قاریاغدی اوغلو (خواننده) در باکو به سال ۱۳۲۳.
- اردیبهشت (گولن):**
- ۲ اردیبهشت - مرگ علی سلیمی (آهنگساز) به سال ۱۳۷۶.
- ۴ اردیبهشت - تولد میرجلال پاشایف (نویسنده و ادیب) در اردبیل به سال ۱۲۸۷. مرگ بالاش آذراوغلو (شاعر) در باکو به سال ۱۳۹۰.
- ۵ اردیبهشت - تولد سید جمال الدین ترابی طباطبایی (سگه شناس و مورخ) در تبریز به سال ۱۳۰۴.
- ۶ اردیبهشت - آغاز بکار رسمی رادیو تبریز توسط حکومت ملی آذربایجان در سال ۱۳۲۵. تولد میرجلال پاشایف (نویسنده) در اردبیل به سال ۱۲۸۷. مرگ میرعلی سیدوف (نویسنده. ادیب) در باکو به سال ۱۳۷۱.
- ۷ اردیبهشت - سقوط جمهوری دموکراتیک آذربایجان به دست بلشویکها در باکو به سال ۱۲۹۹.
- ۸ اردیبهشت - تولد عاشیق رسول قربانی در روستای عباس آباد از توابع شهرستان اهر به سال ۱۳۱۴. مرگ حسن شفیع زاده (رزمنده) در جبهه جنگ با عراق در سال ۱۳۶۶. تولد جمیله شیخی (بازیگر تئاتر) در تبریز به سال ۱۳۰۹. تولد هاشم چاووشی (طنزپرداز هنرپیشه تلویزیون و سینما) در تبریز به سال ۱۳۳۱.
- ۹ اردیبهشت - تولد رامیز قولیف (نوازنده) در سال ۱۳۲۶.
- ۱۰ اردیبهشت - مرگ رضا صراف تبریزی (شاعر) در سال ۱۲۸۶. نخستین اجرای اپرای کوراوغلو ساخته اوزئییر حاجی بیگوف در سال ۱۳۱۶.
- ۱۱ اردیبهشت - مرگ محمدسعید اردوبادی (نویسنده و مترجم) در باکو به سال ۱۳۲۹.
- ۱۲ اردیبهشت - تولد عباس عبدالله (نویسنده و شاعر و مترجم) در روستای بولوس کپنکچی منطقه بولنیسی گرجستان به سال ۱۳۱۹. تولد عاشیق رحیم نظری در روستای یوخاری نوودی محال آرازباری به سال ۱۳۴۱.
- ۱۴ اردیبهشت - مرگ صدقی روح الله (بازیگر تئاتر) در باکو به سال ۱۳۳۸.

- ۱۵ اردیبهشت- انتشار نخستین شماره مجله وارلیق در تهران به سال ۱۳۵۸.
- ۱۶ اردیبهشت- مرگ حسین منزوی (شاعر) در تهران به سال ۱۳۸۳. مرگ عاشیق علی فیض اللهی وحید در سال ۱۳۷۴. مرگ محمد راحم (شاعر) در باکو به سال ۱۳۵۶. مرگ اصغر روفه گر (هنرمند روفه گر) در تبریز به سال ۱۳۸۹. تولد احمد جواد (شاعر) در روستای سیفعلی بخش شمکیر به سال ۱۲۷۱.
- ۱۷ اردیبهشت- تولد جعفر خندان (شاعر) در شهر ایروان به سال ۱۲۸۹.
- ۱۸ اردیبهشت- تولد عظیم عظیم زاده (نقاش) در روستای نوخانی باکو به سال ۱۲۵۹. مرگ عبدالله سور (عبدالله محمدزاده) (ادبیات شناس) در گنجه به سال ۱۲۹۱. مرگ وارطان سالخانیان (مبارز و فعال سیاسی) در زندان رژیم شاه در تهران به سال ۱۳۳۳.
- ۱۹ اردیبهشت- و تظاهرات گسترده دانشجویان آذربایجان و بویژه تبریز به انتشار پرسشنامه موهن صدا و سیمای در توهین به ترکها در سال ۱۳۷۴ (روز دانشجوی آذربایجان).
- ۲۰ اردیبهشت- تولد یحیی شیدا (شاعر) در محله چرنداب تبریز به سال ۱۳۰۳.
- ۲۱ اردیبهشت- تولد صمد سرداری نیا (نویسنده و مترجم) در محله امیرخیز تبریز به سال ۱۳۲۶.
- ۲۲ اردیبهشت- مرگ سارا قدیمووا (خواننده و شاگرد خان شوشینسکی) در باکو به سال ۱۳۸۴. تولد عادل گرای (نوازنده. آهنگساز) در باکو به سال ۱۲۹۸.
- ۲۳ اردیبهشت- تأسیس نخستین کودکستان ایران در تبریز به کوشش جبار باغچه بان در سال ۱۳۰۳. تولد ائلچین افندیف (لغت شناس) در باکو به سال ۱۳۲۲. تولد حکمت ضیاء (شاعر) در شهر شکی جمهوری آذربایجان به سال ۱۳۰۸.
- ۲۴ اردیبهشت- مرگ قارا قارایف (آهنگساز) در مسکو به سال ۱۳۶۱. روز بین المللی زبان ترکی.
- ۲۵ اردیبهشت- تولد عاشیق آباک در روستای چارداخلی شمکور به سال ۱۲۶۶. مرگ دکتر محمدمین ریاحی (نویسنده و معلم) در تهران به سال ۱۳۸۸. تولد بکیر چوبان زاده (ادیب. لغت شناس) در روستای قاراسوبازار شبه جزیره کریمه به سال ۱۲۷۲.
- ۲۶ اردیبهشت- درگذشت دکتر حسن احمدی گیوی (نویسنده، پژوهشگر، ادیب) در تهران به سال ۱۳۹۱.
- ۲۷ اردیبهشت- اشغال لاجین در قره باغ توسط نیروهای ارمنی در سال ۱۳۷۱. مرگ صمد وورغون (شاعر و نمایشنامه نویس) در باکو به سال ۱۳۳۵. نصب مجسمه ستارخان سردار ملی در باغ گلستان تبریز در سال ۱۳۲۵. تولد میرزا عبدالرحیم بیگ حق وئردی اوف (نویسنده. نمایشنامه نویس) در شوشا به سال ۱۲۴۹.
- ۲۸ اردیبهشت- تولد رسول رضا (شاعر) در منطقه گوگ چای جمهوری آذربایجان به سال ۱۲۸۹.
- ۳۱ اردیبهشت- مرگ سید عظیم شیروانی (شاعر) در سال ۱۲۶۷.

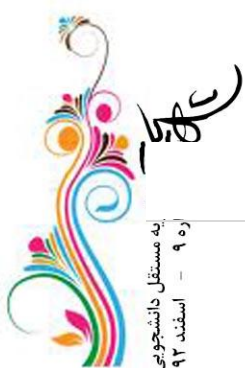
خرداد (قیزاران):

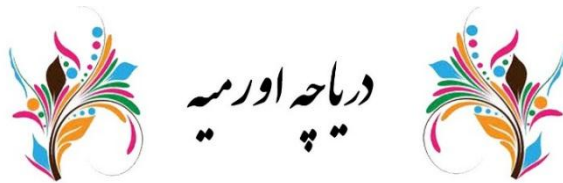
- ۱ خرداد- مرگ عاشیق عبدالعلی نوری در تبریز به سال ۱۳۸۲. قیام مردم آذربایجان در اعتراض به کاریکاتور توهین آمیز روزنامه ایران در سال ۱۳۸۵. مرگ انور اردبیلی (شاعر اهل بیت) در سال ۱۳۷۱. اعدام فریدون ابراهیمی (دادستان کل حکومت ملی آذربایجان) در تبریز به سال ۱۳۲۶ به دست عمال حکومت پهلوی.
- ۲ خرداد- برگزاری نخستین کنگره کارگران آذربایجان در تبریز در سال ۱۳۲۵. آغاز انتشار روزنامه «آزیر» به کوشش سید جعفر پیشه وری در تهران در سال ۱۳۲۲.
- ۳ خرداد- مرگ ابراهیم خلیل خان جوانشیر حاکم قره باغ به دست روسها در شوشا به سال ۱۱۸۵. تولد جواد هیئت (نویسنده. روزنامه نگار) در تبریز به سال ۱۳۰۴. مرگ دکتر غلامحسین بیگدلی (نویسنده. مترجم) در کرج به سال ۱۳۷۷.
- ۴ خرداد- مرگ سعید محسن (مبارز متولد زنجان) به سال ۱۳۵۱ در زندان پهلوی. اعدام محمدحنیف نژاد (مبارز) در زندان تهران به سال ۱۳۵۱.
- ۵ خرداد- مرگ رحیم مؤذن زاده اردبیلی (مؤذن) در تهران به سال ۱۳۸۷. مرگ عبدالله واعظ (مفسر قران و مثنوی)

- در تبریز به سال ۱۳۷۹. مرگ جمیله شیخی (بازیگر تئاتر تبریزی) در تهران به سال ۱۳۸۰.
- ۶ خرداد- تولد محمدعلی تربیت (نویسنده و شهردار تبریز) در تبریز به سال ۱۲۵۶. تولد هابیل علیف (کمانچه نواز) در آغداش جمهوری آذربایجان به سال ۱۳۰۶.
- ۷ خرداد- استقلال و تأسیس جمهوری دموکراتیک آذربایجان به مرکزیت شهر باکو و رهبری محمد امین رسول زاده در سال ۱۲۹۷.
- ۹ خرداد- تولد میرزا علی اکبر صابر (شاعر) در شاماخی به سال ۱۲۴۱. مرگ بهروز دهقانی (فعال سیاسی. نویسنده) در زندان رژیم شاه در تهران به سال ۱۳۵۰. تولد سارا قدیمووا (خواننده و شاگرد خان شوشینسکی) در باکو به سال ۱۳۰۱. تولد فکرت صادق (شاعر) در شماخی به سال ۱۳۰۹.
- ۱۰ خرداد- مرگ زلفی آدی گوزلوف (خواننده) در باکو به سال ۱۳۲۴.
- ۱۱ خرداد- تولد دکتر محمدمین ریاحی (نویسنده و معلم) در خوی به سال ۱۳۰۲.
- ۱۲ خرداد- تولد عاشیق فرخ مهدی پور در روستای شیخ حسینلو از توابع کلیبر به سال ۱۳۴۱.
- ۱۳ خرداد- تولد آفاق مسعود (نویسنده) در باکو به سال ۱۳۳۶.
- ۱۵ خرداد- تولد میکائیل مشفق (شاعر) در باکو به سال ۱۲۸۷.
- ۱۷ خرداد- تولد رضا ژاله (سازنده ساز و شاعر) در خیابو به سال ۱۳۲۶.
- ۱۹ خرداد- مرگ رشید بهبودوف (خواننده) در مسکو به سال ۱۳۶۷.
- ۲۰ خرداد- مرگ میرهاشم امیر آرین (از فعالان جمهوری خودمختار آذربایجان) در تهران به سال ۱۳۸۳. تولد محمد عارف (ادیب) در باکو به سال ۱۲۸۳. مرگ سلیمان رستم (شاعر و نویسنده) در باکو به سال ۱۳۶۸.
- ۲۱ خرداد- تولد مفتون امینی (شاعر) در سال ۱۳۰۵. مرگ لوریک میناسیان هوسپیان (هنرپیشه و بازیگر تبریزی سینما و تلویزیون) در تهران به سال ۱۳۸۳.
- ۲۲ خرداد- افتتاح دانشگاه تبریز توسط حکومت ملی آذربایجان در سال ۱۳۲۵. مرگ دکتر مهدی قالیبافیان (استاد دانشگاه تهران در رشته راه و ساختمان) در تهران به سال ۱۳۸۶. مرگ اقرار علیف (مورخ) در باکو به سال ۱۳۸۳.
- ۲۴ خرداد- مرگ عظیم عظیم زاده (نقاش) در باکو به سال ۱۳۲۲.
- ۲۵ خرداد- افتتاح موزه هنری بهزاد در تبریز توسط حکومت ملی آذربایجان در سال ۱۳۲۵.
- ۲۸ خرداد- مرگ آیت الله سید احمد خسروشاهی در سال ۱۳۵۶.
- ۳۱ خرداد- تولد عباسقلی آقا باکیخانوف (نویسنده. مورخ و شاعر) در روستای امیرجان باکو به سال ۱۱۷۳.

ادامه دارد.....

ائلمان موغانلی، کارشناس محیط زیست

آذربایجان در طول ماه های گذشته طعم توفان نمکی را در حجم بسیار کوچکی چشید. سال هاست کارشناسان، رسانه ها و مردم درباره فاجعه ای که نگین فیروزه ای آذربایجان، قطب اقتصادی و شریان حیاتی ایران را تهدید می کند، هشدار داده اند: اما در مقابل دولت های گذشته عملا به این هشدارها بی تفاوت بوده اند. آنچه نباید روی می داد، اتفاق افتاد و مردم، مسوولان دولتی و نمایندگان مجلس با همه وجودشان طعم نمک را در هوایی که به ریه هایشان می فرستند، احساس کردند. دیگر گمان نمی رود کسی به جدیت بحران دریاچه اورمیه واقف نباشد: بحرانی که در صورت بروز آن شاهد یک «ضایعه جهانی» به تمام معنا خواهیم بود. طبق آخرین ارزیابی های صورت گرفته، حجم آب باقیمانده در دریاچه اورمیه بسیار کمتر از آن چیزی است

که در سایر نهاد ها و رسانه ها مطرح می شود. هر چند تاکنون آمار خیلی دقیقی از مقدار آب دریاچه اورمیه اعلام نشده، اما رقم هایی که گفته می شود بسیار بالاتر از آن چیزی است که واقعیت دارد. بخش عمده آب دریاچه اورمیه در قسمت شمالی آن است، اما می بینیم

که عقب نشینی ساحلی در شمال دریاچه هم بسیار چشمگیر است. طبق آخرین برآوردهایی که انجام دادیم حداکثر عمق آب در جنوب دریاچه در مناطق خیلی محدودی دو متر و ۴۰ سانتیمتر است. با توجه به طول و عرض آبی که موجود است و با احتساب عمق متوسط یک متر، اکنون چیزی در حدود ۴۰ میلیون مترمکعب آب در جنوب دریاچه اورمیه باقی مانده است. یعنی کمی بیشتر از آبی که پشت سد شهر چای اورمیه وجود دارد.

سطح تراز کنونی دریاچه اورمیه ۱۲۷۰.۵۴ متر بالاتر از دریا های آزاد می باشد که در مقایسه با سال ۷۴

یعنی پر آب ترین زمان دریاچه اورمیه ۷.۵ متر کاهش داشته و با تراز اکولوژیکی مصوب سال ۵۳، ۶.۵ متر کاهش داشته و ۳.۵ متر پائین تر از حداقل سطح اکولوژیکی آن برای نیاز زیستی لازم می باشد و ۳۸ سانتیمتر پائین تر از سال گذشته در این زمان می باشد، ماهیت جزایر دریاچه اورمیه تغییر کرده و متاسفانه به واسطه خشکی به هم وصل شده اند.

دبیر ستاد احیای دریاچه اورمیه گفت: ما خودمان دریاچه را خشکاندیم و نباید علت را به گردن طبیعت انداخت. عیسی کلانتری در نخستین کنگره بین المللی تخصصی

کلاترتی همچنین خاطر نشان کرد: باید همه و همه برای برون رفت از این بحران بسیج شویم و اشتباهات گذشته را تکرار نکنیم چراکه اگر دریاچه خشک شود باید ۵ میلیون نفر از این منطقه مهاجرت کنند و به جای دیگری بروند که بسیار مشکل ساز خواهد بود.

دولت تدبیر و امید قول داده که نجات دریاچه ی اورمیه اولین اولویت ایشان باشد و در این راه پول مهم نیست ولی متاسفانه مشاهده کردیم که فقط ۲۰ میلیارد تومان برای نجات دریاچه ی اورمیه در بودجه ی ۹۲ در نظر گرفته شد که جای بسی تاسف دارد، خروجی جلسات و سمینارها ۱۹ طرح برای نجات دریاچه در نظر گرفته شده که اگر بودجه ای مشابه سال ۹۲ در نظر گرفته شود از همین حالا باید فاتحه ی دریاچه ی اورمیه را خواند.

علوم زمین با نگرش نجات دریاچه اورمیه گفت: زیاده خواهی های عوامل انسانی باعث خشک شدن دریاچه اورمیه شده است پس نباید آن را به گردن طبیعت یا اقلیم انداخت مشکل از خودمان است و مجبوریم به هر قیمتی دریاچه را نجات دهیم.

وی در ادامه تصریح کرد: آذربایجان بدون دریاچه و ایران بدون آذربایجان مفهومی ندارد پس باید از هر روشی برای نجات دریاچه استفاده کنیم، همچنین آقای روحانی به مردم آذربایجان قول داده بود که اولین مصوبه دولت مربوط به احیای دریاچه اورمیه باشد وی همچنین گفته بود که برای من هزینه مهم نیست فقط نجات دریاچه مهم است.

محمد علی زالی

در شهر سلطانیه از قرن هشتم هجری بنایی به یادگار مانده است که باستان شناسان و معماران آن را یکی از با شکوه ترین بناهای معماری اسلامی می دانند. سلطانیه قبل از آنکه به پایتختی انتخاب شود چراگاه احشام و اردوگاه بود، تا اینکه در قرن هشتم هجری ارغون- از شاهان عصر ایلخانی- تصمیم گرفت در این محل، شهر جدید احداث کند. ارغون حصار شهر را که از مهمترین بخشهای شهرسازی

است آغاز کرد، ولی با درگذشت او، فعالیت

ساختمانی ناتمام ماند. بعد از

ارغون، دو فرزندش، غازان و

الجایتو، به ترتیب به حکومت

رسیدند. در زمان

پادشاهی

الجایتو بود که

عملیات

ساخت شهر سلطانیه دوباره آغاز شد. الجایتو در اوایل قرن

هشتم هجری ۷۰۴-۷۱۳ دستور داد بهترین معماران،

استادکاران و هنرمندان از تمام حوزه حکومت به سلطانیه

اعزام و عملیات ساختمانی شهر را هر چه با شکوه تر ادامه

دهند. بنا به متون تاریخی طرح و نقشه شهر از خواجه رشید

الدین فضل الله،

وزیر دانشمند دوره ایلخانی بود. طرح کلی شهر شامل

بناهای متعدد مذهبی و غیر مذهبی مانند مسجد، مدرسه،

بازار، کاروانسرا، کاخ، بیمارستان، خانه های مسکونی و برج و

بارو بود که در حصار مربع شکل قرار داشتند. شهر خیلی

زود با بناهای زیبا آراسته شد و حتی وزرای الجایتو مانند

خواجه رشیدالدین وتاج الدین علیشاه نیز بناهای متعددی

در داخل محدوده ایجاد کردند و سرانجام پس از چندین

سال فعالیت، در ۷۱۰ هجری ساخت شهر به پایان رسید و

الجایتو به مناسبت پایان آن جشنی برپا ساخت و

شهر را سلطانیه نامید. سلطانیه بزودی

اهمیت ویژه ای پیدا کرد به طوری

که جغرافی نویسان و مورخان،

مانند حمد الله مستوفی نوشته

اند، بعد از تبریز

مهمترین شهر ایران

سلطانیه بود. شهر زیبای

سلطانیه پس از سقوط ایلخانیان و مرگ ابوسعید، به تدریج

از رونق افتاد. سیاحان اروپایی

چون کلاویو، شاردن، تاورنیه، فلاندن، بروگشن و موریه از

این شهر بازدید کرده و همگی ضمن توصیف شهر، نقشه

تصاویر بسیار زیبایی از مجموعه بناهای سلطانیه کشیده اند.

مهمترین و زیباترین بنای شهر سلطانیه، گنبد سلطانیه یا

مقبره الجایتو است. گنبد سلطانیه بنایی است

هشت ضلعی که هر ضلع آن هفده متر طول دارد و دارای گنبدی است که قطر دهانه آن ۲۵/۵ متر و ارتفاع آن ۴۸ متر است. بنا در طبقه همکف دارای هشت ایوان است و راه صعود به طبقات بالا از طریق ایوان های کوچک است. ایوان ها دارای پنجره هایی است که نور را به داخل بنا می رسانند. طبقه دوم ساختمان دارای ایوان های خارجی است. پایه های هشتگانه گنبد سلطانیه حدود پنجاه متر مربع مساحت دارند؛ این پایه ها از آجر و گچ و آهک ساخته شده اند.

گنبد بر فراز سه کنج قرار دارد و از نوع گنبد دو پوش پیوسته است. همچنین هشت مناره بر فراز هشت گوشه بنا قرار گرفته است. گنبد دارای چهار ورودی بزرگ و چهار ورودی کوچک است.

مانند بسیاری از بناهای دوره ایلخانی، گنبد سلطانیه تزیینات بسیار زیبایی دارد. تزیینات در نمای خارجی و نمای داخلی و در دو دوره انجام گرفته است. تزیینات دوره اول شامل آجرکاری، گچبری و کاشیکاری است که

در قسمت های داخلی ساختمان به طور جداگانه و در بعضی جاها توأمان به کار رفته است. دوره دوم تزیینات، بیشتر شامل گچبری بانقش و نگار و در بعضی قسمت ها به صورت کتیبه هایی از آیات قرآنی است.

یکی از زیباترین قسمت های تزیینی، آرایش زیر گنبد است که به عرض شش متر، به صورت یک ردیف کاربردی در محلی که گنبد بر فراز سه کنج ها قرار می گیرد انجام شده است. کتیبه های دیگری به خط کوفی، بنایی و معقلی که شامل جملاتی مانند لا اله الا الله، سبحان الله، محمد

رسول الله، علی ولی الله، السلطان ظل الله، خلد الله ملکه، الملک لله و احادیثی از حضرت محمد (ص) بر سر در شرقی گنبد، داخل گنبد، دیوار جانبی دیوارها و بالاخره در طبقات بالای گنبد وجود دارد که بعضی از این کتیبه ها داخل اشکال هندسی، مانند مربع ولوزی جای گرفته اند. از دیگر بخش های گنبد سلطانیه، سردابه و تربت خانه است.

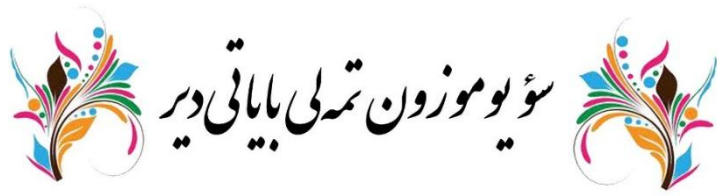
بنای عظیم گنبد سلطانیه که شاهکار معماری ایران دوره اسلامی است از بسیاری جهات ارزش ویژه ای دارد. این بنای باشکوه که کلیه اجزای آن باهم، هماهنگی کامل دارد، نشان می دهد که معمار و سازنده یا سازندگان آن علاوه بر داشتن تجربه و مهارت، در معماری و شهر سازی از نسبت های هندسی و محاسبات ریاضی نیز به خوبی آگاه بوده و آنها را دقیقاً به کار برده اند.

گنبد سلطانیه همراه با مسجد ایا صوفیای ترکیه و کلیسای سانتا ماریا دلفیوره فلورانس یکی از عظیم ترین بنا های آجری جهان است که در ردیف میراث جهانی به ثبت رسیده است. منبع: کیانی، محمد یوسف،

تاریخ هنر و معماری ایران در دوره اسلامی، سمت، تهران

۱۳۹۰

يازار : ق. جبرئيل زاده « آدا »

ھەمەن - ھەمەن بىر باياتى نى دويماق اولاسىدىر »
مومكوندور»^۴.

گىرىش

بوراقدر اليمىزە اولاشان ان اسكى سۆي «
شعر» قاليلاريندان بىرى باياتى قاليبى يادا
باياتى فورماسى دىر. باياتى چوخ گىنىش
يايلىمىش و توپلومون بوتون بۆلوملىرى
طرفىندىن منىمسەنيلمىش سۆي قاليبى دىر.
شفاھى خالق يازىنىدا^۱ چوخ گىنىش يئر
توتان باياتيلارن اوست- اوستە يارادىجىلارى
بلىرسىز اولسا دا، آرا بىر اوزان سۆيچولرىمىزە
باياتى سۆيلەمىش، يادا باياتى اۆلچوسونو
آيرى- آيرى سۆيلەدە ايشلتمىشلر. اۆرنەيىن
«سارى آشيق» كىمى سۆيچو اۆز اونونو و
باشارىسىنى تام اولراق باياتىيا بورجلودور
دئسك يانيلمىق.

باياتى نىن اۆلچوسو و قورولوشو
باياتى يىددى ھىجالى سۆي فورماسىدىر. ھەر
باياتى بىر باغلام و دۆرد يارىم دوزوكدن
اولوشور. يارىم دوزوكلىرىن ھەر بىرى نىن
اۆلچوسو ۴+۳ يادا ۳+۴ اولورلار. ايلك،
ايكىنجى و دۆردونجو يارىم دوزوكلىرىن
اوياقلارى^۵ بىر- بىرلىرىنى تاماملانمىش، اچونجو
يارىم دوزوك ايسە آچىق اولور. اۆرنك اچون
ايكى باياتىنى بورادا وئىرىك:

من آشىغام ، گونئيه،

كۆلگە دوشمىز گونئيه،

قوزئيدە قاز قىرىمى،

اوزوم باخسىن، گونئيه!

من آشيق، او يار منىم

غم باغرىم، او يار منىم

مكەمدى، مدىنەدى

قىبلەمدى، اويار منىم^۶

باياتى نىن بىر باشقا اونملى لىيى اونون
قورولوشودور. اۆزونە اۆزل قورولوشو اولان
باياتيلار، سۆز باخىمىندان چوخ آز سۆز
ايشلتمىسەلر دە، آنلام و قورولوش باخىمىندان

بىلىندى كىمى توركلرىن سۆي اۆلچولرى ان
اسكى چاغلاردان بو گونە قدر ھىجال^۲ اۆلچوسو
اولموشدور. بو ندىنە دايناراق دئيه بىلەرىك كى،
باياتى نىن اۆلچوسو ان اسكى و ان دوغما سۆي
اۆلچوسودور. اولدوقچا آخار، رىتمىك و
مئلودىك اولان باياتى تىكجە سۆي قاليبى

دىركى، ھىم ياسدا، ھىمدە تويدا آنالار و
اوزانلارن دىلىندىن دىولور. ائتكى لىيى
گوجە يىيە اولان باياتيلار سس و
چالغىلا بىرلشدىكە اونودولماز بىر اورتام
يارادىر. ھەر بىر آنانن اوخشاما و آغلاماسىندا،
ھەر بىر اوزانن چالدىغى يانلقى ھاواسىندا

آرشدىر مالار كسىنلىكە اونملى سونوجا وراجاقدىر « ھاىكو »
ژاپوندا چوخ گىنىش يايلىمىش سۆي فورماسىدىر .

۱۵

6-Varlıq S. 49, Sayı 9 və 10 – beşinci il

۱- آغىز ادبىياتىندا، فولكلوردا

۲- سس برلىيى، سىلاب، ھىجا

۳- موسيقى

۴- گونوموزدە ھاىكولارلا باياتيلارن قىرىلماز باغلارى

اولدو غونو بىر چوخ آرشدىرماجى وور غولامقادىر. گلەجكە بو

چوخ داھا زنگین اولورلار. باياتی نین زنگینلیک نندینی اوچ قونو چرچیوه سینده آراشدیرماق اولار:

۱- باشلانغیچیندا ایشلەن سۆزلردە .

۲- اویاقلاریندا «قافیەلریندە».

۳- ایچەریییندە و یایغینلیغیندا.

-۱-

آذربایجان باياتیلاری نین باشلانغیچیندا ایشلەن سۆزلر چوخ تانینمیش سۆزلردیرلر. عزیزیم، عزیزیم، عزیزیم، من آشیق، من آشیغام، آشیق و... بو تانینمیش و هر کسین قولاغینا دیمیش سۆزلر، هر شئیدن اۇنجه باياتی نین باشلاماسینا درین بیر چالغی^۷ قاتیر، اوخوجونو یادا دینلە ییجینی بیر باشا باياتی نین آردینی دینلە مەیه سوروکله ییر. همین سۆزلر همده باياتی نین ایلک یاریم دوزویونون اؤلچوسونو ساغلا ییر. بئله لیکله ایندیکی چاغیمیزدا، بو سۆزلری باياتی نین آچار سۆزلری سایماق اولار. باخما یاراق کی، بیر چوخ باياتیلاریمیزدا واردیر کی، بو سۆزلرله باشلامازلار. اۇرنک اوچون:

آی چیخار، اوزاق دوشر،

شام یانار، چراق دوشر،

یار گۆزوندن دوشنلر،

کۆنولدن ایراق دوشر.

و :

کبابی کۆز اۆلدورر،

سورمەنی گۆز اۆلدورر.

ایگیدی قیلینج کسمز،

طعنەلی سۆز اۆلدورر^۸.

-۲-

باياتیلارین اویاقلاری هر دن آیری- آیری سۆزلردن، هر دن ایسه چوخ آنلاملی سۆزلردن، یعنی قورولوشجا بیر اولوب آیری- آیری آنلام داشییان سۆزلردن اولوشورلار. بو سۆزلره « جیناس » دا دئییرلر. تورک دینلە جیناس سۆزلرین چوخ گئنیش ایشلەنمەسی سۆز قونوسودور. آیریجا اوزان یارادیجیلیغیندا جیناس اویاقلی تجنیس آدلی سۆی تورلریدە واردیر. ایندی ایسه جیناس اویاقلی بیر باياتی نی اوخویاق:

عزیزیم، یوزقاندیر،

اللی قاندیر، یوزقاندیر.

قانانا بیر کلمه دی ،

قانما یانی یوزقاندیر.

گۆرونودیو کیمی عاینی قورولوشا بییه اولان « یوزقاندیر » بیرلەشیک سۆز، باياتی نین هر یاریم دوزویونده دیشیک آنلام داشیماقدادیر.

-۳-

گۆرونوشجه یالین اولان باياتیلار، ایچەریکجه اولدوقجا زنگین اولورلار. باياتیلارین ایچەریسینده یاتان آنلابش و دوشونجه بیچیمی، هر شئیدن اۇنجه اونون یارادیجیلاری نین توپلومسال، سیاسی و فلسفی دوشونجه لری نین بیر پارچاسینی اوخوجویا یادا دینلە ییجیه یانسیدیر دئسک یانلیماریق. آیریجا باياتیلاری توپلومون بوتون بۆلوملری، او بۆلومدن قادینلار و گنجلر چوخ داھا دریندن قاورا ییرلار. بو اۇزوده باشلیجاسینا باياتی نین یارانیدیغی اورتامدا یاییلیدیغی نین

گۆستىرگەسىدۇر. باياتى سۆى اولاراق ياراندىغى
 آندان يايىلماغا باشلايدۇ، چوخ كىچمەدن
 گىنىش بىر اورتامى بورويور، دىلدىن- دىلە،
 كۆنولدىن- كۆنولە ھوپور، چاغلارنى گىرىدە
 بوراخىب، يىنى قورشاقلارا^۹ اولاشىر. اوزون
 سورە ياشايان باياتىلار، عصرىلدىن سونرا چوخ
 آز دىشىكىلىيە اوغرايىر و تمەلىنى گىنىش
 بىر بىچىمدە قورويوب ساخلايدۇ. بو ھىر شىدىن
 اۇنچە باياتىنىن قادىنلار آراسىندا يايغىن
 اولماسىندا آسىلى دىر.

باياتىلارنىن ايچەرىسىندە ايسە ايلاسال
 گىرچىكلەر، سىوگىسل آنلايشلار، درىن
 آجىلار، قىرىلماز اومودلار و ھىر شىين
 اۇتەسىن دە، آنلارنىن دوشونچە بىچىمى و
 دويغو درىنلىيى ياتماقدادىر. بىر سۆزلە باياتى،
 باياتىلارنى بىر بۆلومونون يارادىچىلارنى و
 قورويوجولارنى سايىلان، ان آغىر آغرىيا
 قاتلاشان، آجىسىنى، سىوونچىنى باياتى دىلى
 ايلە پايلاشان، آنلارنىن دوشونچە، دىغو و ياشام
 سرگىسى دىر دىسك يانىلمارىق :

آپاردى « تاتار » منى،

قول ائىلر، ساتار منى^{۱۰}

وفالى يارىم اولسا،

آختارار تاپار منى.

ھارداسا تورك يازىنىدا ايكىنجى بىر سۆى
 قالىيى يوخدور كى، باياتى قدر قادىنلارنى
 آراسىندا يايغىن اولسون. بو ندىنە دايناراق
 آچىقجاسى دىمك اولار كى، باياتىنىن ايلكىن
 يارادىچىلارنى قادىنلار اولموشلار. باخماي اراق
 كى، عصرىلر اۇنچە دىيىلن سۆيلرىن چوخونون
 اۇلچوسو يىدىدى ھىجالى، يعنى باياتى

۹- نسل

۱۰- بو يارىم دوزوك بو جورده سىلنمكدەدۇر. « يادلارا ساتار
 منى »

اۇلچوسوندىنە الموشىدور. « دىوان اللغات
 الترك » دە، ايلك دۇنە يازىيا آلىنان بىر نىچە
 سۆى، او بۆلومدىن « آلپارتونقا » نىن اۇلوموندىن
 سونرا دىيىلمىش « آغى » نىندا اۇلچوسو باياتى
 اۇلچوسودور. دىكتر ج. ھىنت بو سۆيلە ايلگىلى
 « اسكى تورك شىرىندە وزن، شىكل و قافىە »
 آدىلى يازىسىندا يازىبدىر:

بو منظومە چوخ اسكى دىر و قوتلى، احتماللا
 گۆرە مىلادىدان قاباغا عايدىدۇر. منظومە باياتى
 كىمى يىدىدى ھىجالى و زىلە قوشولموش و...
 « وارلىق درگىسى، بىشىنجى ايل، ص ۵۰
 ، ساى ۷ و ۸ »

باياتىلارنىن يايغىنلىغىنىن ايكىنجى بىر ندىنى
 ايسە، اونلارنىن اولدوقچا قىسا و اولوسون^{۱۱}
 دانىشىق دىلىندە اورتايا چىخماسى دىر. بىر
 چوخ باياتىنىن وارىانتىنىن اولدوغونو
 دوشونەرك دىئە بىلەرىك كى، باياتىلار يىرلى
 دىمىلرلە ايچ- ايچە يارانمىشلار و بۆلگەدىن-
 بۆلگە يە آزدا اولسا دىشىكىلىيە اوغرامىشلار.
 بو اۇنچەلىكلە باياتىلارنى يايغىنلىغىندا و
 يىرلى لىندىن آسىلى دىر. ائلە يازىلى اولمايان
 يازىنىن « آغىز ادبىياتىنىن » ان باشلىچا
 اۇزلىكلرىندىن بىرىدە بودور!

عزىزىم ، دن دوشە،

تقز آغارا، دن دوشە.

قوشلار كىمى حسرتىم،

سپەجەيىن دن، دوشە .

باياتى و يازىلى يازىن

باياتىلارنىن ايچەرىسىندە دالغانان
 دوشونچەلرىن ايسىر ھمانىستى^{۱۲}، ايسىرسە

۱۱- اينسان سىنار

نشرىە مىستقل دانىشچىنى
 شماره ۹ - اسفند ۹۲

دە، توپلومسال، سياسال بويوتونو^{۱۳} يازىلى يازىندا چوخ آچىق بير بىچىمدە گۆرمك اولار. اۆرنك اولارق «يونوس ايمره-نين» ايكى باغلام سؤبو ايله ياناشى بير باياتىنى بورادا وئيريريك .

يونوسون سؤبو:

بير يول كۆنول بىخدين ايسه

او قىلدىغىن ناماز دئيبيل

يئتميش ايكى ميللت داخى ،

الين- اوزون يوماز دئيبيل...

و :

من گلمهديم داوا اوچون

منيم ايشيم سئودا«سئوگى» اوچون

آشقين ائوى كۆنوللردير

كۆنوللر ياپماغا گلديم...

ايندى ايسه باياتىنى اوخوياق:

من عاشيقم، يوز قاندير،

اللى قاندير، يوز قاندير.

كعبه بىخماق بير قانسا ،

كۆنول بىخماق يوز قاندير^{۱۴}.

ايستر بو دوشونجلر يازىلى يازىنا باياتيلاردان كئچسین، ايسترسه ده، يازىلى يازىندان باياتيلارا، بير گئرك واردير ، اودا باياتيلارين كىلاسيك يازىندان چوخ داها اسكى اولماسى دير. ايرىچا آرتىق توم يازين اوزمانلارينا قانيتلانميش بير قونو وار، اودا

يازىلى يازى-نين، شفاهى يازىندان^{۱۵} ائنگىلنمهسى دير. بو قونو اؤزلىكله ده آذربايجان يازىندا داها قارىق بير بىچىمدە گۆزه چارماقادير .

ايرى- ايرى تورك بويلاريندا باياتى-نين ادى

آذربايجاندا باياتى ادى ايله تانينميش سؤى قالىبي يادا فورماسى، ايرى- ايرى تورك بويلاريندا، باشقا- باشقا آدلارلا تانينماقادير. ناصر احمدى چاپا بوراخديغى «تورك باياتيلارى» ادىلى كىتابىندا بو قونو ايله ايلگى لى يازيدير:

تورك دىللى خالقلارين آذربايجانلاردا «باياتى»، قاقا يوزلاردا «مانى» اوزبكلرده «آشوله» «كوشك»، توركمنلرده «خوريات»، «آياقلى مانى»، «كسيك مانى» و س آدلاردا تانينان خورياتلار، توركمن فولكلوروندا دورد جور تلفظ ائيديلير. خويرات، خوريات، قويرات، قويرات...

اى نيه اولورسا اولسون، باياتى-نين چوخ گئنىش بير بىچىم ده، بوتون تورك اولوسونون اىچرىسىنده يايغىن اولدوغو گۆز اؤنونده دير. ايستر «مانى»، ايستر «خوريات»، ايسترسه ده، «باياتى» ادى، اونون اىچهرىسىنى بير اوقدر ديشمير. جوغرافىيانين چوخ اوزاق اولدوغونو و ياشام قورشوللارنى^{۱۶} كۆز اؤنونده بولوندورساق گۆره-ريك كى، باياتى ايلكىن قورولوشونو، توم تورك بويلاريندا و جوغرافىيالاريندا آشاغى- يوخارى قوروماقادير. اؤزلىكله ده آذربايجاندا، باياتى ۱۶- جى، ۱۷- جى يوزايللىكلردن بوگونه قدر اؤز گۆرونومونو ساخلاياراق، چاغلا آياقلاشا بيلمه-يى باجانان تكجه سؤى فورماسيدير كى،

۱۵- يازىلى اولمايان، اغيز ادبىيلى

۱۶- شرطله يازىلى

۹ - اسفند ۹۲

ايچە ريسيندە گئىدىن دوشونجە بوس- بوتون كوتلەر طرفىندىن نىمىسە نىلير و كۆنوللردە قورونوب ساخلا نىلير.

بىر باياتى ايله، ايلگىلى

آپاردى «تاتار» منى،

قول ائيلر، ساتار منى

وفالى يارىم اولسا،

آختارار تاپار منى .

هر شئيدىن اۇنجه بو باياتى نىن ايلك ايكى يارىم دوزوبونىدە ايلاسال بىر گىرچك ياتماقدادير. بىلندى كىمى تاتار توركلرى بىر دۇنم گوجلۇ خاقانلىغا و اوردو يا بىيە اولموشلار. آيرىجا اوندىن سونرادا، اروس «روس» اوردوسونون آنا بتىنىنى اولوشدورموش و اونلار دوزنلىكى اوردو قورولوشوندا، خزر توركلرى ايله بىرلىك دە، سونلاردا ياردىم ائتمىشلر. دوغال اولاراق تاتارلار ائتىدىكلرى باسقىنلار سونون دا، اۇزلىرى ايله آلب گۆتوردوكلرى قىزلار، قادىنلار اولموشدور. همىن باياتى منجه بو دئورين اورو نو يادا همىن دئوريدىن آز سونرانىن اورو نو اول بىلر. «آپاردى تاتار منى» ، يارىم دوزوبو چوخ آچىقدىر. آنجاق ايكىنچى يارىم دوزوكدن

آيدىن اولوركى، بو آپاريش دوغال بىر آپاريش دئىيل، چونكو «قول ائيلر ساتار منى»، يارىم دوزوبو هارداسا دوغال بىر اولايدىن دئىيل، زورا كىلىقدىن سۇز آچماقدادير. اسكى چاغلاردا گۆتورولن قادىنلار، داها دوغروسو گۆزل قادىنلار بىر سورە سونرا قول بىزىر^{۱۷} ساتىلماسى بىلرە آيدىن دىر. بونو گۆز اۇنوندى بولوندوراراق، دئيه بىلرە يككى، بو باياتى توپلومسال، سياسال، ايلاسال بىر

گىرچىكى اوز ايچىنىدە بارىندىر ماقىدادىر. باياتى نىن اوچونجو و دۇردونجو يارىم دوزوبو بونو قانىتلاماقدادير .

وفالى يارىم اولسا،

آختارار تاپار منى .

آچىقجاسى اۇز ائلىندىن، اۇز يوردوندىن دىدرگىن دوشىن بىر قادىننى يادا قىزىن اورك دولوسو آجىسى گۆز اۇنوندى سرگىلنمكدە دىر. آيرىجا بو باياتى دا ايچدىن گلن بىر بلكە يشدە واردىر. اوسا بو بلكە ييش و اۇزلەمىن ايچىندە دانىلماز بىر قوشقو ياتماقدادير. دئىك ايسته بىر كى، «يارىم وفالى اولسا/ آختارار تاپار منى». هارداسا يارى نىن اودورومدا آختارىب تاپا بىلە جە بىندىن قوشقولانير، بىر ياندىن چكدىكى آجىسىنا وورغو ياپىير، بىر ياندىن اۇز بلكە ييشىنى قوشقولو بىر بىچىمدە دىلە گىتيرىر. قىساجاسى بو باياتى ايلاسال، توپلومسال بىر گىرچەكى اۇز ايچىندە ياشاداراق بىزە كئچمىشى مىزىن بىر پارچاسىنى سۇ دىلى ايله آختارماقدادىر..

چالغىمىزدا باياتى نىن يىرى و اۇنەمى

يازىنىمىزدا و دىللىمىزده اولدوقچا اۇنملى يىره بىيە اولان باياتىلار، همده چالغىمىزىن واز گىچىلمىز وارلىغى دىر دئىك يانلىمارىق. مغلارمىزدا ايستر چالغى آدى اولاراق، ايسترسده سۇ قالىبى اولاراق باياتى آدىنا و سۇبونه چوخ گىنىش يىر آيرىلمىش دىر. باياتى همده «بايات» بويونون آدىنى اۇزايچىندە ياشاتماقدادير. مغلارمىزدا ايشلەنن و باياتى ايله ايلگىلى اولان بىر نئچه گوشە نىن و مغلان آدىنى چكك اولار. «باياتى قاجار»

«باياتى تورک»، «باياتى شيراز»، «باياتى کورد»، «چوبان باياتى» و ...

باشقا بىر يوندىن باخساق، موغاملار يميزدا دا، اوزان هاوالاريندا اولدوغو كيمي باياتى نين چوخ گئنيش يئرى اولدوغونو گؤره بيله ريك. اؤرنه يين «قاراباغ شيكسته سينده» اوخونولان سؤيلر يا تام باياتى اولور، يادا باياتى اؤلچوسونده، باياتى اوسولوندا يازيلميش سؤيلر اوخونورلار. بوتون بونلار اونو گؤستهريركى، بيزيم ديليميز، يازينيميز، گلنه نه ييميز و چالغيميزدا باياتى اولمازسا، اولماز سايبلاجاق وارليقلارين بىرى دير. مين ايلر بويو قورشاق دان- قورشاغا^{۱۸} آختاريلان و گونوموزه اولاشان باياتيلار،

آرتيق ديليميزين، يازينيميزين و چالغيميزين ان دادليسى نين داليسى دير:

من آشيق، آغلامنى

آغ گئيدير، آغلامنى

قويلاغا اوزون قويلا،

دويونجان آغلامنى .

بورادا باياتى دئنيلىرىن زيروسى سايبيلان، ۱۷ - جى يوزايلين ان آدليم اوزانلاريندان بىرى اولان، «سارى آشيق» دان بىر باياتيلا سؤزه سون نقطه نى قويوروق :

من آشيق ترسينه قوى

ترتنى ترسينه قوى

ياخشينى قيبيله سينه،

آشيغي ترسينه قوى^{۱۹} .

آچيqlاما

۱- اسكى چاغدا توركلر سؤيه «شعره» قوشوق و قوشوقو دا دئميشلر. آذربايجاندا ايشلنن قوشما سؤزو بو كؤكدندير. آنجاق دده قورقوت كيتابيندا سؤى سؤزو ايشلنميشدير. باخ! «دده م قورقوت گليب سوي سؤيله دي، بوي بويلا دي.»

۲- اسكى تورك سؤيونون اؤلچوسو گنلده ۷ - هئجالى و قورولوشو دؤرلوك كيمي اولموشدور. «آلپارتونقا» نين اؤلومونه حصر اولونموش سؤيون اؤلچوسو و قورولوشودا عاينى اؤلچو و قورولوشو داشيماقادير. بورادا او سؤيون بىر باغلاميني وئيريك :

اسكى توركجه ميزده:

آلپارتونقا اؤلدى مي؟

ايسيز عجون قالدى مي؟

اؤزلك اؤچين آلدى مي؟

ايمدى اورك ييرتيلور.

چاغداش توركجه ميزده:

آلپارتونقا اؤلدومو؟

كؤتو دونيا قالدى مي؟

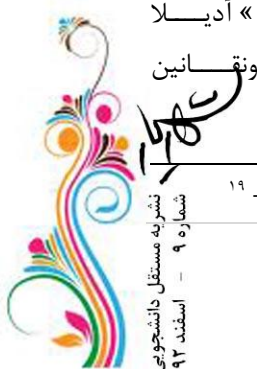
فلك اؤجون آلدى مي؟

ايندى اورك ييرتيلير.

آلپارتونقا ميلادان ۷- يوز ايل اونجه ياشاميش و اسكى فارسلا «پئرس» قارشى ووروشموشدور. ائله بونا گؤرده فارس يازينيندا آدى چكيلميشدير. فردوسى «شاهنامه» سينده آلپارتونقانى «افراسياب» آديلا وئرميشدير. همين سؤى آلپارتونقانىن

^{۱۸} - Bu bayatının başka varyantlarında vardır.

^{۱۹} - Nəsildən- nəsilə

اؤلوموندىن سوونرا خالق آراسيندا يارانميش و
اوزون سووره سوونرا « محمود كاشغارلى »
طرفيندن يازيبا آينميشدير.

۳- اسكى دونمده، بوگون مرثيه دئديييميز
سوئيله « صاغو » يادا « آغى » دئميشلر.
آغيلار اوزلريده باياتيلار كيمي يئتىدى
هئجاليديرلار. آنجاق

صفويلر دونه ميندن بوينا، ياس يازيني چوخ
گئنيشله ميش و بير چوخ سوئيچو باشقا- باشقا
سوئي فورمالاريندا دا، مرثيه يارادميشلار.
همين آغيلارين چوخو كربلادا اولوب- بيتلري
آنديرماقدادير.

۴- اسكى دونمده توركلر سوئي سوئيليب قوپوز
« ساز » چالانلار شامان دئميشلر. شامانلار
ايك سوئي سوئيله ين كيشى لر اولموشلار.
شامانلار همده دين خاديمي كيمي ده
چالشميشلار. سوونرالار همين شامانلار، اوزان،
باقسى، امره، دده، يانشاق، آشيق و ...
آدلاريلادا تانينميشلار. گونوموزده يالنيز اوزان،
آشيق و دده سوزلري ايشلنمكده دير.

۵- اسكى چاغدان گونوموزه قدر قادينلارين ان
دريندن قاوراديقلاري سوئي باياتي اولموشدور.
اونلار باياتي نى هم دويونلرده، همده ياسلاردا
چوخ گئنيش بير بيچيمده ايشلتميش و
ايشلديرلر. آيريجا اوزلريده باياتي يارادميشلار.
ائله بونا گورده، بير چوخ باياتي نين
ياراديجيسى بليسيزدير. ايسلاميت سونراسى
قادينلارين آچيق- آچيغينا سوئي سوئيله مەسى
ياساق اولدوغو اوچون، يالنيز قادينلارين
ايزيني داها چوخ فولكولور ادبيياتدا گورمك
ولار. آنجاق ۱۲- جى يوز ايلليكن باشلاياراق
آذربايجاندا قادينلار آچيق- آچيغينا سوئي
سوئيله ميشلر.

اؤرنك اوچون: « گنجەلى مەستى تخمینا
هجرى قمرى ۴۹۰- دا دوغولموش سوئيچودور.
اونون دوردلوكلرى اولدوقجا زنگين
ايچه ريكلى دوردلوكلرديرلر. »

قايناقلار

۱- تورك باياتيلاري، توپلايان : ناصر احمدى- نشر
تكدرخت ۱۳۸۸

۲- اسكى تورك شعرينده وزن، شكل و قافيه - يازان دكتور
جواد هيئت، وارليق ۷-۸ ص ۴۹-۵۶

۳- آذربايجان شعر و ادبياتي ايله تانيش اولاق، بير هاشمي،
وارليق سايبى ۷-۸ و ۹-۱۰ ص ۵۷-۶۲، ص ۴۸-۵۷.

۴- باياتي اسطوره باخيميندان، يازار: مير على سيد سلامت-
بيرينجي چاپ ۱۳۸۷

۵- آذربايجان خالق ادبيياتيندان - باياتيلار: بكووش م ع.
فرزانه - يايان ديچيتال كيتاب آئوي ، ۲- جلد

آدينا كئشگه دئدييم
اؤپونجه بيتمه سين دئدييم
آغلايينجا دوداغيمدان قاناسين دئدييم
اوچونجا بير داها قايتسين دئدييم

آزادليق !

Rana zare

توپراغيم دارىخيپ سنه
نيسان ياغيشينا دارىخان كيمي ...

Adına keşgə dediyim
Öpünca bitməsin dediyim
Ağlayınca dodağımdan qanasın dediyim
Uçunca bir daha qayıtsın dediyim

Azalıq !

Toprağım darıxıb sənə
Neysan yağışına darıxan kimi ...

... kimin qayıtsın bir daha
... dediyim bitməsin öpünca
... dediyim qanasın ağlayınca
... dediyim

نشریه مستقل دانشجویی
شماره ۹ - اسفند ۹۲

زبان مردم این منطقه ترکی آذربایجانی است و اکثر مردم شیعه هستند.

جاذبه های طبیعی

وجود منابع طبیعی متعدد و متنوع همچون جنگل، رودخانه، دریاچه ها، تالاب ها، حیات وحش، آب های گرم، مراتع بیلاقی و وجود کوه های بلند منشأ خیر و برکات فراوانی برای منطقه بوده و جذابیت خاصی به این منطقه بخشیده است. از جمله این منابع و مراکز می توان به شهر توریستی سرعین، جنگل های زیبای فندقلو، دریاچه نئور، دریاچه شورابیل و مجتمع تفریحی آن، گردنه های دیدنی حیران، چشمه های آب گرم و سرد متعدد، سردابه ویله درق «ویله دره» سرعین، برجلو، قیزجه، کوه های باغرو و دامنه های سرسبز سبلان و ده ها مورد دیگر اشاره کرد. این منطقه به دلیل کوهستانی بودن و در معرض توده های هوای قطبی سیبری و مدیترانه قرار گرفتن، بالاخص در فصل تابستان به لحاظ خنک بودن هوا می تواند در جذب گردشگر از مناطق گرمسیر موفق باشد.

صنعت جهانگردی به عنوان بزرگترین و متنوع ترین صنعت در دنیا به شمار آمده و به یقین جهانگردی در دهه های آینده با سرعتی بیش از گذشته و امروز گسترش خواهد یافت. بسیاری از کشورها این سنت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می دانند. به ویژه در کشورهای در حال توسعه، یعنی آن جا که شکل های دیگر توسعه اقتصادی مثل تولید یا استخراج منابع طبیعی، از نظر اقتصادی مقرون به صرفه نیست و یا نقش چندان مهمی در صحنه تجارت و بازرگانی ندارد، به توسعه جهانگردی توجه زیادی می شود. از طرفی امروزه پیشرفت تکنولوژی موجب بروز دگرگونی های مختلفی در زندگی بشر شده از جمله تحول در ارتباطات حمل و نقل که این امر جوامع شهری را با مشکلات زیادی همچون تقسیم کار، تولید انبوه، خستگی شدید و طاقت فرسا مواجه ساخته است. لذا مسافرت و تغییر مکان موقت برای رفع خستگی و تجدید قوای جسمی و روحی امری ضروری به نظر می رسد. با توجه به مسائل فوق لزوم برنامه ریزی در زمینه تشکیلات کارآمد با تاسیسات و تسهیلات مناسب جهانگردی غیر قابل انکار می باشد.

در این بخش به بررسی ویژگی های ممتاز شهرستان اردبیل به لحاظ جاذبه های طبیعی، ورزشی، تاریخیو فرهنگی صنعت جهانگردی در استان اردبیل پرداخته می شود.

موقعیت جغرافیایی و مردم

اردبیل از شهرهای کهن ایران است که حدود ۵۰۰۰ سال قدمت داشته، در شمال غربی فلات ایران واقع شده و ۳/۵۱۷۲ کیلومتر مربع مساحت دارد (مساحت استان حدود ۱۱۰۸۱ کیلومتر مربع است). طبق سرشماری سراسری سال ۱۳۹۰ جمعیت این شهرستان ۵۶۴۳۶۵ نفر ذکر شده است.

جاذبه های ورزشی

ارتفاعات سبلان با ماندگاری برف حداکثر ۹ ماه و حداقل ۵ ماه در طول سال دارای جاذبه های بالقوه فراوانی در زمینه ورزش های کوهستانی است. از جمله این جاذبه ها؛ ورزش های اسکی (پیست اسکی آوارس، پیست اسکی روی چمن جنگل فندقلوی نمین)، سنگ نوردی، صخره نوردی، کوهوردی و ... می باشد. اسب سواری نیز از ورزش های متداول بین مردم مناطق روستایی و عشایر می باشد که می تواند در جذب گردشگر نقش مهمی را ایفا کند.

جاذبه های تاریخی و فرهنگی

شهرستان اردبیل دارای آثار و اماکن تاریخی و باستانی بسیار متنوعی است. از جمله این اماکن؛ پل ها و تپه های باستانی، حمام های تاریخی، گورستان ها، برج ها و خانه های قدیمی، بازار، مساجد، موزه ها، کاروانسراها و بقعه هایی مثل بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی و ... است. احیاء و بازسازی، مرمت و حفاظت از این اماکن می تواند علاوه بر ابعاد اجتماعی آن، ویژگی های توریستی عناصر فوق را دوچندان ساخته و زمینه های مناسبی را برای آشنا شدن هر چه بیشتر گردشگران به خصوص جهانگردان خارجی با فرهنگ، تاریخ، زبان و ادبیات، مذهب و باورهای دینی ساکنین منطقه را فراهم می آورد.

از سایر جاذبه های این منطقه می توان صنایع دستی، غذاهای سنتی و عسل طبیعی، موسیقی و برپایی جشنواره گل در منطقه توریستی جنگل فندقلوی اردبیل اشاره کرد

اماکن و تسهیلات

تاسیسات پذیرایی از گردشگران مهم ترین عامل زیربنایی جهانگردی و گردشگری است. این بخش از خدمات جهانگردی بالاترین اهمیت را در امر جذب گردشگر دارا می باشد. دو شهر اردبیل و سرعین به عنوان قطب های گردشگری این منطقه محسوب شده و بالغ بر ۱۶ هتل در این دو شهر فعال می باشد. دو منطقه مذکور به جهت داشتن جاذبه های بیشتر نسبت به سایر نقاط استان به لحاظ جمعیت و تعداد گردشگران، سرمایه گذاری و ایجاد اماکن برای گردشگران امری لازم و مقرون به صرفه است.

نتیجه گیری

امروزه صنعت جهانگردی به عنوان یکی از ابزارهای مهم در شناساندن هویت، فرهنگ، تحصیل درآمد و رشد و پویایی اقتصاد شمرده می شود. شهرستان اردبیل نیز به دلیل جایگاه خاصی که در زمینه جاذبه های طبیعی و تاریخی دارد، نیازمند توجه بیشتر در برنامه ریزی های اقتصادی است که قابلیت های بالقوه منطقه را به قابلیت های بالفعل تبدیل نماید. متأسفانه به دلیل عدم تجهیز کافی و بهره برداری از پتانسیل های موجود در صنعت توریسم منطقه، این صنعت با مشکلاتی

در زمینه امور زیربنایی، تبلیغاتی، تجهیز و بهره برداری از جاذبه های تاریخی و طبیعی مواجه می باشد. با ایجاد امکانات اقامتی کافی و مناسب، بهسازی آب های سرد و گرم طبیعی، امکانات بهداشتی، ورزشی، احداث تاسیسات تفریحی در حاشیه رودخانه ها، دریاچه ها و تالاب ها و بهره برداری از جاذبه های تاریخی و شناساندن این قابلیت ها به علاقه مندان می توان راه را برای رشد و شکوفایی این صنعت هموارتر نمود.

منابع:

۱. امکان سنجی توسعه صنعت جهانگردی در شهرستان اردبیل، دکتر اصغر نظریان، سید رحیم مشیری و فرشاد آقاجانی، فصل نامه چشم انداز جغرافیایی، ۱۳۸۵
۲. مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۰
۳. [http:// ataland.com](http://ataland.com)

عدم تدریس زبان مادری، «قتل عام فرهنگی»

یابی واژگانی برای زبان های دیگر، واژگان معادل سازی شده زبان فارسی، به تدریج وارد زبان های سایر اقوام می شود که این روند، اضمحلال زبان های دیگر اقوام را در پی دارد. یعنی به طور متوسط سالانه ۳۸۰۰ کلمه با استفاده از بودجه عمومی کشور از زبان های اقوام ایرانی، کسر می شود این در حالی است که بودجه فرهنگی کشور هم می باید بر اساس عدالت اجتماعی توزیع شود اما در این حالت با یک «قتل عام فرهنگی» برای اقوام ایرانی مواجه هستیم.

در واقع از بودجه همه مردمانی که تحت لوای جمهوری اسلامی ایران، زندگی می کنند، در جهت اعتلای یک زبان خاص استفاده شده است و از این منظر زبان های دیگر در معرض تهدید قرار گرفته اند.

اهمیت تدریس زبان مادری بعد از آنکه علی یونسی دستیار ویژه رئیس جمهور در مساله اقوام خبر داد که تدریس زبان مادری برای اقوام مختلف ایرانی در دستور کار قرار گرفته است، مخالفت های زیادی برانگیخته شد. یکی از نمایندگان مجلس به نام زهره طبیب زاده نوری با انتقاد از مطرح شدن پیشنهادی از سوی دستیار ویژه رئیس جمهوری در امور اقوام و اقلیت دینی و مذهبی مبنی بر آموزش به زبان مادری در مدارس، گفت: این پیشنهاد علاوه

بر اینکه بار مالی بسیاری را به کشور تحمیل می کند، منجر به از بین رفتن اتحاد در نتیجه استفاده از زبان واحد می شود.

بعد از وی اکثریت اعضای فرهنگستان زبان و ادب فارسی با مخالفت در موضوع آموزش به زبان مادری به وسیله آموزش و پرورش در استان ها که اخیراً از سوی دولت اعلام شده است این مساله را تهدیدی جدی برای زبان فارسی و یک توطئه برای کم رنگ کردن این زبان عنوان کردند و بدین ترتیب مخالفت های زیادی با این مساله صورت گرفت.

محمود ابراهیمی سعید / کارشناس ارشد ارتباطات و روزنامه نگار

حسن روحانی در تبلیغات انتخابات ریاست جمهوری و در بیانیه شماره ۳ خود که در رابطه با مساله اقوام بود، برنامه های خود را در این باره توضیح داد. از جمله موضوعاتی که رئیس جمهوری به آنها اشاره کرد تدریس زبان مادری ایرانیان (ترکی آذربایجانی، کردی، عربی و...) به طور رسمی، در سطوح مدارس و دانشگاه ها در اجرای کامل اصل ۱۵ قانون اساسی بود.

وی همچنین در جمع مردم تبریز وعده تاسیس فرهنگستان زبان و ادب ترکی آذربایجانی در شهر تبریز، در دولت تدبیر و امید را داد.

علی یونسی، دستیار ویژه روحانی در مساله اقوام هم به این مساله اشاره کرد که تدریس زبان مادری در دستور کار دولت یازدهم قرار گرفته است و پیشتر علی اصغر فانی، وزیر آموزش و پرورش دولت بنفش در رابطه با آموزش زبان مادری قول هایی را داده بود.

لزوم تاسیس فرهنگستان برای اقوام

بودجه فرهنگستان زبان و ادب فارسی برای سال ۱۳۹۳ رقم ۸ میلیارد و ۴۰۰ میلیون تومان در نظر گرفته شده است و این فرهنگستان طی یک دهه حدود ۳۸ هزار کلمه را معادل یابی کرده است. یعنی به طور متوسط، هر سال ۳ هزار و ۸۰۰ کلمه معادل یابی برای واژگان فارسی اگرچه یکی از ملزومات است، اما این باعث نمی شود که زبان های دیگر ایرانیان مورد بی مهری قرار گیرند. وقتی یک زبان تدریس نمی شود و برای واژگان بیگانه ای که وارد آن زبان شده اند، معادل یابی نمی شود، زبان مذکور از «علمی شدن» خارج می شود و می توان گفت که در ایران با معادل یابی برای زبان فارسی و عدم معادل

فتح الله مجتبابی، سلیم نیساری، ژاله آموزگار و محمد علی موحد، از اعضای فرهنگستان زبان و ادب فارسی هم به نوبه خود بر این مخالفت خود با تدریس زبان مادری برای اقوام تاکید کردند.

اما مساله ای که ایشان به آن دقت نکردند، مخالفت این افراد با قانون اساسی کشور است. قانون اساسی یک کشور میثاق ملتی است برای زیستنی در چارچوب قانون و مفاهمه. اصل ۱۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران عنوان می کند: «زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است. اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید با این زبان و خط باشد ولی استفاده از زبانهای محلی و قومی در مطبوعات و رسانه های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس، در کنار زبان فارسی آزاد است.»

از این منظر آیا ممانعت از یک آزادی که در قانون اساسی به صراحت به آن اشاره شده، مخالفت با نص قانون اساسی نیست؟ همان طور که کسی حق ندارد خلاف این اصل، فارسی را از دور خارج کند، این حق را هم ندارد که زبان های دیگر ایرانی را نیز مورد مناقشه قرار دهد. این، همان تدبیر خردمندانه ای است که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بدان پرداخته است.

واکنش اعضای فرهنگستان زبان و ادب فارسی

واکنش های اساتید محترم و اعضای فرهنگستان فارسی در قبال موضوع تدریس زبان مادری در مدارس واقعا نکته جالبی است. حقیقتا جای تاسف دارد که این اساتید، تدریس زبان مادری را برای اقوام بر نمی تابند و طرح چنین موضوعی را توطئه انگلستان می دانند. همانگونه که فارس زبانان حق دارند از زبان مادری خود دفاع کنند، یک ترک، یک عرب و یک کرد و بلوچ هم این حق را دارد و سفارش امیرالمومنین به فرزندش امام حسن مجتبی در این بحث مصداق می یابد که

«آنچه را برای خود می پسندی، برای دیگران هم بپسند و آنچه را برای خود نمی پسندی برای دیگران هم مپسند.»

همگرایی و واگرایی اقوام در مدل «پیتر هاگت»

چیدمان قومی ایران متشکل از اقوام مختلف، اعم از ترک، کرد، بلوچ، عرب، فارس و... به گونه ای است که پتانسیل ویژه ای را جهت به اشتراک گذاری فرهنگ، آداب و سنن به وجود می آورد و اگر ممانعت از تدریس زبان مادری بهانه ای برای از بین رفتن فرهنگ و ادبیات اقوام دیگر شود، این پتانسیل عظیم، در جهت عکس خود حرکت خواهد کرد.

در واقع آنچه مساله اقوام را در ایران همواره با چالش روبه رو کرده، مجاورت با همسایگانی است که هم کیش و هم زبان آن قوم است که یکی از چالش ژئوپلیتیکی در مدل «پیتر هاگت» جغرافیدان هم، معطوف به مساله اقوام است که می تواند منشا بروز اختلافات عدیده ای

شود که حتی در مدل پیتر هاگت هم بعد از توصیف شکل ژئوپلیتیکی اقوام، به صورت تجویزی پیشنهاد می کند که جهت جلوگیری از تنش های قومی، حقوق اقوام باید در اسرع وقت اعطا شود؛ با این شرایط به نظر می رسد، اگر اقوام ایرانی با رفتارهای تبعیض آمیز روبه رو شوند همگرایی آنها با مرکز کاسته خواهد شد و این اقوام برای برقراری ارتباط بیشتر فرهنگ و زبان خود، به آن سوی مرزها گراییده شوند که این هم در نوع خود چالش بزرگی را به وجود خواهد آورد.

«مارپیچ سکوت» و مساله اقوام

«الیزابت نوئل نثومان» در نظریه مارپیچ سکوت توضیح شکل گیری افکار عمومی در مورد مسائل و موضوعات مهم را توضیح می دهد. این نظریه، سکوت گروهی را توضیح می دهد که احساس می کنند نظر و عقیده آنها از نظر تعداد در اقلیت قرار دارد، هرچند ممکن است در واقعیت درست نباشد.

سه تصور یا سه ادعای اصلی نظریه این است که مردم در رفتارها، آمد و شدها و ارتباطات روزمره خود نوعی درک عمومی راجع به افکار عمومی غالب و نظر اکثریت و اقلیت دارند. دیگر اینکه مردم نمی خواهند در گروه ا

قلیت باشند و از انزوا و فشار گروهی می ترسند و سوم اینکه از ترس انزوا و زیر فشار قرار گرفتن و به خاطر اینکه مورد طعن و تمسخر و یا طرد و بی اعتنایی قرار نگیرند، سکوت می کنند.

اگر این نظریه را به مساله اقوام و زبان مادری آنها تعمیم بدهیم، متوجه می شویم که وقتی اقوام ایرانی زبان و فرهنگ خود را از طریق رسانه ها و یا تحصیل در مدارس مشاهده نمی کنند، کم کم دچار یاس و سرخوردگی می شوند که در واقعیت این مساله باعث «اضمحلال فرهنگی» اقوام می شود.

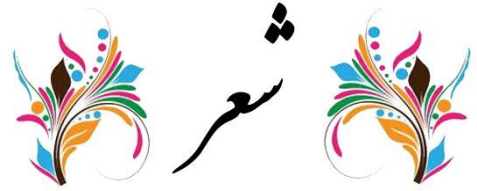
سخن پایانی

اینک اگر چه با بیانات اخیر جناب علی یونسی در گفت و گو با یکی از روزنامه ها، انتظار می رود «قول حسن» روحانی، قول گول باشد،

اما انتظار می رود، دست کم فعالان فرهنگی، به زبان، ادب، فرهنگ و هنر اقوام ارج گذارند و به خواسته اقوام مبنی بر تحصیل و تدریس به زبان مادری تمکین کنند.

میخانه اگر ساقی صاحب نظری داشت/ می خواری و مستی ره و رسم دگری داشت

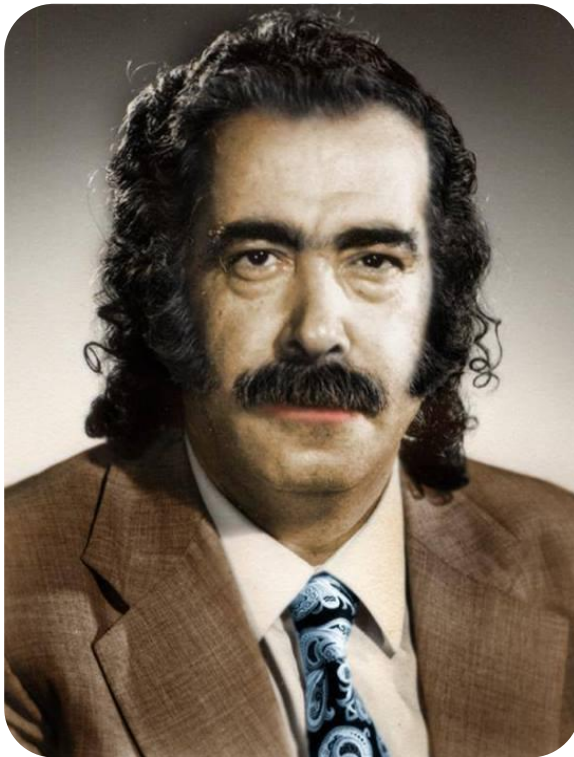

آدامام، حقییم وار، ائلییم اوبام وار

قول یارانمامیشام، یاراناندا من
هئچ کسه اولمارام، نه قول، نه اسیر

قورتولوش عصریدیر انسانا بو عصر
اسیر اولانلاردا بوخوون کسیر

بولوت قاراچورلو (سهند)

من دئمیرم اوستون نژاددانام من
دئمیرم ائللریم ائللردن باشدیر

منیم مسلکیمده، منیم یولومدا
ملت لر هامیسی دوستدور قارداشدیر

چاپماق ایسته میرم من هئچ میللتی
نه دیلین، نه یوردون، نه ده امگین

تحقیرائله میرم، هدله میرم
کئچمیشین، ایندی سین، یا گلجگین

من آیرمیرام، آیری سالمیرام
قارداشی قارداشدان، آروادی - اردن

آنانی بالادان، اتی دیرناقدان
اوره گی - اوره کدن، قانادی پردن

پوزماق ایسته میرم من بیرلیکلری
انسانلیق بیرلیگی ایده آلیم دیر

قارداشلیق، یولداشلیق، ادبی باریش
دونیادا ان بویوک آرزولاریمدیر

آنجاق بیرسوزوم وار، من ده انسانام
دیلیم وار، خلقیم وار، یوردوم یووام وار

یئردن چیخمامیشام گوبه لک کیمی

اصطلاح **آذری** را کسروی و هم پالکی های او جعل نکردند بلکه آن را به نفع ترکی ستیزان مصادره کردند.

۱) آق آنا (ترکی باستان) Aq-Ana

۲) آکینا (یونانی) Akina

۳) میشیانا (اوستایی) mişyana

کتاب حاضر در سایه کوشش و پژوهش دکتر محمد حسین زاده صدیق (دوزگون) تألیف و در انتشارات تکدرخت به چاپ رسیده است. در این کتاب ارزنده به موضوعات « زبان و پیدایش آن»، « طبقه بندی زبان ها»، « آذر و آذری»، « سرزمین و زبان آذربایجان»، « جزوه ی آذری یا زبان باستان آذربایگان»، « زندگانی احمد کسروی»، « مقلدان و پیروان بازپسین» و « پشیمانی و بازگشت کسروی از ثنوری آذری» پرداخته شده است.

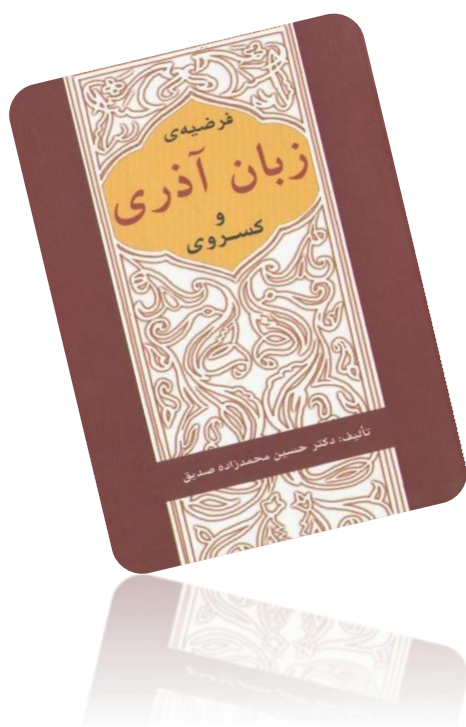
در این بخش گزیده ای از فصل سوم کتاب با عنوان « آذر و آذری» آورده شده است.

ریشه شناسی

موضوع علم اشتقاق یا ایتیمولوژی (Etymology)، بررسی و بازشناسی علایق و آویزش های تکواژها و لغات هم ریشه (Cognate) و تعیین اشکال و مشتقات آنهاست. به مدد این فن می توان شکل اصلی لغت موردنظر را در زبان و یا گویش کهنی یافت و یا به تجزیه ی همه ی آنچه با یک تکواژ ساخته می شود، پرداخت، یعنی هم بررسی سیر و تطوّر یک لغت

از دوران های باستان در گویش های مختلف تا روزگار ما و هم شناخت بن و ریشه ی چندین واژه

ی مشترک، بر عهده ی این فن است، مثلا اگر بخواهیم میزان خویشاوندی سه لفظ:

را بررسی کنیم، محتاج این فن خواهیم بود. متأسفانه در برخی دانشگاه ها و فرهنگستان ها گاهی به نظر می رسد که گروهی این فن را نیز مانند دیگر فنون خوار داشته اند و با ریشه شناسی عامیانه (Folk Etymology) و با ژستهای علمی، دانش را در خدمت امیال و هوس های خود به کار می گیرند. اینان در واقع، پیش از بررسی و اجرای روند پژوهش، تصمیم قاطع شبه عالمانه ای می گیرند و تخریب اطلاعات،

همه به خاطر آن است که در استنتاج، تصمیم نخستین

خود را به عنوان نتیجه بیان دارند. ریشه شناسی عامیانه و بیان نزول های روایی برای لغات در دنیا، خود، موضوع بحثی شیرین و جذاب در فولکلورشناسی است. مانند همه ی آنچه که در شأن نزول اسماء جغرافیایی، میان توده های مردم، با تکیه بر افسانه ها و اساطیر بیان می شود و یا مثلاً در زبان انگلیسی کلمه ی Hungnail (ریشه ناخن) را به دلیل شباهتی که با Angnaegli (درد ناخن) دارد، هم ریشه فرض می کنند، یعنی دو لغت را که با همدیگر درمعنی یا در فرم و یا در هر دو به نحوی شباهت داشته باشند، مشتق از هم می دانند، اما اتیمولوژیست های جهان که اغلب به چندین زبان تسلطی عالمانه دارند، در بررسی های خود به این گونه ریشه شناسی های عامیانه راه نمی دهند و خط سیر پژوهشی و استنتاجات خویش را به دستاویزهای زبان شناسی، تاریخی، ادبی، فولکلوریک، جغرافیایی و غیره می آریند و پیوسته نیز «به احتمال» نظر می دهند.

به امید آن که در کشور ما نیز نسلی از اتیمولوژیست های به چندین هنر آراسته پیدا شوند و دانش را خوار ندارند. در این گزیده خواهیم کوشید تا راهی به ریشه شناختی کلمه ی «آذری» پیدا کنیم. برای این کار نگاهی به سیر لغوی دو تکواژ «آتش» و «آذر» می اندازیم.

آتش atəş

تکواژ «آتش» که امروزه در فارسی نیز رایج است، در گویش پهلوی میانه و پهلوی دوره ساسانی به صورت atiš تلفظ می شده است که در آن هر دو واک (a) و (i) کوتاه بودند. معنای اصلی آن «جرقه ی جهنده از سنگ» است. و بعدها در معناهای شعله، اخگر، هیمه ی افروخته، دوزخ و جهنم به کار رفته است. و معانی فرعی و ثانوی چون: تند، تیزی، ایذاء، بلا و مصیبت نیز به خود گرفته است. و ترکیبات چندی مانند: آتش پاره، آتش بس، آتش پرست، آتش خوار، آتش زنه، آتش فشان و غیره دارد.

تلفظ اصلی و کهن آن یعنی atiš هنوز هم در فارسی رایج است و در بسیاری از فرهنگ ها ضبط شده است. مرحوم معین آن را در فرهنگ خود به صورت آدیش «adis» ضبط و «آتش» معنی کرده است.

به معنای اصلی آن فردوسی نیز اشاره دارد و آن را برشده و در معنای جهنده می آورد. آن جا که از چهار عنصر صحبت می کند، می گوید:

یکی آتشی بر شده تابناک،

میان باد و آب از بر تیره خاک.

و یا:

همی بر شد آتش، فرود آمد آب،

همی گشت گرد زمین آفتاب.

«برآمدن» و «جهیدن» معنای اصلی و باستانی تکواژ «آتش» است که در متون فارسی، غیر از شاهنامه هم، فراوان به آن اشاره شده و می توان سراغ آن را در فرهنگ ها گرفت.

در متون کهن ترکی نیز این کلمه وجود دارد. مثلاً در دیوان لغات التّرک به صورت آتیش atiš ضبط شده است و جهیدن و پریدن یا پرش معنا می دهد.

در ترکی اویغوری کهن و در ترکی جغتایی هم که منشا «ترکی شرقی» هستند، به آتش، atiš گفته می شود. امروزه در ترکی اوزبکی، قرغیزی و قازاخی هم، به آتش، علاوه بر yald_in که در معنای آتش و نار

است، atàs نیز گفته می شود.

بدین گونه می توان ادعا کرد که میان کلمه ی آتش در فارسی با atiš ترکی پیوند وجود دارد. به نظر ما با توجه به اینکه تکواژ atiš در سیاهه ی لغات سومری و کتیبه های اورخون نیز آمده است، می توان آتش فارسی را مأخوذ

از atiš در ترکی به حساب آورد.

آذر کلمه ی «آذر» (ažər/ažər) در فارسی دوره اسلامی و واژه «آدر» (adir) در گویش پهلوی دوره ساسانی نیز به همین معنا به کار رفته است. هنوز هم در روستاهای اطراف کرمان و یزد، زرتشتیان به آتش، آدر (adeir) می گویند. این تکواژ به نظر پوردادو، مأخوذ از ریشه اوستایی آتھر (athir) و آتر (atr) است و در معنای: «آزمایش روز پسین است که از آهن گداخته و آتش جهنده بر روی گناهکاران می اندازند».

به نظر می رسد کلمه ی «آذر» در معنای آتش نیز، مانند خود آن تکواژ، مأخوذ از معانی کهن مصدر آتماق (atmaq) در ترکی باستان در معنای «جهیدن جرقه» و اسم مصدر آن یعنی: آتیش âtiş در معنای جهش جرقه باشد.

پی افزوده ی صفت ساز چهار شکلی ır/ir/ür/ur بر بن این مصدر وارد شده و از آن صفت مفعولی آتیر (atir) را ساخته است. این لفظ در دیوان لغات الترك معنای «شفق به خون شکافته» و «جرقه بر جهیده» را می دهد و بی گمان کلمه ی «اتیر» در عربی به معنای کره ی آتش و فلک نار (بالای هوا) نیز با تکواژ آتیر atir در ترکی ارتباطی دارد که باید تحقیق شود.

اما تکواژ «آذ» که نخستین جزء کلمه ی آذربایجان است، ربطی به مصدر آتماق و الفاظ آتش (âtiş) و آتھر (ažir=râthi) ندارد و بن واژه جداگانه است که در فارسی و ترکی در تنهایی به «آز» و در ترکیب با جزء «آر» (ər) به صورت «آذر» نوشته شده است.

این تکواژ در کتاب پهلوی بندهشن چنین معنا می شود: « نام دیوهایی از ترکان که همه چیز

را فرو برند و بخورند و اگر طعمه ای نصیبشان نشود، خودشان را بخورند. (فصل ۲۸، بند ۲۷)

در کتاب دینکرت می گوید که: « این دیوان فاقد مرتع اند و آنان را اهریمن برای ایجاد مرگ فرستاده است و در کوه قاف زندگی می کنند». (فصل ۲، بند ۴)

در کتاب داتستان دینیک نام دیو دیگری به اسم نی آذ (نیاز=niaž) آمده که دیوان آذ را وا می دارد آرزو کنند بی فرزند بمانند. (فصل ۳۷، بند ۵۲)

دو کلمه ی «آذ» و «نیاز» که امروزه در فارسی در معناهای جدیدتری به کار می رود، تا سده های شش و هفت، معنای اصلی خود را حفظ کرده بود؛

چنان که فردوسی گوید:

چنین داد پاسخ که آذ و نیاز،

دو دیوند پتیاره و دیوساز!

با توجه به این که در متون پهلوی، از جمله در کتاب ایاتکار زیران به ترکان ساکن قفقاز و کوه قاف، «دیو» و در متون کهن تر «ده ای وه» (dævə) اطلاق می شود، می توان ادعا کرد که منظور از دیوان آذ، سلحشوران و دلاوران قبیله ی «آذ» یکی از کهن ترین قبایل ترکان آذربایجان است که روزگاری بر همه ی عشایر و قبایل همسایه، از جمله بر «اوز»ها و «ارمن»ها غلبه کردند و دولت عشیرتی خود را آذر نامیدند. این کلمه

مرکب از دو جزء:

۱. آذ (âz) نام قبیله

۲. ار (ər) در معنای دلاور رزمنده

تشکیل یافته است و نامی است که آذان پس از غلبه بر دیگر قبیله ها بدنه ی دولت و ملت خود را در ماوراء تاریخ چنین نامیدند و رود پهناور سرزمین خود را نیز «ار آذ» (ər az) یا ارس نام نهادند که در واقع تلفظ واژگونه ای از «آذر» (آذ+ار) است.

آذری

کلمه ی آذری از سه جزء تشکیل یافته است که

دو جزء اول و دوم آن دو تکواژ az و ar و جزء سوم پی افزوده ی (I) است.

پی افزوده ی چهار شکلی i/ı /u/ü در ترکی از فعالترین پی افزوده ها است که:

۱. بر بن فعل می آید و اسم می سازد. مانند:

بات ← باتی یعنی: مغرب.

۲. بر بن اسم می آید و فعل می سازد. مانند:

دش ← داشیماق یعنی: حمل کردن.

این پی افزوده در ترکی باستان، صورت چهار شکلی ig/iq/üg/uq داشته است؛ چنان که کلمه ی «دیری» (diri) در متون کهن و سنگ نبشته های باستانی در شکل دیریگ (dirig) آمده است.

از سوی دیگر در هم زیستی دو زبان ترکی و فارسی، به عنوان پی افزوده های دخیل در فارسی راه یافته و از دو طریق در تکوین ساختار تکواژهای فارسی کارگر افتاده است.

۱. انتقال سازه از ترکی به فارسی. مانند:

تورش ← تورشو که در فارسی شکل «ترشی» یافته است.

۲. تظاهر وجودی به عنوان پسوند نسبت. مانند:

انسان ← انسانی

آذر ← آذری

گرچه برخی از فاسی پژوهان باور آورده اند که یای نسبت از گویش پهلوی به فارسی انتقال یافته است، اما فراموش می کنند که همین پسوند در گویش پهلوی به شکل «ایک» به کار رفته است و خود آن را باید پسوند دخیل ترکی در پهلوی به حساب آورد. مانند: دینیک که امروزه دینی تلفظ می شود. آنچه باعث متروک شدن و غربت لفظ اصیل و ناب «آذری» در میان ما شده است، نتیجه ی تبلیغ گسترده ی پیروان

کسروی از اتیمولوژی عامه پسند و روایی و غیر علمی از این کلمه است که آن را مشتق از آذر در معنای آتش می انگاشت. چنان که شمیران را هم ریشه با سمیرم و تهران را هم لفظ با جهرم می پنداشت.

وی، در این راستا، تئوری «آذری یا زبان باستان آذربایجان» را نیز پیش کشید و نزدیک نیم قرن زبان شناسان کشورمان را سر کار گذاشت تا سالها فرهنگ مردم نجیب تالش و تات و کرد را تخریب کنند و از میان الفاظ و لغات این دو نیم زبان، زبان موهومی با نام زبان «آذری» اختراع نمایند. ولی تاکنون با این زبان موهوم، حتی یک جمله ی کامل نتوانسته اند بیابند و یا حتی بسازند. در سالهای اخیر بسیاری از زبان شناسان و دانشوران ایرانی در باب تخریب این گویش ها به حساب این زبان موهومی به مباحثه های علمی برخاسته اند.

بدین گونه ادعا می کنیم که «آذر» یک کلمه ی اصیل و ناب ترکی و در معنای «دلآور مردم قوم آذ» و لفظ «آذری» ترکیب کهن از لحاظ ترکی در معنای «منسوب به مردم آذر» به شمار می رود.

از این بحث ها نتیجه می گیریم که تکواژ «آذر» مرکب از دو جزء az و ar، ریشه ی کهن ترکی دارد و در معنای «آذ مرد» یا «آس مرد» فروزه ای است که ترکان آذربایجان از ماوراء تاریخ خود را چنین نامیده اند. آویزش این تکواژ با «آذر» یا «آهر» در معنای «آتش» را نیز روشن ساختیم و گفتیم که تکواژ «آتش» atış هم که در قاموس های فارسی با کسر دوم ضبط شده است، ریشه ی ترکی دارد و روند سیر اتیمولوژیک آن را نشان دادیم. هم چنین با تکیه بر اصل منشا ترکی پی افزوده ی منسوبیت چهار شکلی i/ı /u/ü گفتیم که ترکیب هایی مانند آذری (azər+i) و تورشو (turş+u) نیز، با همین پی افزوده ساخته شده اند و بی گمان سازه ی ترکی دارند. از تاثیر و نفوذ این پی افزوده ی کاربردار به گویش های همجوار ترکی نظیر: اردو، فارسی، سغدی، افغانی، پشتو و جز آن سخن گفتیم. اینک با بحث

پیرامون سوء استفاده های به ظاهر عالمانه با اغراض سیاسی گوناگون از روند پیدایی این تکواژ و خوار شمردن دانش زبان شناسی و واژه پژوهی به وسیله ی آذری بازان، به بررسی برخی فرضیه ها خواهیم پرداخت.

دو گونه نگرش بیمار گونه وجود دارد که تکواژ «آذ» و ترکیب «آذری» را از ریشه ی پهلوی می انگارند.

گونه ی نخست نگرش ترکی پژوهانی است که دوران کهن فرهنگ ترکی آذربایجان را انکار می کنند و طبق فرضیه ی جعلی «ذکی ولد ی طوغان» اصرار دارند که اثبات کنند عنصر ترک از سده ی هفتم به این سوی وارد ایران شده است و زبان ترکی پس از حمله ی مغول و به ویژه پس از تشکیل حکومت صفوی در خاورمیانه گسترش یافته است.

این ترکی پژوهان، تاریخ ادبیات آذربایجان را از «عزالدین پورحسن اسفراینی» شروع می کنند و دو غزل بازمانده از او با تخلص حسن اوغلو را نخستین نمونه ی ادبیات ترکی آذربایجان به حساب می آورند و آثار عدیده ای چون قوتادغوبیلیغ، عتبه الحقایق، دیوان لغات الترک، نهج الفردیس، دیوان جوجی، دیوان تورکی کیشی، تفاسیر و تراجم بازمانده از سده های چهارم و پنجم هجری، فتوت نامه ها، سلجوق نامه ها، سالتوق نامه ها و ده ها میراث فرهنگی ترکی ایرانی پیش از مغول را جزو تاریخ فرهنگ آذربایجان نمی شمارند. کتیبه ها و سنگ نبشته های یافته شده در خراسان بزرگ را نیز بیرون از این مقوله به حساب می آورند، مایل به کنکاش در ترکی سومری و ترکی آذری کهن نیستند و می گویند: سومریان چه ارتباطی به ما دارند. و یافته های نوین جهان ترکی پژوهی را هم به پیشیزی نمی گیرند و طبق فرضیه ی ارتجاعی طوغان_کسروی، دوران کهن آذربایجان را به غیر ترکان می بخشند.

این ترکی پژوهان، عثمانی زدگانی هستند که تاریخ فرهنگ ترکی در ایران و خاورمیانه را، از تاریخ فتح ملازگرد توسط آلپ ارسلان سلجوقی شروع می کنند. البته شکی نیست که تاریخ حضور فعال نظامی و فرهنگی عنصر ترک در آسیای

صغیر و آناتولی از همین حادثه ی مبارک شروع می شود. اما نباید از نظر دور داشت که غزان و آذان که به چنین فتحی توفیق یافتند، قرن ها پیش از آن، در دو سوی خاور و باختر دریای خزر، پیدایش و تکوین یافته بودند و با بومیان و اقوام گوناگون سوی های خود در تعامل بودند و فرجامین جهان گشایی آنان در آن روزگار، فتح آناتولی بود و با این کار توانستند آسیای صغیر را از ید تصرف روم و بیزانس به در آورند و فرجام دوران کهن تاریخ شرق را به آغاز قرون

وسطی با فتح استانبول به دست سلطان محمد فاتح پیوند زدند. و اسلام را در آسیای صغیر و اروپای شرقی گسترش دهند. بنابراین باید گفت این آسیای صغیر است که تاریخش تابع تاریخ آذربایجان و ایران است نه آذربایجان که ترکی پژوهان مرتجع، تاریخ این دیار را تابعی از تاریخ عثمانی به حساب می آورند.

در سرزمین آذربایجان قرن ها پیش از اسلام، گرچه اقوام گوناگونی می زیستند، اما ترکان، پیوسته بر همه تغلب داشته اند و اکثریت به حساب می آمده اند. مرحوم میر علی سیدوف در کتاب بارزش خود با عنوان «آذربایجان خالقی نین سوی کؤکونو دوشونرکن» و شادروان محمد تقی ذهتابی در پژوهش های توان فرسای خود با عنوان «ایران تورکلری نین اسکی تاریخی»، به این

گونه نگرش نوین به کاوش در دوران کهن تاریخ آذربایجان، سمت و سوی علمی داده اند و امروزه جوانان دانش پژوه ما، با گام های استوار خود، داده های نوین دانش دیرین شناسی را نظم و نسق می دهند و کشف رازهای گذشته ی پرافتخار اجداد و نیاکان خود را در آن پی جویی می کنند.

کشف ده ها کتیبه با الفبای «گؤی تورک» و صدها چرم نبشته با الفبای «اویغوری» و چندین متن «گاسی» با الفبای «آپوستاق» و انبوهی از یافته های باستان شناسی در کناره های «گؤی مسجد» در تبریز و ... اکنون نظریه ی

ارتجاعی با اغراض سیاسی ذکی ولدی طوغان را باز پس نهاده است.

با توجه به این که ما اکنون در عصر انفجار اطلاعات هستیم، دیگر بر آن نیستیم که « هر نوشته‌ای به یکبار خواندن می‌ارزد.» و یا « هیچ سیاهه‌ای خالی از فایده نیست.» (لایخَلُو سِوَادًا عَنْ مَنَفَعَتِهِ). از این رو، به دلیل آن که نگاشته‌های این پژوهشگران از آن جا که ساختار و بافتار منطقی ندارد و فاقد غنای علمی و تتبع بالارزش و روزآمد، جامعیت استناد به منابع معتبر روز، ابتکار و تحلیل بسامان نیز هست، ذکر آن‌ها شایسته‌ی تحلیل در این گفتار نیست.

اما گونه‌ی دوم، نگرش خصمانه و مودیانه کج روانی است که در فرآیند تدوین و تنسیق فعالیت‌های خود و برآیند استنتاجات بیمارگونه‌ی خویش، به القاعات شبه عالمانه می‌پردازند و تئوری پوچ و در هم تنیده و بر هم ریخته‌ی کسروی را اساس کار خود قرار می‌دهند.

اصطلاح آذری را کسروی و هم پالکی‌های او جعل نکردند، بلکه آن را به نفع ترکی ستیزان مصادره کردند. این اصطلاح قرن‌ها پیش از ظهور نامیوم آن‌ها وجود داشت و به کار می‌رفت و در معانی گوناگون کاربرد داشت.

ابوطالب اللهیاری «توتقون»

به قول اسطوره شناس معروف آذربایجان آقای آزاد نبی یئف؛ بدون آگاهی به گذشته آداب و رسوم و تاریخ نمی توان تمدن و فرهنگ خود را عمیقاً شناخت. آری، اگر بخواهیم منطق قوی، اندیشه‌ای روشن و گفتاری گویا داشته باشیم لازم است آئین ها، آداب و رسوم و باورهای نیاکان خود و گفتارها و پندارهای آنان و جنگاوری های جهان شمول آنان را بیاموزیم، به لائیه های آرامش بخش و شیرین مادران برسرگهواره ها گوش فرادهیم و جشن ها و اعیاد خود را برپا داریم.

ازمهمترین آداب و رسوم و جشن های اعیاد آذربایجان جشن عید نوروز و سال نو و عنعنه های اسفندماه یعنی ماه عید می باشد که، در آن چهار، چهارشنبه [۱] به ترتیب:

۱- سو یا خود، خبرچی چرشنبه (چهارشنبه نویدرسان): این چهارشنبه همانطور که ازنامش پیداست خیرذوب و آب شدن برف ها، رستن سبزه ها و...، آمدن عیدنوروز و بهار را زمزمه می کند و به مردم خبر می دهد که برای پیشواز و استقبال میهمان عزیز یعنی بابا نوروز آماده باشند و تدارک میهمانی را فراهم سازند. خبرچی چرشنبه آداب و مراسم خاص خود را دارد که برگرفته ازگنجینه ادبیات فولکلور آذربایجان می باشد.

به عنوان مثال دراین روز بچه ها عروسکی به شکل قوچ درست کرده به صورت گروهی به درخانه ها می روند و در حالیکه عروسک قوچ شکل را با چوب دستی می زنند، این سرود را می خوانند:

تکم_ تکم اوچ تکم
بیزیم باغا دوش تکم
تکم گئتدی اودونا
قارغی باتدی بودونا
قارغی دئیل قامیشدی
بئش بارماغیم گوموشدی

گوموشو وئردیم تانا
تات منه داری وئردی
دارینی سپدیم قوشا
قوش منه قاناد وئردی
قانادلانیدیم اوچماغا
حاق قاپیسین آچماغا
حاق قاپیسی باغلیدی
کلیدی بابام بئلینده
بابام شیران یولوندا
شیروان یولو بوز باغلار
دوره سی یارپیز باغلار
اویارپیزدان اوزه ییدیم
ساجلاریمادوزه ییدیم
قارداشیمین تویوندا،
اوینایا ییدیم، سوزه ییدیم
صاحب خانه با استماع این سرود دسته جمعی، به درخانه آمده هدیه ای به عنوان مزدگانی به آنها تقدیم می کند.

۲- گل چرشنبه (چهارشنبه گل): دراین چهارشنبه زنان آذربایجان به ویژه محال قره داغ و ارسباران به

خانه تکانی توجه کرده، برای تمیز و بهداشتی کردن منازل خود به صحرا رفته، از خاک گچ مانند طبیعت که، به رنگ سفید و قرمز می باشد بقدر کافی آورده آنرا در منزل گل گرفته دیوارهای داخل منازل را گچ کاری می کنند. به این صورت که نصف بالای دیوار را با رنگ سفید و نصف قسمت پائین را با گل قرمز گل اندود می کنند.

بایرام اولوب قیزیل پالچیق ازه لر
ناققیش ووروب، اطاقلاری بزه لر
طاقچالارا دوزمه لری دوزه لر
قیز، گلینین فیندیقچاسی حناسی
هوسله نر آناسی، قایناناسی

و تقاطع رنگ سفید و قرمز را با اشکال مختلف ابزار آلات خانه مانند قیچی خیاطی، قند شکن، چنگال، استکان و یا با اشکال حیوانات اسطوره‌ای از قبیل شتر، آهو، قوچ و انواع پرندگان مصور نموده و آرایش می‌دهند.

۳- کوله چرشنبه (چهارشنبه اصلاح): در این روز مردان به ویژه جوانان به آرایشگاه رفته، سر و صورت خویش را اصلاح نموده، برای خود جامه نو و کفش تازه تهیه می‌کنند و نیز در این چهارشنبه یال و دم حیوانات از جمله اسب و شتر را با قیچی کوتاه کرده، «قشو» (تیمار) می‌زنند، همچنین پرها و دم مرغان خانگی را کوتاه می‌کنند.

۴- سون چرشنبه (چهارشنبه سوری): مراسم این چهارشنبه به مراتب بیش از چهارشنبه های مذکور می‌باشد. قبل از غروب روز سه شنبه یعنی ۲ الی ۳ ساعت مانده به شب چهارشنبه سوری همسایه ها با هدیه ای مانند جویز (گیردکان، گردو، قند و یا لباس پوشیدنی به دیدن و تسلیت گفتن به خانه هایی که عزادارند و نمی‌توانند سال نو را جشن بگیرند، رفته ضمن خواندن فاتحه به آنان دلداری داده و اوجاق عزادار را روشن می‌کنند. شب چهارشنبه که از راه می‌رسید زنان مشغول پختن غذا بوده و مردان به ویژه جوانان به پشت بام رفته، هیزمی را که برای سوزاندن در این شب تهیه کرده اند را بر بالای بام آتش زده، با این باور که آتش بلارا دفع می‌کند از روی آن می‌پرند و می‌خوانند:

آغیرلیغیم، اوغورلوغوم گئت
قادا - بالا بیزی ترک ائت

از غذا های مقدس چهارشنبه، سمنو است که در شب چهارشنبه می‌پزند و بر این باورند که سمنو درمان همه دردهاست، در این شب از ثروتمندترین مالک گرفته تا مستمندترین رعیت همه می‌کوشند تا در سفره شان پلو، قورمه، تخم مرغ های رنگارنگ، انواع شیرینی های رنگی، خرما، سنجد و یا دیگر تنقلات چیده شود. مردم در شب چهارشنبه آخر، تا سحر نمی‌خوابند و می‌خوانند و می‌رقصند و شادمانی می‌کنند. پسران از بام خانه در دل خود

نیت کرده و دختران نیز به درب منازل همسایه رفته و فالگوش می‌گیرند اگر از درون خانه‌ای که فالگوش ایستاده حرف خوبی به گوش شان برسد، در آن صورت خواسته‌ها و آرزوهایشان برآورده شده، به سعادت و خوشبختی خویش امیدوار می‌شوند و اگر سخن بد و داد و فریاد و دعوا به سمع‌شان برسد از طالع خود مایوس شده، آمال و آرزوهایشان را بر باد رفته تلقی می‌کنند. به همین خاطر در این شب همه سعی می‌کنند در خانه شان حرف های خوب و شیرین بزنند. در این شب رسم دیگری نیز به نام «شال سالاماق» (شال آویزان کردن) است که این رسم بیشتر در روستاها توسط جوانان و نوجوانان انجام می‌گیرد. بدین صورت که جوانان شالی از خانه برداشته به پشت بامها می‌روند و شال را از باجا (روزنه پشت بام) منزل همسایگان به درون خانه

آویزان می‌کنند و صاحب خانه نیز هدایایی مانند جوراب و تخم مرغ به آن شال می‌بندند. مرحوم استاد شهریار در رابطه با این مراسم در مجموعه حیدر بابا این چنین یاد می‌گوید:

بایرام ایسی ؛ گنجه قوشو اوخوردو
آداحلی قییز به ی جورابین توخوردو
هرکس شالین بیر باجادیان سوخوردو
آی نه گوزل قایدادی شال سالاماق
بهی شالینا بایراملیغین باغلاماق
شال ایسته دیم منده ائوده آغلادیم
بیر شال آلیب تئر بئلیمه باغلادیم

« غلام » گیله قاچدیم شالی سالادیم
« فاطمه » خالا منه جوراب باغلادی
« خان ننه » می یادا سالیب آغلادی
مردم خصوصا جوانان و دختران دم بخت به کنار چشمه رفته، درآب روان دست و صورت خود را شسته ؛

سپس از روی جوی می‌پرند و این سرود را می‌خوانند:

آتیل، باتیل چرشنبه آینا کیمی بختیم آچیل چرشنبه ؛
دختران جوان و عروس ها نیت کرده، هفت ریگ کوچک از
درون چشمه برداشته به درون کوزه می‌اندازند، مردان نیز

هفت سین « پهن می‌کنند. سفره هفت سین همانطوریکه، از نامش

پیدا است هفت چیز را که، بیشترشان از نوع خوردنی می‌باشد بر روی سفره گسترده شده چیده می‌شود مانند سیب، سنجد، سمنو، سیر، سوغان (پیاز) سو (آب). سبزی و در کنار آنها آئینه و قرآن و یک تنگ پراز آبی که در داخل آن چند ماهی رنگارنگ می‌باشد گذاشته می‌شود و بر سفره هفت سین شمع روشن کرده بعضی حبوبات، سبزی، گندم و یا عدس را که در درون یک بشقاب یا پشت کوزه‌ی گلی رویانیده‌اند به علامت آمدن بهار می‌چینند. در واپسین لحظات تحویل سال، نزدیکان و همسایگان در یک خانه اجتماع نموده به تلاوت سوره یاسین مشغول می‌شوند و عقیده دارند که این سوره باید چهل مرتبه خوانده شود که بنام «چهل یاسین» مشهور است. هر بار که سوره‌ی یاسین را خواندند به جهت شمارش یک سنجد را به، آبی که در یک سطل نسبتاً بزرگ بر روی سفره گذاشته شده، می‌اندازند. هنگام تحویل سال دعای مخصوص سال نو را دسته جمعی می‌خوانند. با یکدیگر دست داده، روبوسی کرده، سال نو را به یکدیگر تبریک می‌گویند و پس از پایان این مراسم هرکس مقداری از آب چهل یاسین را در یک ظرف کوچک برداشته، به عنوان تبرک به خانه خود می‌برد تا همه اعضای خانواده از آن آب جرعه‌ای بنوشند زیرا بر این باورند که، این آب سلامتی به همراه دارد. سپس مردم دسته دسته به دید و بازدید می‌روند. نخست کوچکترها به دیدن بزرگترها رفته، سال نو را تبریک گفته و از آنان عیدی دریافت می‌کنند. بویژه کودکان و نوجوانان در مورد عیدانه بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرند، آنان به هر خانه‌ای که رفته باشند حتماً یک تخم مرغ رنگی و انواع تنقلات

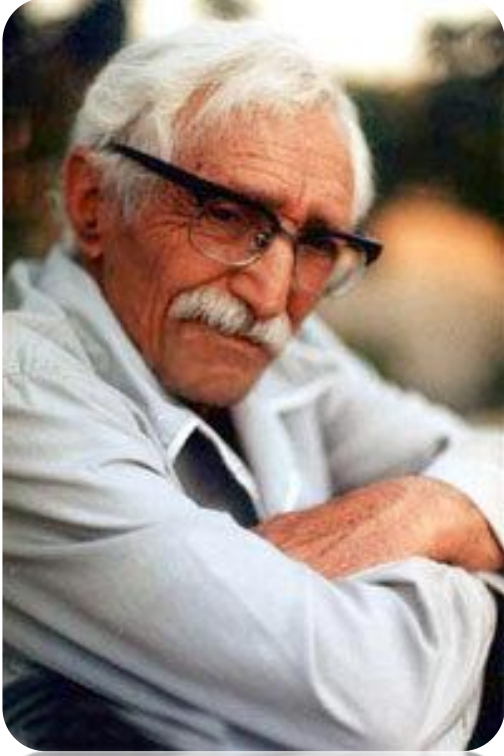
بعنوان عیدی از صاحب خانه می‌گیرند. آذربایجانیها در تمام ادوار تاریخ خود، در آغاز سال نو به یکدیگر تخم مرغ هدیه می‌دهند زیرا تخم مرغ نشان آغاز آفرینش و تکوین حیات موجودات است.

شاخه از بوته تمشک جدا کرده به خانه می‌آورند و آن را تا چهارشنبه آخر سال دیگر نگه می‌دارند. عصر چهارشنبه نیز مراسم «خونچا آپارماق» (خونچا بردن) اجرا می‌شود. در این مراسم "خونچای نامزدی"، که محتوای آن عبارت است از یک آئینه، یک کیسه حنا، جوراب و لباس عروس و داماد و شیرینی و... است از خانه عروس و داماد به یکدیگر برده می‌شود. و نیز پدر داماد قوچی را بارنگهای مختلف آرایش داده، با تشریفات خاصی به خانه عروس می‌فرستد و کسی را که خونچا و یا قوچ را به خانه عروس می‌برد، از کسان عروس انعامی به عنوان هدیه دریافت می‌کند.

مراسم روز عید: عید نوروز در باور آذربایجانیها یعنی روز جشن و سرور، روز صلح و صفا، روز زدودن کینه از قلوب انسان ها. آری روز عید یعنی روز شکوفه دادن محبت‌ها، احساسات، عاطفه‌ها و... .

عید نوروز یعنی برقراری عدالت در اوقات شبانه روزی و کوتاه سخن این که، عید نوروز یعنی آمدن بهار و بیدار شدن طبیعت از خواب زمستانی؛ و بهار به قول زنده یاد دکتر شریعتی نخستین فصل فروردین، نخستین ماه نوروز، نخستین روز آفرینش است، هر گز خدا جهان را و طبیعت را با پائیز یا زمستان یا تابستان آغاز نکرده است مسلماً اولین روز بهار، سبزه‌ها روئیدن آغاز کرده‌اند و رودها و سیلاب‌ها جریان پیدا کرده و شکوفه‌ها و جوانه‌ها سرزده و شکفتن را آغاز می‌کنند، یعنی نوروز. بی‌شک روح در این فصل زاده است و عشق در این روز سرزده است و نخستین بار آفتاب در نخستین روز طلوع کرده است و زمان با وی آغاز شده است. اسلام که همه رنگ‌های قومیت را زدوده و سنت‌ها را دگرگون کرده نوروز را جلای بیشتر داد، شیرازه بست و آنرا با پشتوانه‌ای استوار، از خطر زوال در دوران مسلمانی ایرانیان مصون داشت و... آذربایجانیها نیز همچون اقوام دیگر ایران مراسم ویژه خود را دارند. مثلاً در شب عید نوروز اوجاق همه باید روشن شود تا رشته پلو و سبزی پلو بپزند زیرا روشن بودن اوجاق در این شب شگون دارد و برکت به دنبال می‌آورد و در روز عید چند ساعت مانده به تحویل سال نو سفره نوروزی یا همان «سفره

تاسوفلہ ساہیر حاققیندا، لازیمی قدر دانیشیلمامیش و اونون آنا دیلینده یاراتدیغی زنگین اثرلری آراشدیریلمامیش، هله بیر چوخ اثرلری ده بوگونه قدر گونش اوزو گورمه میشدیر. حورمتلی ادبیاتشیناس، دوکتور جواد هیات ین بولدوگونه گوره، ۲۰ نجی یوز ایلده، گونئی آذربایجان ادبیاتی دورد دؤوره بؤلونور. بو بؤلوشده اوچونجو دؤوره پهلوی دؤورو ویا دوراقلاما و گنریلمه دؤورو آدلانییر. "۱۹۲۰ دن ۱۹۷۸ نجی ایله قدرداوام ائدن بودؤورده ایکی آذربایجانین هر جور موناسیبت و ایرتیباطی کسلیب، ایراندکی تورکجه مطبوعات و نشریات قدغن ائدیلمیش، دیل و ادبیاتیمیز دوراقلاما و گنریلمه دؤورونو کچیرمیشدیر." حبیب ساہیرین بئله بیر دؤنه-مدہ پارلاماسی واونون یارادیجیلیغینین نه درجه اؤنملی اولدوغو داها دا آرتیق آیدینلاشیر.

بؤیوک اوستاد حبیب ساہیر، هر طرفلی بیرشاعیر اولدوغونا گوره بیرمقالهده اونون یارادیجیلیغی حاققیندا دانیشیب، اثرلرینی آراشدیرماق یئترسیزلیگی اورتادادیر. آنجاق هر بیر ایرهلی سورولن مسئلهنین آکادئمیک سوییهده بیر تدقیق سوؤنئی کیمی آراشدیرماچیلارا تکلیف اولماسینین گرکلیگینه باخمایارق، ایمکان داخلینده شاعیرین اثرلری اوزره تنقید فیکیریله دئییل، بلکه ده تانیتدیرماق مقصدی ایله دانیشلا جاقدیر. بو دوغرولتودا شاعیرین حیاتی و اثرلرینه، اونلاری ائحتیوا

ائدهجک بیر نئچه باشلیق آلتیندا اؤتهری بیر گؤز گزدیردیک. ساہیرین یاشاییشی ۸۲ ایل تام شاعیرجاسینا یاشامیش، یازمیش و یاراتمیش، بؤیوک دؤیوشگن و وطن پرور شاعیر اؤز حیاتی بئله آچیقلاپیر:

"۱۲۸۲ نجی گونش ایلینده بابا یوردوم (میانانین ترک کندی)ینده آنادان دوغولدوم آلتی یاشیمدان اعتبارن موللا

مکتبخانالاریندا و سونرادا یئنی اوصول ایله آچیلان مدرسه لرده تحصیل ائتدیم. ۱۳۰۴ده دیپلم آلیب کوردوستاندا، کورد آغالارینین اوشاقلارینا موعلیملیک ائتدیم. ۱۳۰۶ ده روسیه طریقی ایله ایستانبول گئتدیم. ۱۳۰۹ دا ایستانبول یونیورسیتته سینه یازیلیب، ۱۳۱۲ دهجوغرافیا عئلملری ریشته سینده لیسانس دیپلومو آلاما ناویل اولوب بیرایل سونرا وطنه قایتدیم. ۱۳۱۳ دن ۱۳۲۵ ایللری زنجان، قزوین و تبریزین نیظام وفیردوسی دبیرستانلاریندا تدریس ائتدیم. ۱۳۲۵ نجی ایلین قیشیندا مدرسه دن قوولدوم. گوناھیم بوایمیش کی آنا دیلینده شعر و حئکایه لر یازمیشدیم. بیر موددتدن سونرا اردبیل سورگون ائدیلب، اوچ ایل صفویه

صوبح آچيلماقدادی صوبجون يئلی داغلاردان اسير
(سحر ايشيقلانير ص ۴۶)

ساهيميرين شعرلرينده ساده ليک

ساهيميرين شعرلرينی اوخودوقجا اينسان بير اؤزل ساده ليک و
صميميتله قارشيلانير. او بيرنچه ساده سؤزله چوخ بؤيوک

تائير ياراتماسيني باجاران بير شاعيردير؛

آخشام اوستو آی اوفوقدن آسلانير

غوربت ائله کؤنول چورور پاسلانير

قوی حق قوشو منشه ليکده آغلاسين

سن آغلاما كيپيریکلرين ايسلانير.

باشقا يئرده:

جواهير اولدومسا کيمسه آلمادی

اريديم اريديم ايزيم قالمادی

آرخاداشلار منی يادا سالمادی

بوراخ گئديم گؤزل آخشام چاغیدی

تؤوصيف

ساهيميرين شعرينده تؤوصيف صنعتی اونون ياراديجيلیغينين

ان گوجلو يۇنلريندن ساييلير. او اؤز ائلينين قادينلارینی

شعرين پريسی کيمي وصف اتدیکده قات قات تومان گييهن

قیز گلينلر اينسانين گؤزو اؤنوده جانلانير؛

دام اوستونه چيخيب باخين قونشولار

آ جاوانلار تاماشايا بير گلين

شاپا گوللو روس چيتيندن تیکيلميش

تومان تومان اوسته گييهن قيز گلين

عشوه ايله گئديربولاق باشينا

تازا گيرميش اون دورد- اون بئش ياشينا

(سحرايشيقلانير ص ۷۹)

او، همن قيز گلينلرين آجی ياشايشلارینی دا گؤز اؤنونه آليب

اونلارين ساراليب سولمالارينبئله قلمه آليير؛

اوچوب رنگين قيزيم سسين كاللاشيب

كؤلگه لنيب گؤزل آلا گؤزلرين

چيخ گوشه قارنليقدير كارخانا

مدرسه سينده تدریس ائندن سونرا قزوینه قايتاريليب و تام
۱۳ ایل قزوینده ياشايانندان سونرا تهرانا كؤچوب، و بير ایل سونرا
موتقاعيد اولدوم. □□□

پاييزدا آنادان اولان شاعير، ۱۳۶۴ نجو گوش ايلينين
آذراييدان ۲۳ گون گئندنه تهراندا ابدی اولراق حياتا گؤز
يومدو.

ساهيميرين ايلهام قايناقلاری

شاعير اوزون بير موددت، قوينوندا ياشاديغي طبيعتدن

سرخوش اولموش قوشلاری ايله اوچور، سولاری

ایله آخیر، تارلالاری ایله داغلانير و عشقین سؤنمز رنگی ایله

شعرين ايپک پرده لرين بويابير:

من مست ايکن تارلالاردان دويارديم

بؤجکلرين عاشيقانه نغمه سين

ائشيدرديم هم ده ياشيل دره دن

مئشه لردن آخيب گئدن سو سسين

همن شعرده؛

من مست ايکن او ديلبرين سسينده

شعرين مرموز درين سسين دويارديم

او ياتارکن عشقین سؤنمز رنگی له

شعرين ايپک پرده لرين بويارديم

(ليريکشعرلر، "سوسسی")

شاعيرين ايجتماعيتينده سورولن عدالتسيزليک خاطريره لری

ایسه اونا ايلهام قايناغی اولور و ائله جه ده اؤز آجی ياشايشی

يئری گلميشکن اثرلرينده نغمه لنير:

اوشاقلیقدا قارا يئره سوروندوم

جاوانليقددا درد غمه بوروندوم

اوفوقلرده سينيق آی تک گؤروندوم

کور دوستاندا کاک ميرزاليق ائيله ديم

ايستانبولدا بختيارليق ديله ديم.

(کؤوشن ص ۸۸)

۲۰-۲۵ ایللری نین اينقيلاب آتموسفئری، اوزون موددت

سورولن سيخينتیلی و بوغاناقلی حاکيميته شعرلرينی

فارسجا يازان ساهيمير کيمي شاعيرلره اؤز آنا ديللرينده يازيب

ياراتماغا ايمكان وئرميشدير. □□□

او گونلرده ساهيمير شؤوقدن قاناد چاليب های سالير:

آی قادينلار، آنالار، بيرجه آچين پنجره نی

او طبيعتين ده گۆزه لليكلىرىندىن غافيل قالمايىب گۆزلىرى ايله گۆردو گونو بئله قلمه آخيدير؛

چينارلار كۆلگه ساليب يوللار كئچيدلر ده

سۇيولر چارداق قوروب يام ياشيل ايپكلردىن

سونبولدىن گوله قوناق پروانه نه ايسترميش

يونجالار ايچره آچان سوسنى چيچكلردىن

ويا خود:

ايشيقلار يول آچميشدير آغاجلار سايه سينده

ايپك تك دالغانلار گونوشده ياشيل چيمن

چاغيرير اوزاقلاردان ياشيل گۆز دامان بيزى

گل توتوب موراد آلاق دامانين اته گيندىن

(ليريك شعرلر ص ۳۸ و ۳۹)

شاعيرين كئچميش گونلر، كئچن خاطيره لر، و خاطيره كيمى شعرلر ينه گۆز آتارساق اونون و خالقينين حياتيندا اوز وئرن آجى حاديه لر ين اينجه و بديعى تصويرلرله جانلانماسينا شاهيد اولاريق.

حسرت

عۇمرونون چوخونو سورگونده و غوربتده ياشايان شاعير اوره-

گينده كى حسرت كۆزلىرىنى بئله سيزلايير؛

هانى بيزلر ده اولان صاف گنجه لر

آينايا بنزر اوفوق قيرمىزى گون هاله لرى؟

بو يئرين كۆوشنى يوخ، داشلى و قوملو چۆلو وار

داشلى چۆللر ده گزر چوخ جاناوار

گنجه دير... ياي گنجه سى

(كۆوشن ص ۱۶۸)

و يا سورگون شعرينده؛

قووولدوم آه وطنيمدن ائليمدىن

ايللر بويو نلر گوردوم... نلرمن؟

داشداش دگدى باشيم غوربتده

طوفان قويدو پنجه لشديم يئل ايله

ياغيش ياغدى آخيب گئتدويم سئل ايله

يئنه اؤز قارا گونلريندىن بئله گيلئيله نير؛

حرام اولدو منه بابا اوجاغى

ساهيرين شعرينده دۇيوشچولوك

رحمتليك محمد على فرزانه دئميشكن "ساهيرين ادبى

حياتيندا، گۆزه چارپان جهت لردن بيزى، اولاييلىسين

هاميسيندان داها اؤنه مليسى، اونون بو داشلى چانقاللى يولدا

يورولوب يارى يولدا قالماماسيدير".^{□□} بۇيوك شاعر عۇمرو بويو

بىرخالق شاعيرى كيمى خالق ايله آغلايىب، خالق ايله

گولوب، اولار ين دردلىرىنى ترنوم ائدير، وظولومكارلارى ايفشا

انديب خالقينى آيىق سالماغا چاليشير. اوھنچ بىر آن يورولوب

سوسمادان هميشه ظولمه قارشى بوتون شاهلار، خانلار، قان

سورانلار و بونلار ايله دولايى اولاراق ساتقين ويالتاق شاعيرلرله

سينه گريب دۇيوشور. يئرى گلميشكن خالقينين

ساواديلىغىنى تنقيد ائدير و خورافاتين شيطانى هئيبىتىنى

خلام آدلى بىر حكايه ده نومايشه قويور.[□] "اودرين دوشونجه

لى و حسساس بىر شاعير اولدوغو كيمى بىر معلوم اولاراق،

وارليغا، حقيقت گۆزو ايله باخميش، اوخوجولارينا آيدىن

حيات و موباريزه يوللار ينى نيشان وئرميش"^{□□} ياشايشدا

اولان گئچكلرى آيدىن جاسينا خالقينا خاطرلادىب اولارنى

اوخويوب بيلمگه دعوت ائدير؛

مثلانكولو زينجىرى قير

پرده آردى يوخدور بىرسير

آچ كىتابى هر شئىي بيل

آينالاردان توزلاريسيل

(سحرايشيقلانير ص ۱۱)

قيصصه شاهانه^{□□□} شعرينده يوردونا حۇكوم سوروب اوز

مىللتينه قارشى اولان فئوداللار ين شيطانلىغىنى و خالقينين

يازىقلىغىنى خاطرلادير، يالتاقلار ين ممدوحى اولان چوروك

خانى دا بو مىصراعلارلا بئله تنقيد آتشيته توتور؛

يالتاقلاندىن دوشمانا

آي ناكيشى آي چاخان

اولدون بيزيم ديبارا

بىر نچه گون حۇكمران

خارابا كند شهرين

اوزون گۆزون بزه دین
لاکین خالقین باشینا
ندنسه کول اله دین؟

(همنیئر ص ۳۳)

باشقا بیر یئرده دلیلی باغلی ائلینین یازیقلیغیندان بئله فیغانا
گلیر؛

هامی آزاده ائلین شاعیری وار
من اسیر ائللرین آه شاعری یم.

(همن یئر ص ۱۱۵)

شاعیرسارایچیلارین یاشایشینی خالقین گرگین شرایطی ایله
قارشیلادیریر؛

قبیله سی یاس ایچینده، سارایدا شنلیک واردیر
اوقوسوز بو چؤللرده، ائلره عرصه داردیر

گنجه دیر یوردلار ایچره، چۆرک یوخ، چیراغ یوخدور
سارایدا لامپا یانیر، سوفره ده یئیمک چوخدور

(کۆوشن ص ۱۶)

بیر آیری یئرده عدالتسیزلیگه قارشى بئله سؤیله ییر؛

دؤولتلی اوشاغی ییه رکن قیشدا

پورتاغال لا آلمانا، بانان

کندین اوشاقلاری مئیوه دادمازلار

اونلارین مئیوه سی بات بات دیر اینان

(سحرایشیقلا نیر ص ۶۴)

بیربئله ظلومدن جانا گلن شاعیر؛

"قورسانلاری یورددان چیخاریب

قووالا، قووالا، سویاتوک"

(همنیئر ص ۲۱)

دئییر.

ساهییر، اؤزونو یادا ساتان دربارشاعیرلرینی محکمه یه

چکدیکده، اوتور ائوده عونوانلی شعرینده "گۆز یاشیمدان آراز

دولدو" دئیهن شاعیره خطابن غضبله نیر؛

هانسی آراز؟

او آراز کی غرق اولوبدور قیزیل قاندا؟

او آراز کی قان آغلامیش

فیریدونلار آسیلاندا؟...

گئت آشنالیق قاتما آرتیق

یاد سنیندیر سنده یادین

یاسلی پاییز اوز وئررکن
جلادلاری آلقیشلادین
بیراخ آشسین داشسین آراز
سن گئت شاهها مدیحه یاز
اتل دوشمانی، دیل دوشمانی
گل آلداتما اتل اوبانی!

(همنیئر ص ۶۲)

باشقا یئرده؛

ندن دیلین دانیب شاعیر

یالتاقلانیب ثنا ائتدی؟

خنجر وئریب جلالا دلارا

قان ایچه نی دوعا ائتدی؟

(کۆوشن ص ۷۱)

اؤزونو تک گۆرموش اینجه دویغولو شاعیر، دیلینی و

مدنییتینی قوروماق اوچون دوستلارینا بئله بالواریر؛

گلین دوستلار بیز یاخیندان تانیشاق

دوغما شعرین رواجیندا چالیشاق

ائلمیزین آتشی له آلیشاق

(کۆوشن ص ۸۹)

ساهییرین شعرینده آلقیش

ساهییر، خایینلری قارقایاراق ائلینین اوغروندا چالیشانلاری

"آلقیش، آلقیش او اینسانا

اولدوزلارا قانادلانا

خالقی اوددا گۆررکن او

پروانه تک اوددا یانا"

دییه اورکدن آلقیشلاییر. و حق اوغروندا جانان کئچنلری

گۆیلرده گورور؛

آلقیش گۆیده اوچانلارا

حق قاپیسین آچانلارا

(سحرایشیقلا نیر ص ۲۸)

ساهییرین شعرینده اتل قایغیسی، و وطن عشقی

اولان اينانجينى تام صميميتيله اوخوجولارينا دا آشيلاماق
 ايسته مېش. ائله كيقارين اريبه جگينه جاندان اينانيركن دئيبير؛
 ياغان قار چاي اولوب و داشار
 چشمه لرشيريلدار باغلاردا
 قيز گلينلر چيخار يايلاغا
 قورولار چاديرلار داغلاردا

(كؤوشن ص ۲۶)

باشقا بير يئرده حقيقي گونشين چيخاجاغيني بئله آوازلايير؛
 بيرگون گلر امينم من
 ائللر گؤرر بير حقيقي يئنى گونو
 گونش دوغار ايشيق ساچار
 آخار چايلار، جوشارسئلر

(سحرايشيقلانير ص ۲۲)

يئنه گله جك عشقى له؛
 بيزيم يوردون امينم
 پارلا ياچاق دؤوراني

(همنيئر ص ۳۶)

و يا خود؛
 بونلا بئله امينم كي
 نور ظولمتي بوغاجا قدير
 داش نه قدر برک اولسادا
 ايستي سويوق اوغاجا قدير.

(همن يئر ص ۵۰)

ساهيمر مال، مقام و لذت آرزيسيندا دئييل، او بير قورتولوش
 شاعيري كيمي يالنيز خالقيني دوشونور، و آرزيلاريني بئله
 ديله گتيرير؛

ديلم اي گؤزل يوردوم
 مورادينا خالقين يئتسين
 توز قونوبدور ساچلارينا
 سيلكين، سيلكين توزون گئتسين
 چايلارين وار دريا دريا
 ندن سوسوز قالسين ائللر؟
 سن نسيمين قايناغى كن
 ندن اسسين قارا يئلر؟

(همنيئر ص ۲۹)

وطن پرورليك، خلق سئوه رليك و ائل فايغيسينا قالماق
 ساهيرين بوتون شعرلرينده گؤزه چارپان قاورام لارداندير.
 كئچن خاطيره لرده خالقينا خطابن بئله اوخويورق؛
 من سيزلره درين سئوگي بسله ين
 امگيزه حئيران اولان شاعيرم
 دونيا منه قارا زيندان اولسادا
 يئنه سيزي دونيا قدر ايراسترم

(كؤوشن ص ۱۳۱)

او، تبريزي آنا يوردونون سيمبولو كيمي تانييب گؤيدن گئدن
 قوشلار واسيطه سيله غوربتدن اونا سلام يوللايير؛
 شفق لرده اوچان آخشام قوشلاري
 مندن سلام دئيين گؤزل تبريزه
 قاطارايله گئدن وطنه ساري
 آرخا داشلار بيرباش وورون دا بيزه

(ليريكشعرلر ص ۷۹)

اوتاي بوتاي دئمهدن اوره گيني بوتون ميللتينه آچميش خالق
 شاعيري آرازين قوزئييني ده وطنينين بير پارچاسي كيمي
 گؤرور و اونلاريدا اونوتمور؛
 سولار آييرسا دا مني سيزلردن
 مين خاطيره يئنه سيزلره باغلار

(همنيئر ص ۷۹)

اومود بسلمه و گله جك عشقى

حبيب ساهيرين ان اوريزينال اؤزلليگي اونون خوش گؤرولوو
 اوپتيميسست اولمايسدير. ساهير، ان گرگين شراييطده ده
 اومودونو كسيب اؤزونو مونزوي ائتمه مېش؛ بلكه ده ايتي
 قلمين دوشمنلرين گؤزونو سوخوب، هميشه ايشيقلارين،
 قارائليقلارا غلبه چالاچاغينا اينانميش. بونا گوره ده بو بؤيوك
 شاعيره "ياشيل شاعير" عونواني وئرمك چوخ دا يئرليدير. نيبه
 كي اونون گوللنميش طبعي كوله كلي پاييزلاردا، و شاختالي
 بورانلي قيشلاردا دا قورومامېش، و هميشه چيچكله نيب و
 چيچكله نمگه چالشمېش؛ او خالقينين آيدين گلجه گينه

شۆھرته گۆز يوموب ياشاييشيني ائلينه وقف ائدن شاعير اۆز حياتي و گله جگيني ده بير فداكارلىق ايغاده سى ايله خالقينا ايتحاف ائدير؛

ايستتم نقش و نيگاريم قالا

شعيريم اوخونا

اونودورسا منى ائل، چكمسه تاريخ آديمي

ايسترم آي تكي يورد اوسته

گئجه شؤوق سلام

(همنيئر ص ۲۴)

دؤيوشگن شاعير اۆز خالقي ايله سيخ علاقه قورماق اوچون رئاليزم سبكيه داها دا آرتيق راق يۇنهلميش، و يئري گلميشكن بيرچوخ روايي شعرلرله ائلى نين آجي گرچكلريني بويالى پرده لرده تاماشايا قويوموشدور. بوسيرادان؛ اولوب كئچنلر، باغداگول، باياتيلار، بيرعرب سارايي، پوئما، قيريزانيتم گوللري شعرلريندن آد چكك اولار.

ساهيره گئئل بيرباخيش

دوقتور حميد نوطقي، ساهيري "سعدالي رامى پاشا" ايله باشلانان بيرسيلسيه نين سون زينجيري بيلير، و آرادان كئچن يوز ايل ظرفينده شعرديلينين نه قدر ساده لشميش اولدوغونو گؤسترمك اوچون هرايكي شاعيرين قلميندن بيرر دؤردلوک اؤرنك وئير

هيچ مدينه يوخمودور نهپايه؟

يلداي ازله سرسرى سن

آرام و روجوعدان برى سن

بيردم اولامازمى عؤمر نا ساز

عوممان دهريده لنگر انداز؟

ساهيردن:

بو سونسوز گئجه ده يئنى ساحيللره

نه زامانا قدر سوروكلنه جگير

بيرگون بئله دمير آتمادان

عصيرلرين عومانيندا!؟

زامان كئچديكجه ياشاييشين چتيليكلى ايله آرتيق اوزبه اوز اولدوقدا، داها بنزر سؤزلرى آختاريب، ليريك شعرلر دوزلتمهين شاعير، كيلاسيسمين ال-آياغا دولانان ايلريني قيرير. بو دؤنه شعري شعراوچون دئييل، بلكه شعري اؤز ايده آل هدفلرينه چاتماق اوچون بيروسيله تانيير. يالنيز ياشاديقلاريندان يازير، و آنجاق ضرورتيني دويدوغو هدفلى اوچون يازير.

اونون بوگونه قدر باسيلميش شعرلرينه باخاندا، آداما بئله گليركى شاعير "ليريك شعرلر" نين درين رومانتيك قويوسوندن قالخيب "كؤوشن" ي سئير ائديب؛ رئاليزمين يوكسك زبروه سينده "سحرين ايشيقلانماسيني" تاماشا ائدير. او، ليريك شعرلرينده كي "قار" اوچون چكديكي خيال

ساهير پوئزياسى حاققندا چوخ اؤنملى بير مسئله ني اؤزليكله وورغولاماق گره كير؛ بو بؤيوك شاعيرين شعرلريني اوخوركن، اينسان بعضن سسلرين حثيرتلى و موكممل بيچيمده دوزولوشوندن دوغان آخيجيليقدا دالير و ايتير؛ حتتا او درين معنالاردان غافيل اودوغو حاللارى بئله اولور اينسانين. بو دا "اولسا اولسا ساهيرين شعرلرينده اولابيلر بئله شئيلر" دئمك اوچون جسارت وئير اينسانا.

ساهير فرانسيزو روس ديبلريني بيلديگيندن دولايي، بو ديبلرده ياراديلميش اثرلى اوخودوغو اوچون بير سبك كوللكسيونو كي مي قارشيميزدا دورماقدادير. او بوتون سبكلرده يازيب ياراتميشدير؛ آنجاق رومانتيسم، و رئاليسم بويالارى داهادا چوخ بو بؤيوك شاعيرين اثرلرينده گؤزه چارپير. ميثال اوچون آشاغيداكى ايكي شعرده رومانتيزمين خيال پرده لرى نين دالغانماسى گؤزلجه سينه گؤزلر يوخشاماقدادير؛

آي دوغار كن كولگه لنميش سولاردا

آيين گوموش ايشيقلارى تيرتردى

داغ چيچه گي درن نازلى قيز منه

شراب ايله دولو بير جام وئردى

(ليريكشعرلر ص ۱۳)

خيال رنگين بير پرده دير مرموز گؤزل بير جهانين

اسرار آميز گؤزليگي او پرده ده چيچك آچار

بير اوفوقده فيروزه رنگ بنزميشدير شفققرله

ماوى درين آسمانديراوندان دوغار ماھتابلار

(همنيئر ص ۶)

تومارلایان تصویرلری، سحرایشیقلا نیردا تکرارائتمک
 فیکرینده دئییلدیر. اوردا بئله دئمیش دیر؛
 گوموش کؤلگه سالیب گئجه ماهتاب
 لاجوردی آسیماندان یئرلره
 قارین ایپک پرده سینده گیزلنمیش
 چاییر، چیمن، دوزنلیکلر، داغ، دره

(همینئر ص ۳۷)

ساهییر بو دفعه "شاعیر شهریارا" عونوانلی شعرینده چوخ
 اوزگون بیر حالدا مچید اوشاقلارینین قاردا آياقلارینین ایسلا
 نماسیندان سؤز آچیر؛ زامانین و ایجتیماعتین دئییشن
 شرطلری کئچدی که اولقونلاشان و دولقونلاشان شاعیرین ده
 گؤزلوگونو دئییشیر. عینی موتیفه باخیش آچیسى ائله سینه
 فرقله نیر کی؛ طبیعتین خیال تومارلایان گؤزل قاری آرتیق
 اونون دويعولارینی اويدورمور، بلکه ده بو دفعه، کولک همن
 قاری مچید اوشاقلاری نین گؤزلرینه چیرپیر و اونلاری بوغور؛
 کوله ک قاری چیرپیر اوزه
 گؤزومدن یاش آخ آخ
 آغیر قاری یارا یارا
 یوللا نیرام مچیده من
 ایستی سویوق اولموش الیم
 آياقلاریم... آغلا بیرام
 قان شورولدور الیریمدن
 ...
 کولک مچید اوشاقلارین
 جاناور تک بیربیر اودور

(سحرایشیقلا نیر ص ۷۶)

اونا گؤره آرتیق "قار زنگینه ایپک سه، یوخسوللارا کفندیر."

ساهییرین ترجمه لری

اوستاد حبیب ساهییر دونیا ادبیاتینین ان زنگین نومونه لریندن
 بیر چوخونو آذربایجان تورکجه سینه چئویرمیشدیر. او جومله

دن: ماکسیم قورکونون "آنا"، شارل بودلرین "دوشمن" و
 لامارتین "گؤل" شعرلرینی سایماق اولار.
 فارس شعرلریندن ایسه سعدی، حافیظ و خییامدان بیرنچه
 شعر تورکجه میزده نظمه چکمیش. اونلاردان بیرنچه اؤرنک
 وئرلییر.

سعدی نین گولوستانینین دؤردونجو بندینین اونونجو حثکایه
 سینین باشلانقیجی بئله دیر:

"یکی از شعرا پیش امیردزدان رفت و ثنایی براو بگفت،
 امیر فرمود جامه از او برکنند و از ده بدر کنند..."

ساهییر:

بیر قیش گونو گئندی یازیق بیر شاعیر
 اوغرو لارین امیرینین یا نینا
 شعرا و خوب مدح و ثنا ائیله دی
 دبلنجی تک یالتا قلاندی او خانا
 خان بووردو چیخاردیلار پالتارین
 لوت بیرهنه قصبه دن قوودولار
 حافیظ:

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را
 بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را
 ساهییر:

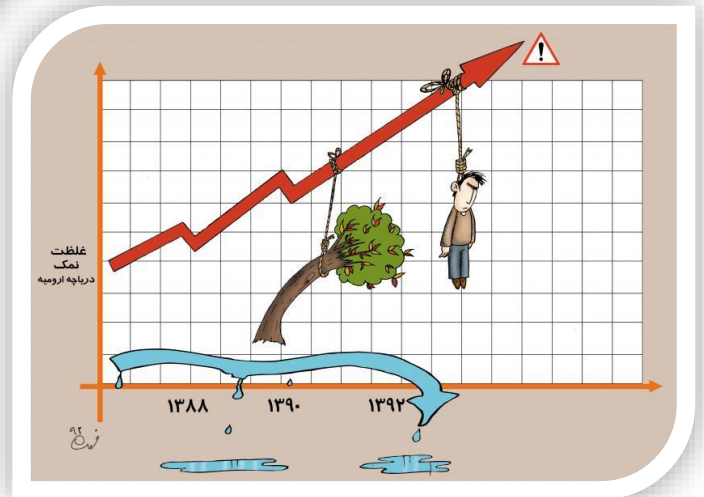
کؤنلومو اوخساسا شیرازلی اولان تورک گؤزه لی
 اوسپاه خالینا وئررم ده سمرقندی اینان
 خییام:

هرسبزه که برکنار جویی رسته است
 گویی زلب فرشته خوبی رسته است
 پا برسبزه تا به خواری ننهی

کان سبزه زخاک لا له رویی رسته است
 ساهییر:

گؤم گؤی اوتا باخ باهار چاغیندا گؤوریب
 گول اوزلو نیگارین دوداغیندان گؤوریب
 حؤرمتله یئری چیمنلراوسته زیرا
 بیر لاله یاناقلی توپراغیندان گؤوریب.

يازار: ق. جبرئيل زاده «آدا»

دوزنله ين: م. اصغر زاده

بوگونكو آراشديرمالمار آپ- آيدين گؤستير كي، اوزانلار ان اسكى چاغلاردان بيرى تورك اولوسو آراسيندا، او بؤلومدن سومر، ايلام، كاسسى، هورى، قوتى، هيتى، مانا و... لارين آراسيندا اولموشدور. عادل ارشادى فر بو قونو ايله ايلگى لى، «آذربايجان نخستين خاستگاه سومريان و موسيقى اوزانى» باشليق لى مقاله سينده يازيبدير:

- بر اساس مدارك موجود سومريان نخستين قومی بوده اند كه موسيقى اوزانى درميان آنها رايج بوده و گواه آن كشف پيكره ي اوزانى است كه در كاوش هاى باستان شناسى بين النهرين به دست آمده است.^{۲۱}

اوزان سوزونون توركجه اولدوغو آيديندير. اوزان سؤزو ايكي بؤلومدن يارانميشدير: «اوز + آن!» سؤزون كؤك بؤلومو بو گونده آذربايجانين بير چوخ يئرلر ده، او بؤلومدن قاراداغ دا ايشلنمكدهدير. «اوز» سؤزونون آنلامى؛ اوستا، ماهر، يئتيك، هنر بيههسى و... دئمكدير. «آن» ايسه اسكى توركجه ده چوغول «جمع» گؤسترگهسى يا خود اكي كيمي ايشلنميشدير. بو و ديگر چوغول اكلر^{۲۲} هر نقدر اورتادان قالخسالاردا ديلمىزىن بير پارا سؤزلرين ده

اوزان يازينى چوخ درين كنجميشه بيههدير. ان اسكى چاغلاردا اوزانلار «شامان، شمن» ده دئميشلر. شامانلار ايلكين سؤى سؤيله ين كيشى لر اولموش، آيريجا دين خاديمي كيمي ده چالشميشلار. دكتور ج. هيئت «اسكى تورك شعرينده وزن، شكل و قافيه» آدلى يازيسيندا يازيبدير:

- تورك لرده شعر قوشماق عادتى چوخ اسكىدير. تورك لر شعره قوشوق يا قوشقو دئيردیلر. ايلك شاعرلر «شامان» و يا دين آداملارى اولموش و اللرينده سازلارى ايله، رقص اندهرك شعر سؤيلرديلر. بو سازا

«قوپوز»^{۲۰} و اونو چالاراق شعر اوخويانلارا: اوزان، باقىسى، شامان و... دئيردیلر^{۲۱}...

^{۲۱} - وارليق درگيسى/ ص. ۴۹ / مهر و آبان / ۱۳۶۲ / بنشينجى ايل

سايى ۷ و ۸

^{۲۲} - وارليق / پاييز- قيش . سايى ۱۶۳-۱۶۲ / ص. ۲۷

^{۲۳} - اورنك اوچون « Iz, iz, uz, üz » اكينى گؤسترمك اولار. بوگونكو توركجه ميزده آز- چوخ ايزلرى قالسا دا، بو اكلرين هاميسى اؤز يئرلر « Lar, lər » گؤسترگه سینه وئرميشدير. قوپوز؛ قوپ+ اوز. اوغوز؛ اوک+ اوز= «اوخ»

^{۲۰} - قوپوز سؤزو ايكي بؤلومدن اولوشوبدور: «قوپ+ اوز Qop+uz» قوپماق Qop+maq قايناغيندان يارانان قوپوز سؤزونون ايکينجى بؤلومو «uz» اسكى توركجه ده جمع گؤسترگهسى كيمي ايشلنميشدير. اول بيلسين كي، بو آد قوپوزا، قوپوزدان چيخان ديشيك سسلرله يا خود هاوالارلا باغلى وئريلميشدير. ورغولاماق گر كيركى بوگون قوپوز آدى نين يئرینه آذربايجان دا «ساز» آدى ايشلنمكدهدير.

هلهده ياشاماقدا دیرلار. باخ! «آران، آران»
«ارن»، «اوغلان» و...

عادل ارشادی فر بو قونو ایله ایگی لی اؤز
مقاله سینده چوخ اؤنملی بیلگی لر وئردیکدن
سونرا آرتیریب دیر:

لفظ اوزان و یا اوران چنانکه در بالا گفته شد
اسم جمع است و یکی از نشانه های جمع ترکی
باستان یعنی «آن» را در خود حفظ کرده
است؛ همانند واژه «ارن, Əran» به معنی
مردان و رجال که در دیوان لغاتالترک به عنوان
جمعی نادر ثبت شده است^{۲۴} و...

گونوموزه قدر اوزانلار بیر چوخ آدلا تانینمیش،
گونوموزده ده، بیر نئچه آد ایله تانینماقدادیرلار.
بو گونه قدر اوزانلار وئریلن آدلاری آشاغیداکی
کیمی سیرالماق اولار:

- شامان «شمن» «Şaman»

- قام «Qam»

- اویون «Oyun»

- باکسی «باقسی» «Baksı»

- باخشی «Baxşı»

- وارساق «Varsaq»

- دده «Dədə»

- ایشیق «Işıq»

- امره «ایمره» «Əmrə»

- اوزان «Ozan»

- آشیق «عاشق» «Aşıq»

- یانشاق^{۲۵} «Yanşaq»

آذربایجان دا بوگون آشیق سؤزونون یانی سیرا
اوزان، یانشاق و دده سؤزوده ایشلنمکده دیر.
آشیق و اوزان سؤزلری یاردیجی گوجه ییبه
اولانلار، یانشاق سؤزو باشقا اوزانلارین سؤزونو
اوخویانلار، دده سؤزو ایسه ان بیلگین اولانلار
ایشلنمکده دیر.

اوزان یازینی: اوزان یازینی نین ایکی آیری دالی
واردیر. آنجاق بو ایکی آیری دال هردن ایچ-
ایچه، هردن ایسه اؤزگور یاخود سربست بیر
بیچیمده گۆزه چارپماقدادیر^{۲۶}:

۱- بویلا «داستانلار»

۲- سؤیلر «شعرلر»

اوزان بویلاری چوخ گنیش بیر آلانی بوروسه
ده، گونوموزه چاتان بویلاری ایکی یئره آیرماق
اولار:

۱- ائپیک بویلا «حماسی»

۲- لیریک بویلا «سئوگی سل، عاشیقانه،
غنائی»

ائپیک بویلا رین ایچه ریسین ده، دده قورقوت
بویلا رین بیر چوخونو، کوراوغلو سفرلری نی
و...، لیریک بویلا رین ایچه ریسینده ایسه آسلی-
کرم، شاه صنم و قریب، عابباس- گولگز و...
بویلا رین نین آدینی چکمک اولار. وورغولماق
گرکی ر کی، تورک دونیاسیندا وار اولان ان اسکی
بویلا ریندا یارانماسیندا اوزانلارین اؤز دامغاسی

^{۲۶} - بو یازیدا یالینز بویلا رلا ایلگی لی بیلگی وئریلیبدیر.

^{۲۴} - همن قایناق / ص. ۴۱

^{۲۵} - تورک سؤیو، اوزان سؤیو / ص. ۱۵۹ ق. جبرئیل زاده

ایللیکده دئمک اولارکی بو ایکی کیشی اوزان یازینین دا...
یاراتماغی باجارمیش، بیر سونراکی اوزان لارا اؤرنک اولموشدور.

شماره ۹ - اسفند ۹۳
نشریه مستقل دانشجوی

- آسلی - کرم

- کوراوغلو

- شاه صنم و قریب

- قوربانی و پری

- دیل افروز و منصوم

- شاه اسماعیل و گول عذار

- عابباس - گولگر

- گرگرلی محمد و مهپاره خانیم

- غلام حیدر

- آغ آشیق و سوسنبر

- یاخشی و آشیق « ساری آشیق »

- خسته قاسیم

- قاچاق نبی

- قاچاق کرم

- سارا ایله خان چوبان و...

عموم تورک دونیاسیندا وار اولان ان اسکی بویلا ایله، ایسلام دئوریندن سونرا تکمیلهشن، گلیشن و یارانان بویلا رین ان اؤنملی چئشیدلی لییی، بو بویلا رین ایسلام آنلا ییشی ایله باغلا شماسی دیر. هر نقدر بویلا ردا تورک اینسانین این دونیا گؤروشو و... اؤزونو قورو بوب ساخلا سا دا، دئمک اولار کی، ایسلام آنلا ییشی همین بویلا ردا داها قبا ریق گؤزه چارپما قدادیر^{۲۸}. آنجاق یئنی آنلا ییش و دونیا

واردیر. ایسلام دئوریندن اؤنجه یه عایید اولان و عموم تورک دونیاسیندا یایغین اولان ان اسکی بویلا ر بونلاردیرلار:

- یارادیلیش

- آلپارتونقا « افراسیاب »

- شو

- هون

- گؤگ تورک

- اوغوزخان^{۲۷}

ان اسکی بویلا ر یالنیز دوز یازیدان « نثر » دن اولوشور، آنجاق دده قورقوت بویلا ریندان باشلا پاراق، اؤزلیکله ده ۱۶، ۱۵ - جی یوز ایللیکدن سونرا گلیشن، تکمیلله شن و یارانان بویلا ر، سؤی و دوز یازیدان « نظم و نثر » دن اولوشموشلار. دده قورقوت بویلا ریندا اوستونلوک دوز یازیدادیرسا، سونرادان یارانان بویلا ر دا، دئمک اولارکی بویلا رین آنلا بتینیی سؤی و دوز یازی اولوشدورما قدادیر. اؤرنک اوچون کؤراوغلو سفر لرینده و آسلی - کرم بویوندا قوشما، گرایلی و... کیمی سؤی تورلری داها گنیش ایشلمیشدیر. کسین لیکله، بویلا رین بو دوروما گلیب چیخماسین دا، اوزان هاوالاری نین گنیشله مه سی، اوزان لاری نین یئنی یاراتدیقلاری سؤی فورما و قالیلاری ائتگی لی اولموشدور. آشاغیدا آدی چکیلن بویلا رین هامیسی سؤی و دوز یازیدان اولوشان بویلا ردیرلار:

^{۲۷} - تورک سؤیو، اوزان سؤیو / ص ۷.

^{۲۸} - بویلا رین بو دوروما دوشمه سینده ختایی نین و قوربانی نین چوخ گنیش قاتقیسی، امه بی و پایی اولموشدور. ۱۶ - جی یوز

گۆرۈشۈ تام اولراق اسكى آنلايشى و دونيا گۆرۈشۈنو اورتادان قالدیرا بيلمەميشدير! اؤرنك اوچون كوراوغلو سفرلرين ده، آدى چكىلن قارامانين قيلينجى ایلدیرم «شیمشك» پارچاسیندان یارانما، ايكی آتى «قیرآت و دورآت» دنیز آتلاریندان دؤنمه، اونون دلى نعرسى و اوزان لیغی ایسه قوشابولقادان ایچدییی سودان تۆره نیشدیر^{۲۹}! آیدین دیركى بو تور دونیا گۆرۈشۈ چوخ اسكى كئچمیشه دایانان دونیا گۆرۈشۈدور. بو گئنیش و چوخ یۇنلو دونیا گۆرۈشۈنو، اوزان لار ایستر بیلرک اولسون، ایسترسه ده بيلمه دن، تورک اولوسونون آری- دورو یاشامیندان آلیب، بویون ایچینه سیندیریب یاشاتمیشلار. آچیقجاسی دئمك اولاركى، یاراتماق و یاشاتماق گوجونه بییه اولان اوزان لار، چوخ اوزاق كئچمیشدن سوزوب گلن بویلاری و بویلارین ایچینده كی چوخ یۇنلو دوشونجه نی، آنلايشی، دونیا گۆرۈشۈنو و... هر چاغین گره بیینی گۆزه اؤنۈنده بولوندورارق، قورویوب ساخلا یا بيلمیش لر. بودا اوزان لیق گلنه یی نین ان گۆزل یۆنلریندن بیریدیر كی، اوزانلار یارانمیش و اؤز یاراتدیقلاری بویلاری چاغین آخارینا و تولومون ایسته بیینه اویغون اولراق سسلندیره بیلیرلر!

بویلارین یارانماسی: اوزان بویلاری نین بیر چوخونو اولو اوزانلار یاراتسالار دا، اولو اوزانلارین

ختای کیلاسیك یازینیمیزدا دا، ان اؤنملی کیشی لردن بیرى ساییلیر!

^{۲۹} - كوراوغلو / پروفیسور م. ح. تهماسیب / كۆچورن : م. کریمی / علی «آلی» کیشی

^{۳۰} - اوزان بویلاری نین بیر چوخونو، اوزانلارین اورتاق اورونو ساییماق اولار. اؤرنك اوچون آسلی- کرم، كوراوغلو و... بویلاری اوزان لارین اورتاقلاشا یاراتدیقلاری بویلار دیرلار. آدى چكىلن

اوز آدلاری ایله باغلی یاردیلان بویلار بیر سونراكى اوزانلار، داها دوغروسو اونلارین ائییتیدیی، اونلارین یئتیششیدیردییی اؤیرنجیلری «شاگردلری» طرفیندن، اونلارین آدى ایله باغلی یارادیلیمیشدیر^{۳۰}. همین قونو اوزان بویلاری نین آیری- آیری واریانتلاریندا دا گۆزه چارپماقدادیر. هاردا سا اوزان بویلاری نین هر بیرى نین بیر نچه واریانتی نین اولدوغو آیدین دیر. اؤرنك اوچون عاباس- گولگز بویونون یالنیز گونئی آذربایجان دا دؤرت- بئش واریانتی واردیر. گونئی آذربایجاندا سسله نین واریانتلاری م. ع. مقدم آشاغیداكى کیمی سیرالاییبیر:

- «۱- میانا واریانتی / ۲- تیریز واریانتی / ۳- ایستانبول واریانتی / ۴- اراک واریانتی و...»

ان اسكى بویلار بیر باشا خاقانلارین داها دوغروسو گوج بییه لری نین و... آدى ایله باغلی بویلانمیشسا دا، ایسلام دئوریندن سونرا گلشن، تکمیللشن بویلار، داها چوخ اولو اوزان لارین اؤز آدى ایله باغلی بویلانمیش، بویلارین ایچهریسین ده تولوم سال، سیاسیال و... قونولارین یانی سیرا، اوزانلارین قوشدوغو سؤیلره، اونلارین یاشام اؤیکولرینه، دونیا گۆرۈش لری نه و... یئر وئرلمیشدیر^{۳۱}.

دئمك اولاركى، ایسلام دئوریندن سونرا گلشن بویلار، اؤز لیلیکده ده ۱۶، ۱۵- جی یوز ایلیکدن

بویلاری بیر اوزانین یاراتدیغی اصلا سؤز قونوسو اول بیلمز. بو قونو گئنیش آنلامدا بوتون بویلار اوچون ده كئچرلی ساییلا بیلر.

^{۳۱} - ایسلام دئوریندن سونرا، آنجاق اوزانلار شاه ختای نین آدینا بوی بویلامشلا. اوندان باشقا هئچ بیر شاهین آدى ایله باغلی بوی بویلانمیشدیر. آنجاق بیر نچه شاهین دیشیک بویلار، اولوملو یادا اولومسوز آدى چکلمیشدیر. اونك اوچون، شاه عاباس یی...

قالیب گلەجەیی آیدینلانمیش اولور. آنجاق اولو اوزانلار بو ناخیشلاری ائله ناخیشلاپیرلار کی، دینلەییب، دوینلار بزمەدن، بکمدان بویون سونونا قدر قولاق یاتیردیب اونلاری دینلەپیرلر. اۇرنک اوچون، کوراوغلو بوتون سفەرلریندە اۇز دوشمن لرینی یئنییر. عابباس اۇز سئوگیلی سینی « گولگری » شاه عابباس کیمی گوجلو بیر کیرالین ساراییندان آلیب گئری گتیریر. قریب هر نقدر دیدر گینلیک یاشاسا دا، سون آندا « اوچ آلیق یوللاری اوچگون دە گلەرک » اۇز سئوگیلی سینه چاتا بیلیر:

دون گنجە، دون گنجە حلب شہریندن،
قایناییب، قایناییب، جوشدوم دا گلدیم.

یار محنتی قوور ائیلەدی سینەمدە،

درین یارالاری، دئشدیم دە گلدیم^{۳۵}.

کرم اۇز آسلی سینا چاتماق اوچون اونجا آجیلارا قاتلاشیر، کول اولماغی گۇزە آلیر. او، یاندیقاندان سونرا ایکی سئوگیلی نین آرزوسو بیرلەشیر، کولری بیر-بیرینە جالانیر:

گۇدک ائتدیز سیز آسلی نین دیلینی،

بولبول اولان بوراخارمی گولونو؟

گۇزوملە گۇرورم کرم کولونو،

سونرا گلیشن بویلار، قونو باخیمیندان بیر-بیرلرینە داها یاخیندیرلار. اوستەلیک بو بویلارین بوتونون دە، دده قورقوت و کوراوغلو بویلاری نین ایزینی آچیق آیدن گۇرمک اولار. یالنیز بویلاردا دیشن بیر قونو اولدوقجا اۇنملی دیر. اودا « بتا، وئرگی و بادە » مسئلهسی دیر^{۳۲}. بویدان بویا بو قونو بیرآز دیشیک بیر بیچیم دە اورتایا چیخسا دا، بویلارین چوخوندا بو قونو گۇزە چارپماق دادر^{۳۳}. اوزان بویلارین دا، بوی قارامانلاری وئرگی، بتا و بادە ایچدیکن یاخود آلدیقاندان سونرا، اولان اوستو بیر گوجە یییه اولور، هارداسا بو گونکو « متافیزیک » بیلیم دالین دا گۇرولن ایشلری گۇزلر اۇنوندە جانلاندیریلار:

صبح نامازین قیلدیم حلب اوزوندە،

گون اورتا نامازین قارصین دوزوندە،

شام نامازین قیلدیم یار تیفلیسیندە،

مولام قاناد وئردی اوچدومدا گلدیم^{۳۴}!

وئرگی، بتا و بادە گنلە بویلارین ایلکیندە وئریلیر. همین قونو ایستر-ایستەمز بویون یۇنونو، آخارینی بلیرلەمیش اولور. بوی قارامانی چیخیلماز یادا آشیلماز بیر دوروما دوشدویون دە، اونا بتا، وئرگی و بادە وئرن وارلیغی هارایینا چاغیریب، اونون یاردیمی ایله داردان قورتولموش اولور. دئمک اولارکی بویون ایلکیندە وئرگی، بتا و... آلان کیشی نین، بویون سونوندا

۳۲ - بتا، وئرگی و بادە، گنلە سس سیز بیر یئردە، یوخو عالمیندە وئریلیر. لیریک بویلاردا قارامانلارین ایکی سینه « قیز-اوغان »، ائییک بویلاردا ایسه آنجاق ارککلرە وئریلیر!

۳۳ - یازی نین سونوندا بوقونو ایله ایگی لی بیلگی لره یئر وئریلەجکدیر!

۳۴ - حلب شہری بوگونکو سوریه اؤلکەسین دە، قارص شہری بوگونکو تورکیه اؤلکەسین دە، تیفلیس ایسه بوگونکو گورجستان اؤلکەسیندە دیر!

۳۵ - عاشیق داستانلاری / عاشیق غریب و شاه صنم / ص. ۴۰ - اسفند ۹۳ ساعی

آنا! كرم ياندى دئيين آغلارام ۳۶.

تامام دليلره ايگيد، سرورسن،

آختارسان، تاپارسان دوز ايلقار منى.

من خوتكار قيزى يام، نيگاردير آديم،

شاهلارا، خانلارا محل قويمايم،

بیر سن سن دونيادا منيم موراديم،

ايستهرم اؤزونه ائله يارمنى ۳۷!

ليريك بويلاردا سئچمه حاققى داها چوخ
ارككلردهدير. بويلاردا قارامانلىق ايكي وارليغين
آراسيندا پايلاشيلسا دا، بو قارامانلارين بىر
سئون، بىرى ايسه سئويلندير. سئويلن همده
باغليغين داها دوغروسو صداقتين
سینگه سيدير! اورنك اوچون عابباس- گولگز
بويون دا، گولگزين اليندن هئچ بير ايش گلمير.
او، آنجاق اؤز سئوگيسىنى ايچينه گؤموب،
عابباسين اونو قورتارماسيني گؤزله يير. بىر پارا
ليريك بويلاردا ايسه اوزانلىق گلنه يينه اويغون
اولاراق ايكي اوزان «اوغلان، قيز» بىر- بىرى ايله
دئيشير، دئيشمه نين سونوندا بوي

قارامانى ساييلان ارکک اوزان، قيز اوزانى يئنيب
اونونلا اوله نير! ليريك بويلارين هئچ بيرينده قيز
اوزان، ارکک اوزانى يئنه بيلمير! «دنه ييمسيز
اوزانلارى يئنير.» آنجاق چنلى بئلده نيگار يئرى
گلنده كوراوغلو كيمي يئنيلمز قارامانا بويوروق
وئريب، يول گؤسته رير. هجر، نبى ايله اوموز-
اوموزا شاواشلارا، وورشالارا قاتيلير. اونون
ديه رينى آنلايان آذربايجان اولوسو، سس- سه سه
وئريب، اوگوندن بوگونه هئچ بورولمادن، بكمادان
بو ماهنىنى اوخويوب دورور: نبى نين بوغلارى
ئشمه- ائشمه دير/پاغاى گوله دن دئشمه-

آسلى بو سؤيو «شعري» آناسينا اوخودوقدان
سونرا، كرمين كولوندىن بىر اوووج ساچلارينا
سووروب، كرمين كولونده كول له نير! ...

دئمك اولاركى، اوزان بويلاريندا قارامانلىق
گؤره وينى داشيان كيشى يادا كيشى لر هر تورلو
سيناقدان كئچمه يه قورشانميش كيشى لردير لر.
ايريجا دده قورقوت بويلاريندا بوي بويلايب،
سؤي سؤيله ين كيشى اوزان ياخود دده ديرسه،
بىر سونراكى بويلار دا، بوي بويلايان و بويون
قارامانلاريندان بىرى اوزانلار اؤزلريدير لر! يالنيز
بو قونو ائپيك بويلار اوچون كئچرلى دئيلدير.
ان سون يارانان ائپيك بويلاردا بئله اوزانلار
آنجان بوي بويلايب، سؤي سؤيله ميش لر.
بويلارين قارامانلارى باشقالارى اولموشدور.
اورنك اوچون «قاجاق نبى»، «ستارخان» ...
بويونون آدينى چكمك اولار.

سئويب، سئويلمك: ائپيك بويلاردا سئويب،
سئويلمك حاققى چوخ داها يوكسك دير. دده
قورقوت بولاريندا قيزلارين سئچمه حاققى
واردير. كوراوغلو بويلاريندا قيزلار ايسته ديكلىرى
ارى ياخود ايبيدى سئچه بيلير لر:

باشينا دؤنوم آي قوچ كوراوغلو

اگر ايگيدسن سه، گل آيار منى.

حسرتيندن يوخودو، صبريم قراريم،

اينجيدير سراسر آه و- زار منى .

چنلى بئل اوستونده اسره ميش نرسن،

دوشمن قاباغيندا دا يانان ارسن،

۳۶- اصلى - كرم/ ح. ف. قارامليكى/ ص. ۱۶۴

۳۷- كوراوغلو/ ص. ۴۹/ پروفيسور م. ح. تهماسب

دئشمه دیر / نین آتینی هئج آت کئچمه دیر / قوی سنه دئسین لر آی قاچاق نبی! / هجری اؤزوندن آی قوچاق نبی ۳۸ / ...

هر شئیدن اؤنجه بوتون بونلار بیزه توپلوم سال یایی نین بللی یوز ایلیکلر ایچهریسین ده، نقدر دیشدیینی گؤسته ریر! آچیقجاسی اوزان یازینی، اؤزلیکلده اوزان بویلا رینی دریندن اوخودوق دا، آذربایجان توپلومونون، ایلائی «İlay = تاریخ» بویو دیشیم ایچهریسینده اولدوغونو آچیق بیر بیچیمده گؤرمک اولار. هر چاغین قورشوللارینا «شرطینه» اوغون اولراق یارادیلان بویلا ر بونون ان گؤزل گؤسترگه سی دیر. اؤنک اوچون ائپیک بویلا ر ساواش و مبارزه چاغلاری نین، لیریک بویلا ر ایسه باریش چاغلاری نین اورونو اولراق قارشیمیزدادیر. دکتر صدیق بو قونو ایله ایلگی لی یازیدیر:

- نوع عظیم و گسترده ی منظومه ها، منظومه های غنایی و عاشقانه اند که پر بارترین بخش فولکلور آذری «آذربایجان» را تشکیل می دهند. این گونه منظومه ها به خلاف منظومه های حماسی، محصول زمان صلح و دوران آرمش تاریخ این سر زمین است. قهرمانان این گونه منظومه ها پیام آوران دل باختگی، وفا، صداقت، دوستی و عشق هستند ۳۹ ...

بوتا، وئرگی ۴۰

اوزانلارا «بوتا» یادا «وئرگی» وئرلمه سی، اوزان یارادیجیلیغی نین ان باشلیجا تمل داشلاریندان بیردیر. اسکیدن بری اوزان یازینیندا بو قونو اؤزونو قارباریق بیر

۳۸ باغلاما پنجره نی / آذربایجان ماهنیلاری / توپلایان: ق. ح. صلاحی / ص. ۲۳۷، چاپ سوم: ۱۳۸۴، نشر اختر ۳۹ - عاشیقلا ر / ص. ۴۹ / آذر کتاب

بیچیمده گؤستریمش، سونرالارا قدرده داوام ائتمیشدیر. آنجاق بو قونو، بویدان - بویا یئنی بیر بیچیمده اورتایا چیخمیش، هر دؤنه مین قورشوللارینا و قایدالارینا آیاق اویدورموشدور.

وئرگی، بوتا، باده وئر ن کیشی و دوغا قووه لری - دده قورقوت داستانلاریندا یالیز اییت قارامانلیق گؤستر دیکدن سونرا، دده قورقوت گلیب او ایییده آد وئریر. آد آلان اییت او گوندن سونرا ائل آراسیندا آد- سان قازانیر، خاندان، داها دوغروسو خانلیقدان دا پای آلیر. ایییده آد وئر ن دده قورقوت، هم ده او ایییدین آدینا بوی بویلا ر، سؤی سؤیله ییر.

گؤرون دویو کیمی بو داستانلاردا دده قورقودون آد وئر مه سی هر شئدن چوخ اؤنم داشیمیش، خانلار بئله اونون آد وئر دیی ایییده اولدوقجا سایقیلی داورانمیشلاردیر. دده قورقودون یانی سیرا، آدی چکیلن بویلا ردا، او بؤلومدن «بوغاج» ین اوخلان دیغی بویدا «خیدیر نبی» نین ایزینی گؤروروک. بوغاج اوخلان دیکدن سونرا بوز آتلی خیدیر نبی «خیضیر نبی» اونون باشی نین اوستونه گلیب دئییر:

- قورخما اوغلوم! بو یارادان سنه اؤلوم یوخدور. آنا سودو ایله داغ چیچه یی بو یارایا ملحدیر.

- کوراوغلودا داستانلاریندا، کوراوغلویا وئر یلن وئرگی تام آنلامی ایله دوغا «طبیعت» قووه لریندن وئر یلیر. ایلک باشدا دنیز آتلاریندان اونون ایکی آتی «قیرآت و دورآت» توره بییر، سونرا او آتاسی ایله چنلی بئله یئرله شیر، آتاسی نین اؤیودونو و گؤستر دیی یولو توتوب، قایانین باشیندا بولونان و ایلده بیر کره قویروقلو اولدوزون او بولاغا «قوشابولاغا» دوشمه سی ایله، کویوکلنن سوب گؤلو کیمی داشان، بولاقدان سو ایچیب چیمیر. سوبان ایچدی کدن سونرا او اوزانلیق و یئنیلمز

۴۰ - بو بؤلوم اولدوغو کیمی « تورک سؤیو، اوزان سؤیو» آدلی کیتابدان وئر یلمیشدیر. آدی چکیلن کیتابین چاپینا یئر لیش وئر یلمه میشدیر!

گوج قازانمیش اولور. آنجاق یوخویا دالیب گنج اویاندیغی اوچون، سودان یالنیز اؤزو ایچه بیلیر، آتاسینا او سودان گتیره بیلیمیر. اونا گؤره ده، آتاسی سونونا قدر کور قالیر...

گؤروندویو کیمی کوراوغلیو بیر باشا دوغا وارلیقلاریندان و قووه لریندن وئرگی وئرلییر. وورغولاماق گرکیرکی، کوراوغلونو قیلینجی دا، شیمشک «ایلدیرم» پارچاسیندان دوزلدیلیمیش قیلینج اولموشدور.

- آسلی - کرم داستانیندا بیر آلمانی «قیرمیزی آلمانی» یاریسیندان توره یین کرم هم اوزاندر، همده دوغایا بو بوروق یادا حکم ائده جک قدر گوجلودور!

کرم داغدان، چایدان و... کئچیت ایسته ییر، اونلار کره مه دورمادان یول وئریرلر. آیریجا او، خارابا شهر، کله، دورنا و باشقا وارلیقلارلا دانیشیب، اونلارا سورغو وئریر، اونلاردان یانیت آلیر.

ارزولوم داغلاریندا بورانا دوشن کرم ایله له له سینی خیدیر^{۴۱} نی «خیضیر نی» آتی آی سونرا بورانین، شپه نین آلتیندان قورتاریر، یئنین کرم یولا دوشوب آسلی نین آردینجا گئتمه یه باشلاییر...

گؤروندویو کیمی بو داستاندا دا، وئرگی یادا بوتامسئله سی دییشیک بیر بیچیمده اورتایا چیخمیشدیر. همده کرمین اوزانلیق گوجونون، قووه سی نین سینیری یوخدور. همین داستان چوخ اوزاق کئچمیشی ده اوز ایچنده یاشاتماقدادیر.

- شاه صنم - غریب داستانیندا دا، وئرگی مسئله سی، داستانی تمل داشلاریندان بیریدیر. بو داستاندا دا، خیدیر

نبی نین ایلگینج و ماراقلی رولو واردیر.

اؤرنه یین داستاندا قریب، ایلك باشدا مولانین وئریدی وئرگی یادا بوتانین آردینجا گندیر، هر دؤنه آشیلماز بیر دورومدا قالدیغیندا خیدیر «خیضیر نبی» اونون ایندن توتوب اونا یاردیم اندیر.

داستانلارین بیر چوخوندا خیدیر نبی گوی آتلی، گوی ساریقلی «عمامه لی» و دیریلیین، یاشیللیغین، اؤملزیلیین رمزی اولان کیشی کیمی وئرلییر^{۴۲}. بیر پارا داستانلاردا ایسه، اونون آتینین بویاسی بوز اولاراق وئرلمیشدیر.

شاه صنم - غریب داستانیندا هم وئرگی، همده بوتامسئله سی «شاه صنم قریبه بوتام وئرلییر» اولدوقجا ماراقلی بیر بیچیمده اورتایا چیخمیش، داستانی آنا بطنینی اولوشدورموشدور.

- شاه ایسمایل - گولگزیری داستانیندا دا، دوغا قووه لرینین و گولجرینین رولو آزدا اولسا گؤزه چارپیر. شاه ایسمایل - گولگزیری نین آردینجا گندرکن یول بویوندا توش گلدییی «رمدار پرینی» و «عرب زنگینی» تانییر، عرب زنگینی یئنی، تورکمن ائلیندن گولگزیرینی آلیب گئری دؤندویون ده، عرب زنگینی و رمدار پرینی ده اؤزو ایله سارایا گتیریر...

وزیر اونونلا آتاسی نین آراسینا گیریر، آتاسی قیزلارین بیرینی ایسته ییر، شاه ایسمایل وئرمه یینجه، توزاق قوروب «قویو قازیب» اونون گؤزلرینی چیخاردیرلار. ساغ گؤزونو، سول جیبینه، سول گؤزونو، ساغ جیبینه قویوب، قویو دببینه بیر چینارین آلتینا آتیرلار...

۷- خدیر نبی ایله ایلگی لی بو کیتابدا وئرلن بیلگی لر یاشلی کیشی لردن، او بؤلومدن اؤز انامدان اینلمیشدیر! آنجاق بو قونودا آرتیق بیلگی آلماق اوچون، «ایلخچی، یک ده صوفی نشین در آذربایجان، یازار: غلامحسین ساعدی، چاپ ۱۳۴۲ طهران» آدلی قایناقدان و سایین دکتر ج. هیئتین «آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتی، طهران ۱۳۶۷، وارلیق درگیسی نین ضمیمه سی» نده چاپ

اولان یاپیتیندان آلماق اولار. آدی چکین قایناقلاری سون آندا منه چاتدیران دیری یولداشیم، یاشار نیازی بیه سایقلاریمی سونور، باشلار دله ییرم.

۸- همین نجه لیکلر «صفتلر» سونرالار امام زاهداندا وئرلمیشدیر.

يکى گۇيرچين گليب شاه ایسمایيلا يارديم اندير.
قوشلارين بيړى، او بيړيسينه دئير:

باجى! بو اوغلانين گۇزلىرى بوردا اولسا ايدى، اونون
گۇزلىرىنى يثرينه قوياردىق. يازىقدى، بو گۇزل اوغلان ضاى
اولسون!...

باجيسيدا راضى اولور. شاه ایسمایيل جيبينى گۇستير.
قوشلار اونون گۇزلىرىنى «ساغ گۇزونو سول گۇزونو، سول
گۇزونو ساغ گۇزونو» قويوب، قانادلانيب اوچورلار. شاه
ایسمایيل قالخيب يولا دوشور...

شاه ایسمایيل - گولگزپرى داستانيندا رمدار پرى و
قوشلارين، داها دوغروسو ملك لرين، اونون گۇزلىرىنى
ساغاتماسى اولدوقجا ايلگينچ و ماراقلی دير. بو داستاندان
باشلا ياراق ياواش - ياواش خيدير نبى و باشقا دوغا قووه لرى
اؤز يثرلىرىنى، دينسل قووه لره و دين آداملارينا بوراخيرلار ۴۳.

۱۶-جى، ۱۷-جى يوزايلىكيدن سونرا يارانان
داستانلاردا، وئىرگى وئىرگى وئىرگى كيشى حضرت على دير. بوندان
سونرا خيدير نبى «خيزير نبى» يثرىنى حضرت على به
وئرميش اولور و داستانلاردا بير باشا حضرت على نين آدى
چكيليير. اؤرنك اوچون عابباس - گولگز، خسته قاسيم، على و
رافعى، گرگرلى محمد و مهبارة خانيم و ... بو داستانلارين
هاميسيندا خيدير نبى نين گۇردويو ايشى، حضرت على
گۇرموش اولور و داستانلاردا مولا آدى بير باشا حضرت
على نى آندىنى آنديرير!

سونوج : اوزان يازىنى «ادبياتى» دئديك ده، دوزيازى،
سؤى و چالغى نين ايچ - ايچه اولدوغو بير يازين دالينى
دوشونمەلى ييك. اوزان يازىنى، آغيز ادبياتى ايله
كلاسك ادبياتين اورتاسيندا يئر آلان بير يازين
دالى دير. بو يازين دالى نين اؤزونو اؤزل، اؤزليكلرى

۹- بير پارا بويلاردا قارامانلارين بئلى نين قورشانماسى «كمر بسته»
سؤز قونوسودور. اؤرنين «اشيق يدالله» نين ايللر اؤنجه اوخودوغو
«شيكارى» داستانين دا، داستان قارامانى شيكارى نين كمر بسته

واردير. بيرياندىن بو يازين دالين دا، آغيز ادبياتى نين
اؤزليكلرى يئر آلاركن، بير باشقا ياندىن دا، بو يازين
دالى قارشىلىق لى اولاراق كيلاسك «يازىلى» يازيندىن
ائتكى له نير و اونا ائتكى بوراخير. ان اسكى چاغلاردا
اوزان يازىنى تام اولاراق آغيز ادبياتى ايله ايچ - ايچه
ياشاسا دا، ۱۵،۱۶- جى يوز ايلىكيدن بويانا، اوزان
يازىنى آغيز ابيايندىن آرا آچيب، ديشيك بير يول
ايزله يهرك چوخ اؤنملى گليشمه ياشاميشدير. سؤز
قونوسو اولان گليشمه بير ياندىن توپلومسال، سياسال
و... اورتامين اويغون اولماسى، بير ديگر ياندىن دا،
كيشى سل ياراديجيلىغين اوزان يازىنىنا دوغرو
يؤنلمه سى ايله بير باشا باغلى اولموشدور. هر نقدر
۱۵،۱۶- جى يوز ايلىكيدن سونرا اوزان يازىنى تام آغيز
ادبياتيندىن قيريلماسا دا، اؤزگور بير بيچيم ده سسله نه
بيلميشدير. ائله بونا گؤره ده، اؤز زنگينلى يينى
قوروياراق يازىلى يازىنى دريندىن ائتكى له مەيى
باجارميشدير. آدليم سؤيچولريميز او بؤلومدىن ختايى،
واقف، نباتى، عاشيق پرى و... اؤز ياراديجيلىقلارين دا،
اوزان يازىنىدىن يارارلانميش، گونوموزده ياشاييب
يارادان سؤچولريميزده يارارلانماقدا ديرلار.

قايىناقلار:

- ۱- قوپوز نوزان دلسوختهى آذربايجان / دكتور ح. م.
صديق / ناشر: تكدرخت ۱۳۸۸
- ۲- كوراوغلو / يازار: پروفيسور م. ح. تهماسيب /
كؤچورن: م. كريمى / نشر اختر، بيرينجى چاپ
۱۳۸۴
- ۳- تورك سؤيو، اوزان سؤيو / ق. جبريئل زاده «آدا»
۱۳۹۰
- ۴- مناطق عاشقى ترکان ايران / نويسنده: دكتور ع.
قافقازيالى، مترجم: احمد بشيرى / نشر اختر، چاپ

اولماسى، اونو توم اولايلا قارشىسييندا يئنيلمز بير (قار) امانا
چئويميشدير.

اول ۱۳۸۸

- ۵- وارلیق درگی سی / اذربایجان نخستین خاستگاه
سومریان و موسیقی اوزانی / عادل ارشادی فر /
۱۳۹۰ سای ۱۶۳-۱۶۲
- ۶- عاشیق‌لار / دکتر ح. م. صدیق / آذر کتاب
- ۷- غلام حیدر / عاشیق ادبیاتی / علیرضا ذیحق /
بیرینجی چاپ ۱۳۷۶
- ۸- عاشیق داستانلاری / شاه اسماعیل خطایی و /
عاشیق ح. ساعی / چاپ دوم / انتشارات زر قلم
- ۹- عاشیق داستانلاری / خسته قاسم و / عاشیق ح.
ساعی / چاپ دوم، انتشارات زر قلم
- ۱۰- اصلی کرم / ح. ف. قراملکی / چاپ اول ۱۳۸۹، نشر

اختر

- ۱۱- وارلیق / اسکی تورک شعرینده وزن، شکل و قافیه
/ دکتر ج. هیئت / بشینجی ایل ۸ و ۷، ۱۳۶۲
- ۱۲- دیلماج / سال دوم مهر ۸۴ تا شهریور ۸۵ ویژه نامه
اول فولکلور ۱ / ۱۶. عاشیق ادبیاتی، ص ۱۲۱
سؤزلو قاینالار:

- ۱- آشیق یدالله / شیکاری داستانی
- ۲- آشیق رحیم نظری / عابباس گولگز داستانی
- ۳- آشیق دهقان / غلام حندر داستانی
- ۴- دیل افروز و منصوم داستانی

دوکتور هیات، جواد، اذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش،
تهران: ۶۹۱۳، ج ۲، ص ۴۲۶.

سلام الله جاوید، دوستلار گوروشو، یثرسیز: ۵۹۱۳، ص ۱۵۲.

فرزانه، محمدعلی. چشم انداز شعر مبارز اذربایجان دردوران

اختناق، وارلیق، تهران: ۶۴۱۳، سای ۳ و ۴، ص ۴۲.

فرزانه، محمدعلی، نیسگیلر شاعیرینین نیسگیلی اولومو، وارلیق،

تهران: ۱۳۶۷، س ۹-۱۲، ص .

وارلیق، تهران: ۱۳۶۴، سای ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲، ص ۷۴.

گنجعلی صباحی، خالق شاعیری ساهیرین اولومو، وارلیق، تهران:

۱۳۶۴، سای ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲، ص ۷۲.

ساهیر، حبیب، سحرایشیق‌لانیر، تهران: ۱۳۵۸، ص ۶.

سعد الی محمد رامی پاشا عثمانلینین ۱۲ نجی عصرده آدلیم

وزیرلریندن ایمیش او "نابی افندی" نین محضرینده ن تحصیل

آلمیش چوخ سیاسی پست لرده ایشله یندن سونرا ۱۱۲۰ قمری

ایلینده وفات اتمیش اوندان بیرسیرا شعرلروسیاسی ساحه ده

بازیلارقالمیش. دهنحدا سؤزلوگو، ج ۱۵، ص ۱۲۶. ("قاموس

الاعلام ترکی" دن نقل اولموش).

دوکتور نوطقی، حمید، ساهیرین آرد ینجا، وارلیق، تهران: ۱۳۶۴

، سای ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲، ص ۵۷.

